

új IFJÚSÁGELMÉLETI
FOLYÓIRAT

ifjúsági szemle

V. ÉVFOLYAM 3. SZÁM
2007 ŐSZ
WWW.UISZ.HU

Szerkesztőbizottság

Beke Pál
Bíró Endre
Bodor Tibor
Földes György
Gábor Kálmán
Gazsó Ferenc
Herczog Mária
Hunyady György
Kozma Tamás
Nagy Ádám
Spéder Zsolt
Stumpf István
Tibori Timea
Vajda Zsuzsa

www.uisz.hu

Kiadja az Új Mandátum Kiadó

Lapterv **Petrovics Iván †**
Tördelőszerkesztő **Rácz György**

E számunkat **Bittmann Anett**
fotói díszítik.

Felelős kiadó **Németh István**
Olvasószerkesztő **Nemeskéry Artúr**

Szerkesztőség:

1149 Budapest, Fráter György tér 11.
Tel./fax: (+36-1) 221-0951, 221-8099
E-mail: szerkesztoseg@uisz.hu

A lappal kapcsolatos észrevételeket
a velemeny@uisz.hu címre várjuk.

ISSN 1785-1289

Szerkesztőség

Társfőszerkesztők **Bauer Béla**
Komássy Ákos

Alapító
társfőszerkesztő **Nagy Ádám**

Rovatok

Ifjúság és társadalom **Székely Levente**
Ifjúság és környezet **Diósi Pál**
Életmód-élethelyzet **Szabó András**
Kitekintés **Bíró Edith**
Csata Zsombor
Kölcseyné Balázs Mária
Nyitrai Imre
Szentirmai Judit
Szerkesztőségi titkár **Ladencsics Virág**

Támogatóink

Szociális és Munkaügyi Minisztérium

Az ifjúságügy szakértőinek társasága

Kiss Gyula Kulturális Egyesület

Tartalom

Ifjúsági közélet

Somody Bernadette

Életkori kordon? / 5

Ifjúság és társadalom

Földi László

Az ifjúsági munka nagykövete –

In memoriam Peter Lauritzen / 17

Peter Lauritzen

Egy Európai Ifjúsági Központ Budapesten / 19

Nagy Ádám

A kis lauritzeni modell / 24

Ifjúság és környezet

Herczeg Tamás

A Békéscsabán tanuló tizenévesek helyzete egy

ifjúságkutatás tükrében / 35

Cs. Nagy Ágnes

A gyomaendrődi középiskolások kultúra-

fogyasztása és szabadidő-eltöltése / 58

Szolnoki Fruzsina

Kritikus? Tömeg? / 66

Életmód-élethelyzet

Pethő László

Gyermekszociológiáról gondolkodva / 81

Fábián Róbert

Létezik a prevenció?! / 91

Kitehíntés

Kertész Anna

Két pedagógiai példa / 103

Összefoglalás / 106

Summary / 110

Válasz a beköszöntőre

A rendszerváltás alapjaiban formálta át az ifjúságügyet. A szakma újbóli hazai elismerése, tekintélyének megteremtése sokkal nehezebb lett volna az *Új Ifjúsági Szemle* nélkül. Én is örömmel csatlakoztam a csapathoz, amikor alakulása környékén Nagy Ádám hívott, hogy a szerkesztőség tagja legyek. Nem csalódtam, mára a Szemle komoly, elismert szakfolyóirattá vált. Négy évvel ezelőtt többen mérsékelt esélyt adtunk annak, hogy az *Új Ifjúsági Szemle* tartósan fennmarad. Az élet rácsáfolt a kételkedőkre. A folyóirat rendszeres, szakfolyóirathoz méltóan tartalmában és külsejében is versenyképes. Sőt, bizonyos kérdésekben a szakmai közélet szervezője tudott lenni. Ilyen az ifjúságkutatás ügyének életben tartása a legzordabb körülmények között is, ilyen a gyakran a kormányzati elmaradás áldozatává váló gyermek- és ifjúsági jelentést részben pótló részben pedig hiányára figyelmeztető civil ifjúsági jelentés megjelenése. Párját ritkító eseményként került sor az *Ifjúsági*

Szemle és az *Új Ifjúsági Szemle* szerkesztőségének közös konferenciájára.

Komoly feladat e munkához újat hozzátenni. Az alapító főszerkesztők megtiszteltek azzal, hogy Bauer Béla mellett a társfőszerkesztői feladatot rám bízta.

Őszintén bízom benne, hogy a következő négy év is hasonló értékeket tud felvonultatni. Nem vagyok tudós, a szakmával ápolt kapcsolatomat inkább úgy jellemzem, hogy a közelmúlt hazai ifjúságkutatásának értője, és tisztelője vagyok.

Hiszem, hogy van még új lehetőségeket rejtő kihívás a szakmában. Feladatoknak tartom, hogy az ifjúságügy nemzetközi tapasztalatait jobban integráljuk a hazai szakmai munkába, továbbá azt is, hogy egyre több új lehetőségnek biztosítsa a szakmai alkotómunka lehetőségét az *Új Ifjúsági Szemle*.

Az új feladat nagy kihívás és a megbecsülés fontos megnyilvánulása egyszerre. Figyelmet és türelmet kér tisztelettel,

Komássy Ákos

Ifjúsági közélet

Somody Bernadette

Életkori kordon?

A GYERMEKEK GYÜLEKEZÉSI SZABADSÁGA

Tüntethetnek-e a gyerekek? Hogyan ítéljük meg, ha egy öt-hat éves kisfiút vagy kislányt látunk egyik vagy másik párt szimbólumaiba öltöztetve, egyik vagy másik párt kitűzőjével, sapkájában, pólójában, zászlójával szülei kezét fogva a párt tömegrendezvényén? És ha ugyanitt tizenhét-tizennyolc éves gimnazistákkal találkozunk? Másképp vélekednénk-e, ha ugyanezek a gyerekek nem pártpolitikai gyűlésen vennének részt, hanem a felvételi rendszerrel kapcsolatban, iskolájuk megmaradásáért, egy helyi szabadidőközpont felépítéséért vagy éppen a település melletti erdők tisztaságáért demonstrálnának? Elmehetnének-e a rendezvényre szülei nélkül, esetleg azok akarata ellenére? Van-e valós lehetőségük nem elmenni, ha az iskolai osztályfőnök szervezi a gyűlést? Szervezhetnek-e ők maguk tüntetést, ha felnőtt nem vállalja ezt a feladatot?

A gyermekek kora és érettsége, a rendezvény célja, a szülők (törvényes képviselők) és más, a gyermekkel szemben „hatalmi” helyzetben lévők szerepe, illetve a részvétel jellege mellett egyéb tényezők mentén is árnyalhatnánk az alapkérdést, mely egyik vagy másik formájában ismerős is lehet. Legutóbb a 2006. őszi események irányíthatták rá figyelmünket a problémára.

1. A gyülekezés joga az összejöveteleken, felvonulásokon, tüntetéseken történő részvételnek, illetve ilyen rendezvények szervezésének a lehetőségét biztosítja. Ilyen rendezvényeken, demonstrációkon – ameddig az megmarad békés keretek között – bárki szabadon részt vehet, és ott másokkal együtt szabadon kinyilváníthatja véleményét. A gyülekezési jog tehát a véleményszabadság egy sajátos megvalósulási formája: valaki a véleményét másokkal együtt közösen, egy rendezvény keretében juttatja kifejezésre.

A szabad véleménynyilvánítás joga kiemelkedő jelentőségű alapvető emberi jog, amely megalapozza az egyén önkifejezési szabadságát, illetve részvételét a társadalomban. Az Alkotmánybíróság értelmezésében a véleményszabadságból mint úgynevezett anyajogból eredeztethető a kommunikációs jogok csoportja, amely jogegyüttes teszi lehetővé az egyén megalapozott részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban. E jogcsoport egyik eleme – többek között, így például az egyesülési jog mellett – a gyülekezési jog.¹ Az alkotmányvédő testület szerint „a gyülekezési jog [...] szorosan kapcsolódik a véleménynyilvánítás szabadságához [...] Gyűlések megszervezésének, megtartásának, az azokon való részvételnek a joga nélkül a nézetek, információk megszerzésének és másokkal való megosztásának, a vélemények közösen történő kialakításának a lehetősége ugyanis aligha volna megvalósítható.”²

A kommunikációs jogok kitüntetett szerepet bírnak az alapjogok rendszerében, és ez megmutatkozik a véleményszabadság korlátozhatóságában is: a véleményszabadság és más alapjogok, alkotmányos értékek ütközése esetén „a szabad véleménynyilvánításhoz való jognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni”.³ Mivel pedig a gyülekezési jog gyakorlása a közös véleménynyilvánítás egyik formája, ezért a véleményszabadság kiemelt alkotmányos védelme vonatkozik a gyülekezési szabadságra is.⁴

2. A gyermekek (vagyis a tizennyolc év alatti emberek)⁵ a felnőttekkel azonos jogképeséggel bírnak, az emberi jogoknak éppúgy alanyai, mint a felnőttek, így tehát a véleményszabadság, az egyesülési és a gyülekezési

Ifjúsági közélet

jog is ugyanúgy megilleti őket. Ezt támasztja alá a gyermekjogok alapidokumentumaként számon tartott 1989-es New York-i gyermekjogi egyezmény is, amely rendelkezik valamenynyire említett emberi jogról.⁶ Mindez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a gyermekek a felnőttekkel teljesen azonos módon gyakorolhatják alapjogaikat. A jogi szabályozás figyelemmel lehet, sőt, annak figyelemmel kell lennie az életkori sajátosságokra, arra, hogy a gyermekeknek életkorukból adódóan számos, az emberi jogok szempontjából releváns tulajdonsága, így különösen belátási képességük eltér a felnőttektől, a felnőtteknél kiszolgáltatottabbak, jogaik sérülékenyebbek.

A gyermek mint az alapjogok alanya oldalán az életkorból adódó hátrányokat az állam oldaláról az a kötelezettség egyenlíti ki, hogy az államnak aktívan kell tennie a gyermekek alapvető jogainak előmozdítása, érvényesülése és védelme érdekében. Ezt az alaptételt megtaláljuk a már említett New York-i gyermekjogi egyezmény – az 1959-es, a Gyermek Jogairól Szóló Nyilatkozatra hivatkozó – preambulumban is, amely rögzíti, hogy a gyermekek, figyelemmel fizikai és szellemi érettségének hiányára, különös védelemre és gondozásra van szüksége, nevezetesen megfelelő jogi védelemre, születése előtt és születése után egyaránt.⁷ Ugyanezt fejezi ki az Alkotmány gyermekjogi rendelkezése is, amely szerint a Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családja, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.⁸ Az Alkotmány e rendelkezésével teremti meg az alkotmányos alapját annak, hogy egy-egy alapjog érvényesülését hozzá lehessen igazítani a gyermekek mint jogalanyok életkori sajátosságaihoz.

Ez a megfontolás az általános emberi jogok kétirányú, egy pozitív és egy negatív jellegű specializálására ad lehetőséget: egyrészt speciális és többletjogok biztosítására, másrészt – amennyiben szükséges – a gyermekek joggyakorlási lehetőségeinek korlátozására.⁹ A gyülekezési jog megítélése szempontjából ez utóbbi irány bír jelentőséggel, ami arra mutat rá, hogy a felnőttekkel azonos, minden embert egyenlően megillető jogképesség nem (feltétlenül) jelent azonos terjedelmű alapjoggya-

korlási képességet – vagy másképpen fogalmazva –, teljes alapjogi cselekvőképességet.¹⁰ A magyar jogrendszerben mindössze egyetlen jogi dokumentumot találunk, amely kifejezetten az alapjogi cselekvőképesség kérdéskörével foglalkozik: az Alkotmánybíróság – tárgya miatt is híressé vált – úgynevezett Szivárványhatározatát.¹¹ Az Alkotmánybíróság ebben a döntésében mindenkire kötelező erővel úgy fogalmazott, hogy az Alkotmány már idézett gyermekjogi előírása, vagyis „a gyermekek az a joga, hogy az állam részéről a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemben és gondoskodásban részesüljön [...] az állam alkotmányos kötelességét alapozza meg a gyermek fejlődésének védelmére. Az államnak ez a kötelessége alkotmányos alapot nyújt arra, hogy a törvényhozó vagy a bíróság – elsősorban a nyilvánosság szférájában – a gyermek alapjoggyakorlását [...] korlátozza.”

Az emberi jogok két említett specializálásának alkotmányjogi szempontból lényegesen eltérő megítélés alá kell esnie. Ugyanis míg a speciális és többletjogok a gyermekek alapjogainak megerősítését eredményezik, addig a második esetben a gyermekek jogainak, joggyakorlási lehetőségeinek korlátozására kerül sor. Lényeges továbbá, hogy – az általánosan elfogadott jogkorlátozási feltételekkel szemben – erre a jogkorlátozásra nem valaki más jogainak vagy külső alkotmányos értékeknek a védelmében kerül sor, tehát az állam nem különböző jogalanyok közötti alapjog-konfliktusok rendezése céljából avatkozik be, hanem ugyanazon jogalany, ugyanazon gyermek különböző jogainak „belső” konfliktusát dönti el a hatalom eszközeivel. A gyermeket saját magától, saját magával szemben védi meg.

Az egyén belső jogkonfliktusaiba történő beavatkozás általában összeegyeztethetetlen az emberi jogi gondolkodással. „Önmagának mindenki árthat, s vállalhat kockázatot, ha képes a szabad, tájékozott és felelős döntésre. A nagykorúaknak a jog be nem avatkozása széles lehetőséget ad erre, s az általános személyiségi jogból folyó jog az önmeghatározásra és cselekvési szabadságra [...] garantálja ezt a lehetőséget. Az állam korlátozó gyámködása csak a határesetekben alkotmányossági viták tárgya (a kábítószer élvezésének büntetésétől

az eutanáziáig).” Kivételt jelentenek a gyermekek, az ő tekintetükben ugyanis „maga az Alkotmány és nemzetközi egyezmények teszi állami kötelességgé a gyermek fejlődési útjának megóvását a veszélyektől és kockázatoktól, éppen annak érdekében, hogy felkészülhessen a felelős és tájékozott döntésekre, mielőtt életkorával vélelmezett érettsége erre képessé teszi”. A gyermekek belső jogkonfliktusaiba az állam beavatkozhat, mivel egy gyermek „életkoránál (az ettől függően feltételezett testi, szellemi, erkölcsi és társadalmi érettségénél) fogva”, a felnőttekéhez hasonló belátási képesség hiányában „nem képes megismerni és értékelni sem a választható lehetőségeket, sem pedig választása következményeit saját személyiségére, illetve későbbi életére és társadalmi beilleszkedésére nézve.”¹²

Összegezve azt mondhatjuk, hogy mint a jog bármely más területén, úgy az alapjogok világában is igaz, hogy a korlátozott belátási képességgel rendelkező gyermekek joggyakorlása, így például gyülekezési szabadságuk gyakorlásának lehetősége is korlátozható. Az alapjogi cselekvőképesség ilyen megszorítása azonban olyan alapjog-korlátozást valósít meg, amelyre csak szigorú alkotmányossági feltételek, az úgynevezett szükségességi-arányossági teszt kritériumrendszerének megtartása mellett kerülhet sor. Egyrészt alapvető jog csak akkor korlátozható, ha az valamilyen másik alapvető jog vagy alkotmányos érték érvényesülése vagy védelme céljából történik. A gyermekek jogainak itt elemzett korlátozásánál ezt az alkotmányosan legitím célt az Alkotmány már idézett gyermekjogi rendelkezése, a gyermekek védelemhez és gondoskodáshoz való joga jelenti, tehát ugyanazon gyermek alapjogainak egymás javára történő korlátozására kerül sor. Az állam ilyen gyámkodó beavatkozásával szemben pedig mindig gyanakvóbbnak kell lennünk! Az alapjog-gyakorlási lehetőség korlátozásának továbbá a kitűzött cél elérésére, vagyis a gyermek védelmére alkalmasnak, továbbá mindehhez kényszerítően és elengedhetetlenül szükségesnek kell lennie, és a korlátozással okozott sérelemnek arányban kell állnia a kitűzött cél fontosságával.

3. Az Alkotmánybíróság elvi alkotmányossági tételeket is megfogalmazó Szivárvány-

határozatához vezető konkrét esetben¹³ egy, a melegek érdekeit védő társadalmi szervezet kérte bírósági nyilvántartásba vételét. Az egyesület alapszabály szerinti célja a melegek önzonossága vállalásának alapvető emberi szabadságjogként való elismerése lett volna. A Fővárosi Bíróság az alapítótat hiánypótlásra szólította fel, és a bejegyzés feltételül szabta, hogy az alapszabály zárja ki a tizenhét éves aluliak, vagyis a gyermekek tagságának lehetőségét. Miután az egyesület ezt nem teljesítette, a bíróság első fokon elutasította a nyilvántartásba vételt, majd fellebbezést követően a Legfelsőbb Bíróság is jóváhagyta a döntést. Ezt követően az egyesület felülvizsgálati kérelmet nyújtott be, amely elbírálását megelőzően a Legfelsőbb Bíróság elnöke az Alkotmánybírósághoz fordult absztrakt alkotmányértelmezést kérve.¹⁴ A testületnek a gyermekek két alapjoga, egyrészt az egyesülési szabadság, másrészt a védelemhez és gondoskodáshoz való jog viszonyát, konfliktusát kellett elbírálnia: korlátozható-e a lehetőség a gyermekek egyesülési jogának gyakorlására, és ha igen, milyen mértékben?

a) Az Alkotmánybíróság határozatában több tényező mérlegelésétől tette függővé válaszát. A gyermek alapjog-gyakorlása korlátozásának indokoltsága először is függ a gyermek életkorától, vagyis attól, hogy a gyermek érett-e a döntésre. Természetesen a 0–18 éves gyermeki korosztály sem tekinthető homogén jogalanycsoportnak, ezen a csoporton belül is változhat, az életkor előrehaladtával nő a belátási képesség.¹⁵ „A gyermek alapjoggyakorlásának – ezen belül a személyes joggyakorlásnak – lehetősége a joggyakorlás következményeit átfogó döntési képesség kibontakozásával együtt, a növekvő korrallal egyre szélesebb lesz.”

A tizenhét éves alatti korosztályon belüli eltérések figyelembevételére számos példát hozhatunk a hatályos jogrendszerből, az egyes szakjogágak az eltérő életkori jellemzőkre tekintettel a tizenhét éves alatti személyek körét tovább differenciálják. Így például a Polgári Törvénykönyv a tizennegyedik életévénél húzza meg a cselekvőképtelenség és a korlátozott cselekvőképesség közötti határt. A Büntető Törvénykönyv szerint a tizennegyedik életév betöltése előtti gyermekkor büntethetőséget kizáró ok. A Munka Törvénykönyve értelmében

Ifjúsági közélet

munkaviszonyt munkavállalóként a tizenhat évesnél idősebbek létesíthetnek. Emellett arra is találhatunk ritka példát, hogy a tizennyolcadik életévüket már betöltött fiatalok alapjog-gyakorlásának korlátozása is felmerül. Így a művi meddővé tétel elvégeztetésére vonatkozó döntés meghozatalához az Alkotmánybíróság elméletileg elképzelhetőnek tartotta a tizennyolc év feletti életkori határ alkalmazását is.¹⁶ Ennek lehetősége azonban a kommunikációs szabadságjogok esetében szóba sem jöhet.

b) Az életkor mellett a Szívárvány-határozat alapjogi konfliktusának eldöntésében fontos szerepet játszott, hogy a gyermekek mely alapjoga gyakorlásának korlátozhatóságáról volt szó. Az egyesülési jog – amint erre már utaltunk – szoros kapcsolatban áll a gyülekezési joggal. Mindkét jog a véleményszabadság anyajogából eredeztetett kommunikációs jogcsoport része, melyek közös vonása, hogy azokat az egyének közös céljaik érdekében együtt gyakorolják. A rokonság miatt az egyesülési joggal kapcsolatos alkotmánybíróági megfontolások irányadóak lehetnek a gyermekek gyülekezési joggyakorlásának korlátozására is.

Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy elsősorban a nyilvánosság szférájában tartja az állam lehetőségének és egyben kötelességének a gyermekek védelmét és így joggyakorlásuk korlátozását. Ennek alapján a kifejezetten a nyilvánosság szférájában történő részvételt szolgáló kommunikációs jogok, az egyesülési joghoz hasonlóan a gyülekezési jog esetében a joggyakorlás lehetőségének megszorítása alkotmányosan könnyebben indokolható.

A Szívárvány-határozatban az Alkotmánybíróság egyik kiinduló tétele annak megállapítása volt, hogy bár a véleménynyilvánítás szabadsága – amint erről fentebb írtunk – kitüntetett alkotmányos védelmet élvez annyiban, hogy a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni, ez a más jogokkal szembeni elsőbbség nem terjed ki automatikusan az összes kommunikációs alapjogra. A véleményszabadság elsőbbségének kiterjesztéséhez az adott kommunikációs jognak a véleményszabadság anyajogával szoros összefüggést kell mutatni. Az Alkotmánybíróság pedig úgy döntött, hogy az egyesülési

jog nem osztozik a véleményszabadság kitüntetett helyzetében. Ezzel szemben korábban már hivatkoztunk a testület olyan határozataira, amelyekben a gyülekezési jogra mint a véleményszabadság kollektív megnyilvánulására átsugárzik a kiemelt védelem. Mindebből pedig arra következtethetünk, hogy a gyülekezési jog, összevetve az egyesülési joggal, kevésbé korlátozható, és így annak alkotmánybíróági megítélése mégiscsak kedvezőbb lehetne.

c) Bár az alkotmánybíróági határozat nem foglalkozott ezzel a megkülönböztetéssel, érdemes utalni rá, hogy az egyesülési jog több részjogosítványból tevődik össze: az egyéneknek az egyesülési jog alapján joguk van egyesületet, társadalmi szervezetet létrehozni, valamint azokhoz csatlakozni és azok tevékenységében részt venni, illetve természetesen onnan kilépni. Hasonló módon részjogosítványokra tagolást a gyülekezési szabadság tekintetében is végezhetünk: ez a jog magában foglalja a rendezvény szervezésének, illetve az azon történő részvételnek a lehetőségét. Elméletileg felvethető annak a lehetősége, hogy eltérően kerül meghatározásra az egyes részjogosítványok gyakorlásához szükséges életkorhatár.

A hatályos gyülekezési törvény előírásai szerint míg a rendezvényen, tüntetésen való részvétel joga mindenkit megillet, addig nem mindenki lehet szervezője is egy rendezvénynek. A gyülekezési jog tekintetében az Alkotmánybíróság már elbírált olyan indítványt, amelyben azt sérelmezték, hogy a rendezvény szervezésére jogosultak körét a gyülekezési törvény alkotmányellenesen szűkíti le magyar, illetőleg magyarországi tartózkodási vagy letelepedési engedéllyel rendelkező nem magyar állampolgárokra.¹⁷ A testület a részjogosítványok alanyi körének eltérését – a szervezőt a rendezvény előkészítésével és lebonyolításával kapcsolatban terhelő feladatok és kötelezettség jellegére tekintettel – alkotmányosan elfogadhatónak tartotta.

A szervezőt terheli a rendezvény bejelentésének kötelezettsége, ő nyújthat be keresetet a bírósághoz a rendőrségnek a rendezvény megtartását megtiltó határozata ellen. Ugyancsak a szervező feladata a rendezvény új időpontjának bejelentése, ha a bíróság a rendőrség

tiltó határozatát az eredetileg bejelentett időpont után helyezi hatályon kívül. A szervező gondoskodik a rendezvény rendjének biztosításáról, és szükség esetén ő kéri ehhez a rendőrség közreműködését. Az ő kötelezettsége továbbá a rendezvény feloszlata, ha a résztvevők magatartása a rendezvény törvényességét veszélyezteti. A kár okozójával egyetemlegesen a szervező felelős a rendezvény résztvevője által harmadik személynek okozott kárért.¹⁸

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint indokolt, hogy a rendezvény szervezője csak a magyarországi viszonyokban járatos, azokban eligazodni képes olyan személy legyen, aki a rendezvény előkészítésével és lebonyolításával kapcsolatban a szervező részére biztosított jogoknak, illetőleg a rá rótt kötelezettségeknek az országban való fizikai jelenléte folytán is eleget tud tenni. A szervezésre nem jogosultak egyébként pedig kezdeményezhetik gyűlések megtartását, felkérhetnek olyan személyt, aki megfelel a gyülekezési törvényben megszabott követelményeknek.¹⁹

A fenti érvelésre tekintettel valószínűsíthető, hogy a szervezők alanyi köre tekintetében az alkotmányossági próbát kiállná a tizen-nyolc éves életkorhatár betöltésének megkövetelése.²⁰ A demonstráción való részvétellel kapcsolatban azonban már nem hozhatók fel a korlátozást megalapozó említett érvek.

d) Az Alkotmánybíróság a Szívárvány-határozatban döntését ugyancsak függővé tette az egyesület céljától és ennek alapján az egyesületben való részvétel hatásától a gyermek – alkotmányos védelem alatt álló – testi, szellemi és erkölcsi fejlődésére, vagyis attól, hogy az adott esetben miről történő döntéshozatalhoz szükséges a gyermek érettsége. Ugyanez a tényező számításba jöhet a gyülekezési joggal kapcsolatban is, hiszen egy gyülekezési jog alapján tartott rendezvénynek is van célja,²¹ mint ahogyan a véleményszabadság alapján kifejezett tényállítások és értékítéletek is értelemszerűen bírnak valamilyen tartalommal.

Az itt bemutatott Szívárvány-határozatban az Alkotmánybíróság többször fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy döntésével nem minősíti erkölcsileg a – testület szóhasználatával élve – „homoszexualitással kapcsolatos egyesületeket”. Kiemelte, hogy a joggyakorlást

korlátozó döntése „nem hordoz értékítéletet arról, amiben a gyermeket akadályozza, illetőleg amitől visszatartja”, vagyis a homoszexualitásról, a „homoszexualitással kapcsolatos egyesületekről”. Az Alkotmánybíróság úgy érvelt, hogy csupán semleges tényként figyelembe veszi, hogy „olyan kérdésekben való nyilvános elköteleződésről van szó, amelyek megítélése a társadalomban kifejezetten elmentmondásos abban az értelemben, hogy széles körben negatív megítélés alá esik”. Vagyis az Alkotmánybíróság nem mond ítéletet sem a homoszexualitásról, sem az azzal kapcsolatos egyesületekről. Ugyanakkor figyelemmel van arra az alkotmányos kötelezésre, hogy az államnak nemcsak az egyértelműen káros hatásokat kell a gyermektől távol tartania, hanem el kell hárítania a személyiséget, és így az egész jövőendő életét meghatározó súlyos kockázatvállalásokat is. Az Alkotmánybíróság – indokolása szerint – nem a homoszexualitástól óvja a gyermekeket (ezt nem is tehetné), hanem csak attól, hogy idejekorán döntést hozzanak szexuális identitásukról és annak vállalásáról.

Ezzel az érveléssel kapcsolatban egy aggály magának a határozat indokolásának alapján is felvetődik, a határozat utal tudniillik arra, hogy „mérlegelni kell azt a pozitív, nevelő hatást is, amelyet a vitában való részvétel a személyiségre gyakorolhat, hiszen a nézetek vállalása és ütköztetése a demokrácia része... Szembe kell néznie a gyermeknek is azzal, hogy vannak kellemetlen, provokatív, ellenérzést kiváltó, sőt potenciálisan károsan befolyásoló jelenségek, meg kell tanulnia ezekhez viszonyulni, saját véleményét formálni, vitázni, meggyőződését vállalni akár a többséggel szemben.” Ha elfogadjuk az Alkotmánybíróság azon állítását, miszerint a társadalom széles körben elítéli a homoszexuálisokat, és elfogadjuk, hogy az alkotmányvédő testület figyelembe veheti ezt a körülményt, kérdés marad tehát: nem éppen az szolgálná a gyermekek Alkotmánnyal, az alkotmányos értékekkel, demokráciával és emberi jogokkal összhangban álló nevelését, ha az állam elősegítené egy toleránsabb generáció felnövekedését, például úgy, hogy tagjait nem tiltja el valamely diszkriminált társadalmi csoport érdekeit és jogait védő szervezetben történő tevő-

Ifjúsági közélet

kenykedéstől? Ahogyan a határozat egyik kritikusa fogalmaz: a társadalom többsége részről megnyilvánuló cigányellenesség sem volna elegendő fiatalok távoltartására egy cigány érdekvédelmi szervezettől.²² Az Alkotmánybíróság a társadalom egy részének előítéleteihez igazodva megkülönböztette az érintett egyesületet a többi alkotmányos szervezettől, és ezzel valójában megerősítette és konzerválta azt a helyzetet, amely a tagságot kockázatosá teheti ahelyett, hogy hozzájárult volna a túlhaladásához.²³

Ráadásul érdemes felfigyelni arra is, hogy az alkotmánybírósági határozat az érintett társadalmi szervezet megjelölésére a „homoszexualitással kapcsolatos egyesület” kifejezést használja. Érvéle mögött pedig ennek a kifejezésnek olyan értelmezése húzódik meg, miszerint az, aki ide belép, nyilvánosan vállalja homoszexuális identitását. Csupán a határozat végén foglalkozik néhány bekezdés azzal a lehetőséggel, hogy valaki más okból, így emberi jogi indíttatásból csatlakozna egy, a meleg jogait védő egyesülethez. Az Alkotmánybíróság ez utóbbi esetre azért tartja kiterjeszhetőnek a korábbi – önmagában sem aggálytalan – érvelést, mivel a társadalom, a nyilvánosság nem fog különbséget tenni a tagok között a csatlakozás motívuma alapján.²⁴

e) Az Alkotmánybíróságnak azon érvelésével kapcsolatban, miszerint kifejezetten az egyesület céljától függ az alapjog-gyakorlás korlátozásának megengedhetősége, egy általánosabb aggály is felvethető: Különbséget tehet-e az Alkotmánybíróság a gyermekek általi joggyakorlás megengedhetőségekor a törvényekkel egyaránt összhangban álló célok között? A gyülekezési jog esetén eltérhetne-e a gyermekek joggyakorlási lehetősége attól függően, hogy milyen – egyébként alkotmányt és törvényt nem sértő – véleményt juttatnak kifejezésre az adott demonstráción?

Az Alkotmánybíróság – amint ezt már a korábbiakban is említettük – többször kinyilvánította, hogy a Szivárvány-határozatban nem az egyesület célját minősíti, hanem azokat a lehetséges jövőbeli kockázatokat mérlegeli, amelyek a társadalmi megítélés miatt az egyesületben való tagsággal járnának. A határozat szakmai bírálata azonban éppen ezt találja – a fentiekben bemutatott aggályok miatt is – bur-

kolt állásfoglalásnak a homoszexualitás erkölcsi megítélésének kérdésében.²⁵ „A semlegeség igényével előadott indoklás valójában nem semleges. Nem mondja ki, de feltételezi, hogy a különböző szexuális beállítódások erkölcsileg nem egyenértékűek.”²⁶ Erre pedig az Alkotmánybíróságnak az állam semlegességének alkotmányos tétele alapján nem lett volna felhatalmazása.

Hasonló aggályok merülhetnének fel ezért akkor is, ha a gyermekek gyülekezési joggyakorlási lehetőségei között lenne különbség a rendezvény céljára, a rendezvényen kinyilvánított vélemény tartalmára tekintettel. Amint azt az Alkotmánybíróság többször alkotmányos alapvetésként szögezte le: „A szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. Egyedül ez felel meg [...] az ideológiai semlegességnek [...] A véleménynyilvánítás szabadságának külső korlátai vannak csak; amíg egy ilyen alkotmányosan meghúzott külső korlátba nem ütközik, maga a véleménynyilvánítás lehetősége és ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül. Vagyis az egyéni véleménynyilvánítás, a saját törvényei szerint kialakuló közvélemény, és ezekkel kölcsönhatásban a minél szélesebb tájékozottságra épülő egyéni véleményalkotás lehetősége az, ami alkotmányos védelmet élvez. Az Alkotmány a szabad kommunikációt – az egyéni magatartást és a társadalmi folyamatot – biztosítja, s nem annak tartalmára vonatkozik a szabad véleménynyilvánítás alapjoga. Ebben a processzusban helye van minden véleménynek, jónak és károsnak, kellemesnek és sértőnek egyaránt, különösen azért, mert maga a vélemény minősítése is e folyamat terméke.”²⁷

4. Áttekintve az Alkotmánybíróság Szivárvány-határozatát, a fentiekben igyekeztünk számba venni, melyek azok a tényezők, amelyek mérlegelése alapján megítélhető a gyermekek egy-egy alapjoga gyakorlásának korlátozhatósága. Mivel az elemzett alkotmánybírósági döntés az egyesülési jog gyakorlásának korlátozhatóságával foglalkozott, az abban foglaltak különösen irányadóak lehetnek egy rokon alapjog, a gyülekezési jog gyakorlásával kapcsolatos kérdések eldöntésekor is. A Szivárvány-határozat a mérlegelendő tényezők

Ifjúsági közélet

mellett abban is útmutatást nyújt, hogy milyen formában történhet meg az alapjog-gyakorlás korlátozása, vagyis az Alkotmányban alapvető jelleggel megfogalmazott védelmi és gondoskodási kötelezettség érvényesítése az egyes konkrét élethelyzetekben.

a) Az állam teheti ezt közvetlenül és általános jelleggel: jogszabályban (törvényben) szabályozva egy-egy alapjog tekintetében a gyermek cselekvőképességét. Kivételesnek mondható, hogy maga az Alkotmány rendelkezik valamely alapjog gyakorlásának életkori korlátairól. Így történt a választójog esetében, ahol maga az Alkotmány figyelembe veszi a gyermekek életkori sajátosságait, és az alapjogot csak a nagykorú, vagyis a gyermekéletpár felső határát már átlépett, felnőtt jogalanyoknak biztosítja. Igaz – mutat rá az Alkotmánybíró –, hogy az alaptörvény nem következetes az alapjogi jogképesség és az alapjog gyakorlásához való jog, vagyis az alapjogi cselekvőképesség megkülönböztetésével, a választójognak elvileg az utóbbi körbe tartozó korlátozását a jogképesség hiányaként szabályozza. Az alkotmányi szintű szabályozás különleges azért is, mert ilyenkor a jogrendszer legmagasabb szintjén dől el a kérdés, ami nem lehet alkotmányossági vizsgálat tárgya, hiszen az Alkotmány fogalmilag nem lehet alkotmányellenes. Szintén sajátos természetűek az itt elemzett Szivárvány-határozatban az egyesülési jogról megfogalmazott tételek, hiszen az Alkotmánybíróknak a határozat rendelkező részébe foglalt absztrakt alkotmányértelmezése ugyanilyen mindenkit kötelező erővel bír.

A jogalkotás igazi feladata, hogy törvényalkotással döntse el az Alkotmány rendelkezései, egyrésztől egy-egy alapvető alkotmányos jog, másrésztől a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga, illetve az állam ebből levezetett védelmi kötelezettsége közötti konfliktust. A törvényben rögzítse az adott alapjog gyakorlására vonatkozó életkori határokat, így rendezze az érintett alkotmányi előírások, alapjogok viszonyát. Ez a törvényalkotói döntés lehet alkotmánybírói vizsgálat tárgya, a törvényről – ilyen indítvány esetén – az Alkotmánybíró döntheti el, hogy alkotmányos-e, megfelel-e a szükségességi-arányossági teszt követelményrendszerének.

A magyar jogrendszerben nem jellemző, hogy alapjogi tárgyú törvények rendelkezzenek az adott alapjoggal kapcsolatos cselekvőképességi szabályokról, így nem találunk ilyen rendelkezést a gyülekezési jogról szóló törvényben sem. Ennek hiányában a jogalkalmazók a gyülekezési és más joggal kapcsolatban is – gyakran akár külön magyarázat, indoklás nélkül – a Polgári Törvénykönyv cselekvőképességi szabályait hívják segítségül.²⁸ A Ptk. rendszerében – korfokozatok szerint – a teljes cselekvőképesség alsó korhatára a tizennyolcadik életév betöltése, emellett a nagykorúság megszerezhető, ha valaki ezt megelőzően házasságot köt. Tizennégy éves kortól a teljes cselekvőképesség eléréséig a gyermek korlátozottan cselekvőképes, így jognyilatkozatának érvényességéhez – főszabály szerint – törvényes képviselőjének, szülőjének beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása szükséges. A tizennegyedik életév betöltése előtt a kiskorú gyermek cselekvőképtelen, aki maga – kevés kivételtől eltekintve – nem tehet jognyilatkozatot, nevében törvényes képviselője, szülője járhat el. A gyermekjogok szempontjából fontos kiemelni, hogy a Ptk. is előírja, hogy a törvényes képviselőnek a korlátozott cselekvőképességű, illetve az ítélőképessége birtokában lévő cselekvőképtelen kiskorú véleményét figyelembe kell vennie. Vagyis a Ptk. cselekvőképességi rendszere is tekintettel van a gyermekek alapvető jelentőségű, meghallgatáshoz való jogára.

Azzal a kérdéssel, hogy ezek a szabályok alkalmazhatóak-e, és ha igen, hogyan az alkotmányos alapjogok gyakorlásával kapcsolatban, az Alkotmánybíró is szembenézett, többek között magában a Szivárvány-határozatban is.²⁹ Állást viszont nem foglalt, mivel úgy ítélte meg, az adott határozatban „nincs szükség annak vizsgálatára, hogy a polgári jogi cselekvőképesség szabályai, különösen a szülő (törvényes képviselő) beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása a gyermek tagságot keletkeztető jognyilatkozatának érvényességéhez, az egyesüléshez való alapjog gyakorlására is vonatkoznak-e. Ha ugyanis valamely egyesületben való tagság olyan súlyos kockázatot jelent a gyermek számára, hogy tagságát az Alkotmánybíró e határozatban foglalt értelmezése alapján jogszabály vagy bíróság általában

Ifjúsági közélet

kizárhatja, akkor a beleegyezés tárgytalanná válik.” Mivel az Alkotmánybíróság a tagság bíróság általi kizárása mellett döntött, a szülői közreműködés szükségességét nem elemezte.

Ennek ellenére levonhatjuk azt a következtetést, hogy a Ptk. cselekvőképességi rendelkezéseit nem lehet automatikusan alkalmazandónak tekinteni az alapjogi természetű jogviszonyban, jognyilatkozatra.³⁰ Azért sem, mivel a polgári jog elsődleges funkciója (a mellérendelt jogalanyok közötti vagyoni viszonyok szabályozása) alapvetően különbözik az alkotmányos alapjogok jellemzőitől, amelyek az állam, a hatalom beavatkozásával szemben hivatottak védeni az egyén szabadságát, autonómiáját. Az Alkotmánybíróság az egészségügyi ellátásokkal kapcsolatos cselekvőképesség tekintetében rámutatott, hogy „nem hagyható [...] figyelmen kívül, hogy a Ptk.-ban szereplő cselekvőképesség fogalmát ‘az ügyei viteléhez szükséges belátási képesség’ meghatározását eredendően és elsősorban a vagyoni jognyilatkozatok érvényességi feltételeként alkotják meg. E fogalomrendszer más jogágakba történő átvétele az adott terület sajátosságainak feltétlen figyelembevételével történhet.”³¹

A polgári jogi cselekvőképesség az ember jognyilatkozat-tételi képességét jelenti, aki cselekvőképes, maga köthet szerződést vagy tehet más jognyilatkozatot. A gyülekezési jog – korábban már számba vett – részjogosítványai közül azonban korántsem mindegyik tekinthető jognyilatkozatnak. Kétségkívül joghatást kiváltását célozza például a rendezvény bejelentése és elsősorban a szervezőt megillető más jogok, de nem minősíthető jognyilatkozatnak például a rendezvényen, tüneményen való – szükségképpen csak személyesen megvalósítható – részvétel ténye. Ez utóbbiakra így fogalmilag kizárt a Polgári Törvénykönyv cselekvőképességi szabályainak alkalmazása.

b) Az adott alapjogra vonatkozó általános szabályt tartalmazó törvényi előírások hiányában a joggyakorlás lehetősége esetről-esetre dönthető el. Az eseti korlátozást kimondhatja bíróság. Az egyesülési jog tekintetében például egyrészt egy adott egyesület vonatkozásában általában kizárhatja a joggyakorlást, mint ahogy ez történt a Szivárvány-határozat előzményeül szolgáló konkrét ügyben a tagsá-

got a gyermekek számára is lehetővé tevő társadalmi szervezet bejegyzésének megtagadásával. Másrészt valóban egyedinek tekinthető módon a bíróság dönthet egyes tagsági ügyekben is.

Ezekben az esetekben a jogalkalmazónak alacsonyabb szintű jogszabályi rendelkezések segítségével nélkül kell egy alapjogi jogviszony tartalmát hozzáigazítania ahhoz a körülményhez, hogy a jogviszonynak gyermek szereplője is van. A jogalkalmazónak közvetlenül az Alkotmányt kell alkalmaznia, közvetlenül az alaptörvény rendelkezéseit kell ütköztetnie és mérlegelnie az alapjogok korlátozhatóságának alkotmányos kritériumait. Ilyen helyzet volt az alapja az Alkotmánybíróság bemutatott határozatának, amelyben azonban a döntésre jogosult Legfelsőbb Bíróság nem vállalta az Alkotmány közvetlen értelmezésének feladatát, hanem absztrakt alkotmányértelmezést – mintegy a konkrét ügy alapjogi dilemmájáról szóló elvi állásfoglalást – kérve az Alkotmánybírósághoz fordult.³²

A bíróságokról általában is elmondható, hogy tartózkodnak az Alkotmány szabályainak közvetlen értelmezésétől és alkalmazásától. Az alkotmányos alapjogok védelmével és érvényesítésével kapcsolatos általános felfogásuk szerint ennek a feladatnak úgy tesznek eleget, hogy az Alkotmány rendelkezéseit végrehajtó jogszabályokat – így például bizonyos vonatkozásokban a Polgári Törvénykönyv szabályait – alkalmazzák. Érthető ezért az a törekvésük is, hogy az Alkotmány közvetlen értelmezése helyett – amint arra fentebb utaltunk – törvényi szabályozást találjanak a gyermekek cselekvőképességével kapcsolatban felmerülő egyedi dilemmák feloldására. Így lelhetnek rá – sokszor nem megalapozottan – a Polgári Törvénykönyv cselekvőképességi szabályozására.

c) Mind a jogszabályi, mind a bírósági jogkorlátozás esetén az állam közvetlen módon érvényesíti alkotmányos gyermekvédelmi kötelezettségét, ilyenek hiányában a szülő – természetesen egyedi jelleggel – saját gyermekének alapjog-gyakorlásáról dönthet, így például saját gyermekének egyesületi tagságát tilthatja meg. Az említett jogkorlátozási szintek bizonyos tekintetben kizárják egymást, ha ugyanis „az állam kötelessége a gyermeket az

[...] egyesületi tagsággal járó kockázattól általában megvédeni, nem is merülhet föl, hogy ettől egyedi tagság ügyében bíróság eltérhet, vagy hogy a védelmi kötelezettség – az egyesületi tagsághoz való hozzájárulás formájában – a szülőre hárulna”. Ha a korlátozási szintek ilyen erősorrendjét lehet is vitatni,³³ az alkotmányértelmezést kezdeményező bíróság szemszögéből viszont logikai értelemben a sorrend megáll.

Elsőként tehát az állam által törvényben általános jelleggel meghatározott joggyakorlás-korlátozást kell számításba venni, másodsorban pedig a bíróság által egyedi módon kimondott megszorításokat. Ezekre – az alkotmánybírósági értelmezés szerint – akkor kerülhet sor, ha indokolt, hogy a – jelen esetben az egyesületi tagsággal járó – kockázat nagysága miatt teljesen elvonják a döntést a gyermek és szülője rendelkezési köréből. Ha az állam – sem törvény, sem bírósági döntés – nem korlátozza az alapjog gyakorlását, a szülőnek lehet joga dönteni a gyermek egyesülési, vagy éppen gyülekezési joga gyakorlásáról, vagy beleegyezését adni a gyermek ilyen tárgyú döntéséhez.

A szülő döntési jogának alapja ugyancsak az Alkotmány már elemzett gyermekjogi rendelkezése, amely szerint egyrészt a szülőt megilleti az az alkotmányos jog, hogy a gyermekének adandó nevelést megválassza, másrészt az államhoz hasonlóan a szülőt is terheli a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelem és gondoskodás nyújtásának kötelezettsége.³⁴ E nevelési jog és védelmi kötelezettség alapot adhat arra, hogy a szülő korlátozza, megtiltsa gyermeke bizonyos jogainak gyakorlását, például a szülő magával vigye gyermekét egy általa helyesnek ítélt célú tüntetésre, vagy éppen megtiltsa egy demonstráción történő részvételét. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a gyermek nem válhat a szülői hatalom tárgyává. A szülő és gyermeke közötti viszonyban is érvényesülnek a gyermek alapvető jogai, amelyek határok közé szorítják a szülői döntési lehetőségeket. Különösen ki kell emelnünk a gyermek meghallgatáshoz való jogát, amely alapján a gyermek valamennyi őt érintő kérdésben kinyilváníthatja véleményét, amit a döntés meghozatalánál megfelelően figyelembe is kell venni.³⁵ Az állam védelmi kötele-

zettségéből pedig az is következik, hogy bizonyos esetekben a gyermekek jogait akár a szüleikkel szemben is kikényszerítse.

A 2006. őszi események után talán sokan nagyon is jelentősnek ítélik a gyülekezési jog gyakorlásával járó – akár fizikai – kockázatot, veszélyeket, amelyek – a magyar alkotmányos gyakorlatban – a gyermekek alapjoggyakorlásának korlátozását megalapozhatják. A rend és biztonság iránti igény mindig könnyebben igazolhatóvá teszi a közvélemény előtt a tiltásokat, a szabadságjogok gyakorlásának korlátozását. Sokan tehát érvelhetnek a tapasztalatokban annak alátámasztására, miért is helyénvaló a gyermekeket kizárni a társadalmi és politikai vitákból, a kommunikációs jogok gyakorlásának terepéről. Hosszú távon azonban valószínűleg éppen ennek az ellenkezője teheti képpé a jövő felnőtteit a demokratikus közéletben való tudatos és felelős részvétellel.

Jegyzetek

- 1 30/1992. (V. 26.) AB határozat.
- 2 55/2001. (XI. 29.) AB határozat.
- 3 30/1992. (V. 26.) AB határozat.
- 4 Ezt hangsúlyozza Kukorelli István alkotmánybíró a már idézett 55/2001. (XI. 29.) AB határozathoz fűzött különvéleményében. A legújabb gyülekezési joggal kapcsolatos alkotmánybírói döntésben, a 4/2007. (II. 13.) AB határozatban pedig a kiemelt védelem ilyen „kisugárzása” a többségi indokolásban is megjelenik: „A kommunikációs alapjogoknál az ’alapjogi tesztben’ összefoglalt követelményeken túlmenő elv, hogy az ezeket korlátozó rendelkezéseket megszorítóan kell értelmezni.”
- 5 Az emberi jogok szempontjából általánosan elfogadottan – főszabály szerint – a tizennyolc év alatti emberek tekintendők gyermeknek. A New York-i gyermekjogi egyezmény 1. cikke értelmében az egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.
- 6 13. és 15. cikkek.
- 7 A „születése előtt” kitétel természetesen nem jelent az abortusz megengedhetőségével kapcsolatos állásfoglalást.

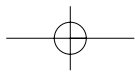
Ifjúsági közélet

- 8 67. § (1) bekezdés.
- 9 A gyermeki jogoknak a magyar nyelvű szakirodalomban is többféle strukturálásával találkozhatunk, amelyek azonban nincsenek – kiemelt – figyelemmel arra az itt majd hangsúlyozott eltérésre, hogy különbözik a többletjogok biztosításának, illetve a joggyakorlás korlátozásának alapjogi megalapozottsága.
- 10 Az alapjogi cselekvőképesség problémájával foglalkozó hazai szakirodalom rendkívül szegényes. A magyar nyelvű források áttekintéséért köszönetet mondok Szabó Dáriának.
- 11 21/1996. (V. 17.) AB határozat.
- 12 21/1996. (V. 17.) AB határozat.
- 13 Bemutatását lásd Halmi Gábor: *Kommunikációs jogok* (Új Mandátum, 2002, Budapest), 228–230. oldal, illetve Halmi Gábor: Egy alkotmánybíróági (elő)ítélet nyomában (Világosság, 1996. 5.), 34–36. oldal.
- 14 Az Alkotmánybíróság döntését követően a Legfelsőbb Bíróság elutasította a kérelmet. Ezután az egyesület képviselői a strasburgi Európai Emberi Jogi Bírósághoz fordultak, amely elfogadhatatlannak nyilvánította kérelmüket.
- 15 Az Alkotmánybíróság 36/2000. (X. 27.) AB határozatában az ilyen differenciáltság hiányát alkotmányellenesnek tartotta. Megállapította, hogy alkotmányellenes az a törvényi szabályozás, amely a cselekvőképtelen és a korlátozottan cselekvőképes betegek tekintetében azonosan rendezi az egészségügyi ellátással kapcsolatos beleegyezés és visszautasítás jogát.
- 16 43/2005. (XI. 14.) AB határozat.
- 17 A szabályt a gyülekezési törvény 5. §-a állapítja meg, amely bár 2004 májusában módosult a határozatban elbírált szöveghez képest, az itt elemzett megszorítások továbbra is fennállnak.
- 18 Gyülekezési törvény 6. §, 7. §, 9. § (3) bekezdés, 11. §, 12. § (1) bekezdés, 13. § (1) bekezdés.
- 19 55/2001. (XI. 29.) AB határozat.
- 20 Bár fontos kiemelni, hogy a Kukorelli István alkotmánybíró által jegyzett különvélemény, illetve ezzel egyetértve a szakirodalmi kritika megfontolásra érdemes érveket hozott azzal szemben, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányosnak ismerte el a külföldiek, illetve a jogi személyek kizárását a szervezők köréből.
- 21 A rendezvény előzetes írásbeli bejelentésekor a célt kötelező megjelölni (a gyülekezési törvény 7. § b) pontja).
- 22 Halmi Gábor: Egy alkotmánybíróági (elő)ítélet nyomában, 39. oldal. Az érvelés következményei képtelenségének alátámasztására ugyancsak a cigányok elleni diszkriminációval kapcsolatos párhuzamot hoz Kis János: A Szivárvány-teszt (Beszélő, 1996. július) című írásában (31–32. oldal).
- 23 Kis János: i.m. 32. oldal.
- 24 A csatlakozni szándékozó kétféle indíttatású fiattal kapcsolatban felmerülő érvek (az idő előtti szerepvállalás érve a homoszexuális vagy potenciálisan homoszexuális fiatal esetében, illetve a társadalmi elutasítás érve mind az ő, mind pedig a jogvédő szándékú fiatal esetében) Kis János szerint igencsak összekuszálódnak az Alkotmánybíróság fejtegetéseiben. Kis János: i. m., 28. oldal.
- 25 Halmi Gábor: Egy alkotmánybíróági (elő)ítélet nyomában, 39. oldal.
- 26 Kis János: A Szivárvány-teszt, 28. oldal.
- 27 30/1992. (V. 26.) AB határozat.
- 28 Még abban a cikkben is, amely kifejezetten az egyesülési és gyülekezési jog gyakorlásának kiterjeszhetőségét célozza, egyértelműen úgy vélik, hogy jelenleg a Ptk. szabályai irányadók a cselekvőképesség kérdésében. Bíró Endre–Csizmár Gábor–Harmath Luca–Papp György–Vilusz Antónia: A gyermekek egyesülési és békés gyülekezési joga. *Belügyi Szemle*, 1995. 3., 40–41. oldal.
- 29 A polgári jogi cselekvőképességi szabályok alkalmazhatósága az egyesülési jog gyakorlása körében a bírói gyakorlatban sem egyértelmű: A társadalmi szervezet kiskorú tagja csak az életkorának megfelelő tisztségre választható. Nyilvánvaló, hogy cselekvőképtelen személy nem képviselheti a jogi személyt, és nem rendelkezhet a bankszámla felett sem. Nem jogsértő tehát, ha az egyesület tagja csak életkori sajátosságainak megfelelő tisztségre választható. (BH1993. 576.) A társadalmi szervezet kiskorú tagja szavazati joga gyakorlását nem lehet életkorára figyelemmel korlátozni. A választhatóságot illetően kiskorú tag számára a polgári jogi cselekvőképesség törvényes korlátot teremt az olyan tisztségeknél, ahol a szervezet képviselőjeként eljárva érvényes polgári jogi nyilatkozatokat kell tenni. Nincs helye azonban a választás, a szavazati jog gyakorlása körében az életkor szerinti megkülönböztetésnek. (BH1997.

Ifjúsági közélet

- 95.) Az egyesülési jogban érvényesülő tagegyenlőség elvét sérti, ha az alapszabály életkorhoz köti a tagsági jog gyakorlását. (BH1993. 522.)
- 30 Az egyesületi tag személyes joggyakorlását kimondó 2/2005. számú közigazgatási jogegységi határozat – bár vitatható indokolási elemekkel, de – szintén rámutat a polgári jogi jogviszonyok és a társadalmi szervezetek közjogi természetű jogviszonyai közötti eltérésre.
- 31 36/2000. (X. 27.) AB határozat, amelyet megerősített a 43/2005. (XI. 14.) AB határozat.
- 32 Ennek magyarázatára lásd: Halmai Gábor: Egy alkotmánybírósnak (elő)ítélet nyomában, 36. oldal.
- 33 A szülői jogok érvelésbe való bekapcsolásával így tesz Kis János már hivatkozott cikkében. A szülő azon jogát, hogy saját meggyőződése szerint nevelje gyermekét, korlátozza, elvonja, ha törvény vagy bíróság dönt a gyermek alapjoggyakorlási lehetőségeiről, amit pedig az államnak alkotmányosan igazolnia kell. Ilyen esetben az állam nemcsak a gyermek, hanem a szülő felett is gyámkodik. Lásd Kis János: A Szivárványteszt, 27-28. és 33-35. oldal.
- 34 67. § (1) és (2) bekezdés.
- 35 New York-i egyezmény 12. cikk: „Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni.” Lásd továbbá: gyermekvédelmi törvény 8. § (1) bekezdés; családjogi törvény 71. § (1) bekezdés; Ptk. 12/D. §.

Ifjúság és társadalom

Földi László

Az ifjúsági munka nagykövete – In Memoriam Peter Lauritzen (1942–2007)

Engedjék meg, hogy néhány személyes gondolatot és emlékemet elmondjak azon alkalomból, hogy elment közülünk egy olyan ember, akinek nemcsak az európai, hanem a magyar ifjúsági munka is sokat köszönhet. Peter Lauritzen európai közösségünkben az ifjúsági munka nagykövete volt.

1995-ben ismertem meg Petert, amikor a Budapesti Európai Ifjúsági Központ igazgatójává nevezték ki. Számos alkalommal volt lehetőségem Peterrel dolgozni, találkozni, beszélgetni hivatalosan és magánemberként is. Egy évig közvetlen irányítása mellett dolgoztam Strasbourgban is, ami sok szempontból üdítő volt, hiszen tudta, hogyan lehet úgy irányítani az embereket, hogy azok saját belső motivációjuk alapján, szabadon és tiszta keretek között eredményesen és hatékonyan tevékenykedjenek. Jó kedélye és hihetetlen együttműködési készsége mindig magával ragadott. Olyan emberi és kulturális empátiával rendelkezett, amire nagy szükség van kicsiny kontinensünkön. A tolerancia mögötti valódi megértésre volt képes. Sokan félreértik a „tolerancia” szót, és azt gondolják mögé, hogy „mindenki azt csinál, amit akar”. Peter olyan Európai volt, aki Oroszországtól Izlandig, Lappföldtől Törökorszáig érteni akarta Európát, sőt azokon túl is.

Szinte egész életében az ifjúsági munka szakmai megerősítésén dolgozott, hitte és tudta, hogy a nem formális pedagógia az egyik legalkalmasabb eszköz arra, hogy a fiatalok megtalálhassák önmagukat és közösségi szerepüket. Olyan mélyen elkötelezett ember volt, hogy szinte egész életét ennek szentelte. Példaértékű ahogyan fel tudta ismerni az ifjúsági szakma európai és nemzeti szükségleteit,

fejlődésének következő lépcsőit. Ki merte mondani azokat a tabukat, melyeket sokan még nem is érzékeltek, szembe mert nézni az európai hiányosságokkal, és válaszokat keresett. Az egyes európai országok ifjúságpolitikájával szemben mindig kritikus és építő volt.

Sokszor beszélgettünk a magyarországi ifjúsági munka helyzetéről, az ifjúságpolitika hazai hiányosságairól, és olyan meglátásai voltak, melyeket sokszor hazai szakemberek sem láttak, vagy nem mertek kimondani.

Ha egyvalamit mindenképpen meg kell tanulnunk Petertől, az az, hogyan beszéljünk saját ügyeinkről tabuk nélkül. Amíg ennyi tabut őrizgetünk gyáván az ifjúságpolitika szekrényeiben, addig nem tudjuk átlépni saját árnyékunkat. Gyenge szakma ez még hazánkban: kevés a szakember, sok a tiszteletlen, botcsinálta „hozzáértő”; hagyjuk magunkat megosztani, és nem tudunk még most sem kellően együttműködni.

Peter olyan területeken töltött be úttörő szerepet, mint a Budapesti Európai Ifjúsági Központ alapítása, amely az Európa Tanács második ilyen jellegű intézménye, és amely az egyetlen intézmény a volt keleti blokk területén. Egyike volt azon keveseknek, akik komolyan érvelni tudtak ennek szükségszerűségéről. Hogy mit jelent ez az intézmény Európában, az nem vitatott, hogy mit jelent itt Magyarországon, az sajnos a mai napig nem egyértelmű. Nekem mindig sokat jelentett, nemcsak a szakmai feltöltődés helyszíne, de néha sajnos menedék is volt, úgy, ahogyan Peter maga is menedékként szolgált sokunknak, akik szakmai alapokon képzelik az ifjúsági munkát, nem pedig a pártpolitika ifjú gyakornokainak homokozójaként.

Peter nevéhez fűződik többek között az Európa Tanács tagállamaiban folyó ifjúságpolitika

Ifjúság és társadalom

átvilágítási módszertana is, mely éppen most kezdődik hazánkban. Természetesen ez a folyamat is sajátosan magyaros képet mutat, de remélem, és a magam szintjén mindent elkövetek, hogy eredményes legyen a munka, és olyan tanulmány szülessen, amely szembenéz a tényekkel, és valóban hasznosul majd az ifjúsági ügy érdekében.

Peter volt az egyik éllovasa annak az elméletnek is, miszerint az ifjúsági munka és az ifjúságpolitika nem szociális problémahalmaznak tekinti a fiatalokat, hanem a közösségek, a társadalom, az államok és Európa erőforrásának. Ebből kifolyólag az ifjúságpolitika nem (csak) szociálpolitikai kérdés, hanem erőfor-

rás-menedzsment, valamint a társadalmi változások leghatékonyabb mozgatóereje számára történő esélyteremtés.

Sok mindent lehetne és kellene említeni, amin Peter lendített, és amit hozzátett a szakmához, annak elismertetéséhez és a fiatalok társadalmi részvétele esélyeinek megteremtéséhez. Nem szeretnék patetikus lenni, mert Peter sem volt az, és nem is venné jó néven. Peter írásaiból a Mobilitás fog közölni a következő időszakban fordításokat szakmai újságjában, inkább ezeket ajánlom szíves figyelmükbe és remélem, minél többen leszünk, akik igyekszünk Peter hagyatékával élni, továbbvinni és továbblépni.

Peter Lauritzen

Egy Európai Ifjúsági Központ Budapesten¹

KIHÍVÁSOK, AKADÁLYOK, ÚJÍTÁSOK

Budapest? Mi jut eszembe róla? Például az első látogatásom, 1966-ban. Amikor, még diákként, egy barátommal hathetes autós körutat tettünk a Német Demokratikus Köztársaságon, Csehszlovákián, Magyarországon és Románián keresztül: a szükséges vízumok, a bürokrácia, a határátkelések, az állandó ki- és bepakolás a gyanakvó határőrök kedvéért. Hogy őszinte legyek, kicsit kellemetlen volt. De minderről megfeledkeztünk, amikor összehasonlítottuk a gyönyörű tájakkal, amelyeket átszeltünk, a csodálatos emberekkel, akiket megismertünk, és a lenyűgöző fővárosokkal, amelyeket meglátogattunk. Budapest azon a forró nyári napon revelációként ért. Úgy éreztem, mintha Európa szívébe érkeztem volna meg, ami elég szokatlanak tűnt a hidegháború alatt. A város ellenállt: a szovjet tankoktól származó lövésnyomok még mindig látszóttak az 1956-os forradalom idejéből, a város megmutatta sebeit. A fejem homályos érzésekkel és gondolatokkal volt tele: vajon csak egy röpké benyomásom marad a városról, amit ez alatt a rövid tartózkodás alatt szereztem? Vajon visszatérek-e ide valaha turista-ként vagy más minőségben? Csak arra emlékszem, hogy megpróbáltam megragadni a pillanatot, hogy egyetlen érzésem se vesszen el, és biztosan mindent megőrizzem magamban. Ha akkor bárki azt mondta volna nekem, hogy egyszer majd szabadon utazhatok be és ki Magyarországról, és hogy még dolgozni is fogok Budapesten, minden további nélkül örültnek neveztem volna. 1966-ban 24 éves voltam, és sokakhoz hasonlóan meg voltam győződve róla, hogy Németország kettéosztása bizonyos szempontból megérdemelt volt. Ez az ára a náci uralom rémtetteinek, és ez

örökké így is marad. Afelől sem volt kétségem, hogy Közép- és Kelet-Európa szovjet megszállása megmásíthatatlan tény, bármilyen igazságtalan és jogtalan is, és bármilyenre ellenzi is a lakosság. Meg voltam győződve arról, hogy a határok – akár jogos, akár nem – érinthetetlenek. Hogy a világhatalmak, a Kelet és Nyugat között igazi egyensúly van (még ha voltak is el nem kötelezett országok), és hogy ez a hatalom egy olyan katonai romboló kezében van, amely számtalanszor lenne képes felrobbantani ezt a bolygót. A „rémület ezen egyensúlyához” azonban a nyugat- és észak-európai jóléti társadalmak zónájában a teljes foglalkoztatottság, az anyagi elégedettség és egyfajta nyugodt élet társult. Ugyanekkor Spanyolországban és Portugáliában diktatúra volt. Nem sokkal később katonák kerültek hatalomra Görögországban, és csak eztán következtek az 1968-as diákfelkelések. Ki tudta volna elképzelni akkor a mai Európát? Nem találkoztam még olyan írásművel, amely a mai Európához hasonló valóságról szólna, pedig Dunát lehet rekeszteni a sci-fi irodalommal és a futurisztikus politikai jóslatokkal. 1972 óta vagyok az akkor még 17 tagállamból álló Európa Tanács munkatársa, és az elmúlt 30 év során szemtanúja voltam, milyen hihetetlen változásokon ment át Európa. A nyugat-európai diktatúrák megbuktak Spanyolországban és Portugáliában, és az Európa Tanácsot kérték fel, hogy segítse az átmenet és a demokratikus rend megszilárdításának folyamatában. Ifjúsági téren az Európa Tanács számára ez azt jelentette, hogy olyan programokat hozunk létre, amelyek a politikai nevelésről szólnak. Bár pártpolitikai kezdeményezésnek indult, hamar átalakult a jelentése, és erős társadalmi

¹ A cikket a Budapesti Európai Ifjúsági Központ bocsátotta rendelkezésünkre. Az írás a *Fiatalok Európa szívében – a Budapesti Európai Ifjúsági Központ 10 éve* című Európa Tanács kiadványban jelent meg 2006-ban

Ifjúság és társadalom

mozgalmak fejlesztőjévé vált. Ebben az időben a „civil társadalom” kifejezés még nem terjedt el. Elindult a Helsinkii folyamat, és a Solidarnosc felkavarta a Lengyelországban megszilárdult kommunizmust. Ami olyan hosszú ideig mozdulatlanak tűnt, most a nyitottság és a lázadás jeleit mutatta. Ugyanakkor félt volt, ha bármi túl hirtelen túl messzire megy, az vajon hogyan fogja befolyásolni a háború és béke kérdéskörét. Az Európai Ifjúsági Alap és a Strasbourgi Európai Ifjúsági Központ létrehozásához hasonló fejlesztések révén, az Európa Tanács ifjúsági szektora alapvető szerepet játszott abban a folyamatban, amely elősegítette a szabadság és demokrácia térnyerését, az emberi jogok gyakorlását és a tapasztalatcserét olyan politikai rendszerek közt, amelyek továbbra is ellenségek maradtak. A Budapesti Európai Ifjúsági Központ megalapítása is ehhez a folyamathoz tartozik. Magyarország volt az a közép-európai ország, amely elsőként csatlakozott az Európa Tanácshoz, és kezdettől fogva rendkívül nyitott volt az együttműködésre az oktatás, a kultúra és az ifjúság területén. (vö. „U-rope” Szeminárium, 1991) A kilencvenes évek elején széles körű vita indult arról, miként kellene átalakítani az ifjúsági területen végzett munka prioritásait annak érdekében, hogy Közép- és Kelet-Európa új államai a lehető leghamarabb teljes értékű tagokká válhassanak az Európa Tanács közösségében. Az olyan dokumentumok, mint az 1990-es lisszaboni, és az 1993-as bécsi Európai Ifjúsági Miniszterek Konferenciáinak Zárónyilatkozatai, valamint az 1992 és 1994 között Utrechtben, Berlinben és Kijevben megrendezett konferenciák tanúsítják ezt az új, páneurópai és integráció-központú ifjúságpolitikát. Az Európa Tanács tágabb kontextusában, az Állam- és kormányfők első csúcstalálkozásának Zárónyilatkozata (Bécs, 1993), amely jóváhagyta a rasszizmus, antiszemitizmus, idegengyűlölet és intolerancia elleni Európai Ifjúsági Kampányt és a Démoszthenész programot (egy az Európa Tanács alapvető értékeit népszerűsítő, széles körű fejlesztési programot), lendületet adott annak az Európa Tanácsban zajló átmenetnek is, amely során nyugat-európai szervezetből valódi páneurópai intézménnyé vált. Az 1990-es

Lisszaboni Konferencia óta ezeknek a vitáknak a második Európai Ifjúsági Központ létesítése is elemét képezte. A folyamat különböző szakaszait, mialatt a Központ egy nagyszerű gondolatból a mostani intézménnyé alakult, e könyv egyéb részei ismertetik. Az eredményt már tudjuk. Budapestet választották helyszínül; a Parlament gyönyörű épületére és Budapest varázslatos belvárosára néző, Zivatar utcai, régi Hotel Ifjúságot felújították, hogy megfelelhessen a fiatalok, az ifjúsági szakemberek és az egyéb felhasználók igényeinek, mint pl. helyi és nemzetközi szervezetek, az Európa Tanács bizottságai és szakértői csoportjai. Amikor a Központ leendő igazgatójaként 1995 egy októberi éjszakáján megérkeztem a majdani Budapesti Európai Ifjúsági Központ épülete elé, a reptéri minibusz sofőrje nem akarta hagyni, hogy kiszálljak. Nem akarta elhinni, hogy ez a megközelíthetetlen épület az új otthonom. Pedig tényleg az volt. Már beterveztünk néhány programot, így nem különösebben örültünk a ténynek, hogy az építkezés még mindig húzódik. Így hát beerőszkoltuk magunkat az épületbe, kezdve az én érkezéssel, amelyet hamarosan egy egész képzésnyi ifjúsági vezető megjelenése követett. Az építész és csapata aktív közreműködésével minimalizáltuk a veszélylehetőségeket, és az épület 10 napon belül a tervek szerint, teljes mértékben működőképessé vált, készen az 1995. december 15-i ünnepélyes megnyitóra. Véglegesen megérkeztünk hát Budapestre. Mi volt a teendőnk? Mennyiben különbözött a strasbourgi munkánktól? Vagyis nem pontosan az volt, aminek szántak minket – az együttműködés egy úrhajójának, bármely kultúra, politikai rendszer vagy ország iránti elkötelezettség nélkül, amely épp Budapesten landolt, de leszállhatott volna akár Pozsonyban, Vilniusban, Krakkóban vagy Bukaresten is. Most, hogy miénk volt a Budapesti Európai Ifjúsági Központ, azt kérdeztük magunktól, vajon miért vállalta a magyar kormány a Hotel Ifjúság átalakításával és a bizonytalan határidejű fenntartási költségek elfogadtatásával járó veszélyeket, ha az országnak nem származik belőle saját haszna. De létezik-e olyan európai intézmény, amely kizárólag egy tagországnak hivatott és képes biztosítani a hozzáadott érté-

Ifjúság és társadalom

keket? Meggyőző választ kellett találnunk erre a kérdésre, nem csak üres szavakat. Olyan példát kellett teremtenünk az együttműködésre, ami gyakorlati értékkel bír, és ami normákat állít majd fel a közös munka számára a tanulás, a kulturális élet, az ifjúságpolitika, a kutatás és az ifjúsági és közösségi munka fejlesztésre váró területein.

Erről szól az Európa Tanács ifjúsági szektorának munkája, és erről kell, hogy szóljon a Budapesti Európai Ifjúsági Központ tevékenysége is. Az Európa Tanács ifjúsági szektora, amely a ko-menedzsment egyik utolsó fennmaradó társadalmi terepe Európában, és valószínűleg az egyetlen ilyen példa bármely európai vagy nemzetközi szervezetben, alaposan megtárgyalta ezeket a kérdéseket, azonban a BEIK-projekt nem élvezett mindig egyhangú támogatást. Csak a siker képes meggyőzni a kételkedőket, és biztosítani a szükséges többséget a Központ érdekeit szolgáló, a munkaerőt és a költségvetést illető döntésekhez. A meggyőzendők közt voltak olyan országok, akik a második Európai Ifjúsági Központ elképzelésével egyetértettek, de azzal nem, hogy Budapest legyen a helyszín. Miért nem egy másik városban? – kérdezhetné bárki. A többi országok, a civil szervezetek és az európai tisztségviselők ellenezték egy magas üzemeltetési költségekkel járó, állandó épület létrehozását. Azt kérdezték, miért ne lehetne egy vándorló struktúra, egy nemzetközileg mobil képzési és találkozási rendszer, egy „decentralizált központ”. Nem volna sokkal gazdaságosabb egy a hálózatépítésnek és a legújabb információs és kommunikációs technológiáknak megfelelő modern kezdeményezés? De hiszen van már egy jól működő decentralizált rendszere az ifjúsági együttműködésnek, az Európai Ifjúsági Alap! Sokan úgy vélték, egy új központ nagyobb adminisztrációt jelent majd, és ezt nem akarták; az összes pénzt a programokra és a projektekre akarták elkölteni, ennek viszont éppen az adminisztráció csökkentése volt a feltétele. Ekkor még elég erős volt a kételkedő oldala. Mit mondhattak a projekt védelmezői? Azzal érveltek, mennyire fontos a láthatóság és a szimbolikus politika, hogy meg kell teremteni az ifjúsági és közösségi együttműködés kollektív emlékezetét, hogy a helyi

munkatársak révén biztosítani kell a szakmai színvonalat, hogy szükség van intézményi háttérre és arra, hogy a tervezett épület multifunkcionális legyen, ami alkalmassá teszi, hogy ne csak programok helyszíne, hanem egy élő organizmus legyen, az Európa Tanács kicsi világa Budapesten. A támogató érvek többsége egybevágott a lisszaboni Globális Függetlenség és Szolidaritás Észak-Déli Központja, Az Európa Tanács ifjúsági szektorát ma Ifjúsági és Sport Igazgatóságnak hívják. A kormányzati képviselők és az ifjúsági civil szervezetek képviselői együttesen irányítják és ellenőrzik a tevékenységét, amelyet ko-menedzsment rendszernek neveznek a grazi Modern Nyelvek Központja és az Európa Tanácsnak az új tagállamokban működő irodái létrehozásakor elhangzott indoklásokkal. A fiatalok a tanulók és a társadalmi szereplők egy állandóan növekvő csoportját alkotják Európában – nem elég számukra egyetlen otthon. Budapestre és Strasbourgra egyaránt szükségük van. Csak az logikus, hogy az Európa Tanács nem működhet Euro-centrikus módon, és nem összpontosíthat mindent Strasbourgba. Eljött az ideje annak, hogy együtt éljünk és dolgozzunk Közép-Európával. Azonban egyéb tisztázatlan kérdések is voltak. A budapesti központ regionális központ lesz? Vagy csak egy próbálkozás, hogy csökkentjük a kiadásokat, különösen az utazási költségeket? Ez egyáltalán nem nyerte el a döntéshozó testületek beleegyezését – Budapestnek és Strasbourg-nak egyaránt nyitva kell állnia minden olyan résztvevő előtt, aki a Kulturális Egyezményt aláíró országból érkezik. Nem volt megengedhető a „keleti” vagy „nyugati” kizárólagosság. A Központ elhelyezésének ennél összetettebb módját kellett megtalálni. A magyar hatóságok által nagylelkűen az Európa Tanácsnak adományozott épületnek szolgálnia kellett a környékbeli és helyi közösséget és a magyar fiatalok összességét. Ehhez járult hozzá az ifjúsági információs központ létrehozása a BEIK-ben. Néhány évbe eltelt, míg a projekt megvalósult, de a Mobilitás Információs Szolgálat ma már sikeresen működik az épületben, szoros együttműködésben a központ teljes programjával. Illetve ahhoz, hogy a központ gazdaságilag fenntartható legyen, bevételeinek egy jelentős

Ifjúság és társadalom

százalékát azáltal kellett megteremtenie, hogy civil szervezetek, intézmények és budapesti székhelyű nemzetközi szervezetek is igénybe vehették a szolgáltatásait. Ugyanígy a közhivatalok is bátran kihasználhatták a lehetőségeket. Egy idő után még azt is fontolóra vették, hogy a központot megfelelő arányban magyarországi szervezetek is használják, de ez az Európa Tanács pénzügyi szabályozásai miatt mégsem valósulhatott meg. Akárhogy is, ez mégiscsak egy Európai Központ, következésképp az Európa Tanácsnak kell széleskörűen hasznosítani. Így a Központ együttműködési tervet dolgozott ki az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésével és a Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusával, amelyek ma már rendszeresen tartanak bizottsági üléseket a BEIK-ben. Ugyanez az elv érvényesül az Európa Tanács egyéb szervezetei, európai konferenciák és politikai jelentőségű találkozók esetében. De mindezen programok háttérbe szorulnak, amikor a Központ elsődleges feladatára: az ifjúsági képzések és szemináriumok lebonyolítására kerül a sor. Ez a Központ „létének értelme”, és minden egyéb programforma csak ezzel párhuzamosan futhat. A BEIK vezetése számára azonban frusztráló ilyen sokféle programot szervezni az ifjúsági téren megvalósuló eredeti programok köré. Érdekes látni, ahogy az utóbbi évek programjai egységbe rendeződtek, és hogy a sokféle tevékenység mennyire illeszkedett egymáshoz mind a tartalom, mind a módszertan tekintetében – a programok gazdájától függetlenül. Csak kis idő kérdése volt, hogy ez a megközelítés elindítsa az Emberi Jogi Képzés Ifjúsági Programot és a KOMPASZ-folyamatot, amelyek mára a ház és az Ifjúsági és Sport Igazgatóság fő védjegyévé váltak. A Központ irányítása adminisztratív értelemben sem volt egyszerű. Minden szervezet esetében általános strukturális probléma, hogy a központ nem bízik meg a perifériában. Így részese lehettem ebben a felejthetetlen megjegyzésben az egyik vezető tisztségviselő részéről a gazdasági osztályon: „Szemmel tartunk, mint legyet a lekváros üvegben.” Nem is vártam mást. Sok víz folyt le a Dunán, míg a Központ döntéshozó testületei komenedzsment rendszerben működnek, rendelkezésére állt a meg-

felelő számú munkaerő, az intranethez való teljes hozzáférés, az integrált pénzügyi folyamatok, a működő számítógépek, az ellenőrzési és értékelési folyamatok, a megfelelő szolgáltató cégek, a működőképes tolmácsfelszerelés és a naprakész konferencia-technológia, a fejlett infrastruktúra, egy kellemes étterem és nyáron egy szép kert. Frissen felújított homlokzatával, a magyar kormány által megrendelt átfogó felújítási munkálatok után a BEIK-et egy igazi drágakőnek látom: egy fantasztikus lehetőségnek az ifjúsági munka számára, melyet nagyon jól irányít a jelenlegi igazgató és munkatársai. És ezzel visszakanyarodtunk az eredeti kérdéshez: Milyen hozzáadott értéket képvisel a BEIK az Európa Tanács és a magyar kormány, a hely két működtetője számára? Az igazat megvallva nem hiszem, hogy a két félnek eltérőek lennének az érdekei. Magyarország a Központtal kapcsolatban önzetlenséget és nagyvonalúságot tanúsított, de azt is megmutatta, hogy egy modern nemzetnek szüksége van hálózatokra és szolgáltatókra, olyan helyekre és terekre, ahol az állampolgárság európai dimenziója az élő gyakorlatban vitatható, tanulható és figyelhető meg. A modern nemzeteknek foglalkozniuk kell a nem formális neveléssel, a civil társadalommal, az értelmes gyermek- és ifjúságpolitikával, kezelniük kell az interkulturális társadalmi fejlesztéseket, a párbeszéd és a tanulás formáit, és a kisebbségek számára is meg kell teremteniük a hozzáférés lehetőségét, valamint demonstrálniuk és üdvözölniük kell a sokféleséget. Ez többféleképpen is megvalósítható: a Strasbourg-i Európai Ifjúsági Központ 33 éves történelme mindenképpen sikeres példája ennek. Így érthető, hogy ez a kezdeményezés új megvalósulási lehetőséget kapott Budapesten. Látni kell, hogyan fejlődött az idő múlásával a BEIK. Az Emberi Jogi Képzési Program a munka sarkalatos pontja lett, és az Európa Tanács eredeti ifjúsági programja működő gyakorlattá vált, ahogyan az egyéni finanszírozású programok is. Lesz-e vajon egy regionális komponense is a munkának – különös tekintettel Délkelet-Európára? Vajon a fiatalok változó tanulási szokásairól szóló vita, az élethosszig tartó tanulás folyamata és a tudásalapú társadalomhoz kapcsolódó kérdések tágabb teret nyerne-e?

Ifjúság és társadalom

A BEIK sokat foglalkozott az erőszakkal, és nagy nyilvánosságot szerzett az „Élő Könyvtár” koncepciójának. Vajon folytatódik-e majd ez? És vajon az olyan problémák, mint a munkanélküliség, illetve a munka, a szabadidő és a család hármását érintő új elképzelés részletesebb feldolgozásra kerül-e? A BEIK-nek rengeteg a dolga. Számomra leginkább egy biciklihez hasonlít, ami ha nincs mozgásban, azonnal felborul. Bízom abban, hogy képes lesz szembenézni a jövővel, és a legjobbakat kívánom Neki a következő évtizedre. Az 1966-os

budapesti látogatásomra visszatérve: soha nem gondoltam volna, hogy egyszer majd ez a hely lesz az otthonom. És mégis, majdnem négy évig az volt. Annak ellenére, hogy már egy ideje visszatértem második szülővárosomba, Strasbourgba, és nagyon élvezem az itteni életet. Marlene Dietrich egyik dalának szövegével élve: „I still have a suitcase in Budapest”, azaz: „Még mindig van egy bőröndöm Budapesten...”

Karvalits Ivett fordítása

Nagy Ádám

A kis lauritzeni modell¹

A lauritzeni modell

Peter Lauritzen 1993-as, nagy hatású potsdami értekezésében úgy mutatta be az ifjúságügyet, mint egyrészt politikát, másrészt az ifjúsági helyzetekre így vagy úgy reagáló kormányzati aktort. Szerinte az ifjúságpolitika közös szükségletei:

1. a fiatalokra tekintettel lévő törvények;
2. az állami költségvetési források;
3. a nem kormányzati infrastruktúra;
4. a működő (önkénteseknek és hivatásosoknak szóló) képzési rendszer;
5. az ifjúságüggyel foglalkozó független kutatás;
6. kormányzati tanácsadó testület;
7. a helyi-regionális-országos/személyi-szervezeti-szolgáltatási kommunikációs hálózat.

A Lauritzen-féle klasszifikáció szerint hatféle lehetséges kormányzati magatartás különíthető el aszerint, hogy mennyire és miként teljesíti be, elégtí ki a fenti közös szükségleteket:

1. *A kormány mint Szuperegyesület:* Ez esetben a kormány összekeveredik a civil társadalommal és ideig-óráig úgy viselkedik, mint egy nyilvános lelkiismeret. Maga vezeti tevékenységeit és a projektjeit, „földről” együttműködik a civil szervezetekkel,

2. *A kormány mint a civil társadalom partnere:* Ez esetben az ifjúságpolitikai intézkedéseket megtárgyalják és közösen fejlesztik az ifjúsági szervezetekkel, a különféle szolgáltatókkal és másokkal. Az önkéntes szervezetek nagy költségvetéssel rendelkeznek, a kormány kockázatot vállal és megosztja hatalmát.

3. *„Laissez faire” (ahogy esik, úgy puffan) kormány:* Ez esetben a kormányzat azt mondja: vannak fiatalok, és lehet, hogy vannak speciális problémáik. De így vannak ezzel a többiek is, és ezért nincs szükség a fiatalok megkülönböztetésére az egész társadalom ellenében.

4. *Beavatkozó kormány:* Itt a kormány az olyan égető problémákba avatkozik be, mint

a fiatalok drogfogyasztása, az erőszak erősödése, a fiatalkori bűnözés, a munkanélküliségük stb. A kormány reakciója ezekre a problémákra mindig időkorlátozott, és mindig arra szorítkozik, hogy gyorsan, látványos eredményeket érjen el.

5. *Állambácsi kormány:* A kormány hivatalánál fogva jótékonykodik. Ez a szerep alapvetően a nagy tanító szerepe; a fiataloknak tér kell a fejlődéshez, bátorítani kell őket, és néha büntetni is. A kapcsolat a kormány és a civil szervezetek között aszimmetrikus, a hierarchia működik, és azt meg kell tartani.

6. *Az Ellenőr-Kormány:* Ez a kormány egy ideges és bizonytalan állami felsőbbiséget fejez ki. Valójában fél a fiatalok reakcióitól, és folyamatos információt igényel arról, hogy „azok” mit terveznek legközelebb. Nem fogadja el, hogy a fiatalok a társadalom autonóm, kritikus részei.

A dolgozatban a lauritzeni modell magyarországi érvényesülését mutatjuk be, illetve az ifjúsági kormányzatok viselkedését írjuk le, s ennek kapcsán – jobb híján – bevezetjük a kis-lauritzeni modellt.

A kis lauritzeni modell

Az elmúlt tizenhat év valamennyi kormányváltásakor az ifjúságügy szereplői azt remélték, hogy az ifjúságpolitikát végre újraértelmezik, hozzáértő, többé-kevésbé becsületes és vezetni képes szakmabeliek kerülnek helyzetbe, s bár az állami pozíció mindig sokat árt a gondolat erejének, az ifjúságügy olyan irányt vesz, amely mind az érintett korosztályoknak, mind a valódi szolgáltató civil szervezeteknek, mind pedig az európai ifjúsági ügyeinknek hasznára válik. Mindezek ellenére a rendszerváltás óta az ifjúságpolitika állami intézményrendszerének egyetlen állandósága a változás: gyakorlatilag

Ifjúság és társadalom

a választási ciklusok mindig új megoldásokat (?) hoztak magukkal. A következő táblázat az ifjúsági ügyekért felelős kormányzati csúcsszervek változását foglalja össze.

Ifjúsági ügyekért felelős kormányzati szerv²

–1990	Állami Ifjúsági és Sport Hivatal
1990–1994	Miniszterelnöki Hivatal
1994–1998	Művelődési és Közoktatási Minisztérium
1995–1998	Miniszterelnöki Hivatal
1998–1999	Miniszterelnöki Hivatal
1999–2002	Ifjúsági és Sportminisztérium
2002–2004	Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium
2004–2006	Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium
2006–	Szociális és Munkaügyi Minisztérium

Tekintsük tehát át, a lauritzeni elvárásokkal kapcsolatban mi valósult meg az elmúlt 4 kormányzati ciklus alatt.

A fiatalokra tekintettel lévő törvények

A kormány ifjúsági jogalkotó tevékenysége még ma is számos területen elmaradást mutat. Máiig nem történt meg a gyermek és ifjúsági korosztályokkal kapcsolatos (pl. gyermekvédelmi, közoktatási stb.) jogszabályok harmonizációja, s nem született meg az évek óta napirenden lévő ifjúsági törvény sem. A hosszú ideje tartó és igen költséges előkészítési munka ellenére teljesen bizonytalan az új ifjúsági törvény tartalma és megszületésének időpontja. Pusztán a forrásbővítő testületekről szóló, még hatályban lévő, a civil képviselői lehetőségét szabályozó ISM-rendeletet módosították immár sokadszor: valamennyi civil helyet a Gyermek és Ifjúsági Konferenciához delegált a jogalkotó (GyIA, RIT-ek és Youth in Action Bíráló Bizottság), amely nyilvános pályázat során választotta ki a szektor képviselőit ellátó delegáltakat.

Jelentőséggel bír, hogy a Gyermek és Ifjúsági Konferencia úgy döntött, hogy a többszöri sikertelen kormányzati kísérlet után a „fejéről a talpára állítja a dolgokat”, s miután elsősorban a társadalmi igényt a társadalomnak, a civil szektornak kell megfogalmaznia, kezdemé-

nyeznie: kidolgozta és szakmai vitára bocsátotta az ifjúsági törvény tervezetét.

A források

millió forint	1999	2000	2001		
Tervezett előirányzat (kötségvetési törvény)	1383	1445	2232,6		
Jóváhagyott költség (zárszámadási törvény)	n. a.	n. a.	1954		
2002	2003	2004	2005	2006	2007
2432,6	2725,7	4542,5	3456,6	3350	1138
2296,9	2703,9	1882,2	n. a.	n. a.	

Évek óta csökken az ifjúságügyre szánt pénz, a demokrácia-tanulás egyik, ha nem a legfontosabb terepét számolják föl szép lassan. Néhány évvel ezelőtt még 3,5 milliárd – egyébként elégtelen – forint jutott az ifjúságpolitikára, 2007-ben már csak 1,1 milliárd forintot szánnak ennek a területnek, s ennek negyed-részt is az ifjúsági ingatlanok kapják (többek közt Zánka). Szakmai fejlesztésekre, képzésekre, közösségi programokra, táborozásra nem egészen 900 millió forint jut. Tehát a források elégtelenek és jobbra csökkennek.

A nem kormányzati infrastruktúra

A nem kormányzati infrastruktúra léte és finanszírozása meglehetősen esetleges, leginkább attól függ, hogy az adott entitásnak milyen kapcsolatot sikerül kialakítani az adott színű kormányval. Említést érdemelnek a részben a kormányzattól függetlenül, de állami segítséggel létrejött ifjúsági információs és tanácsadó irodák és a gyermek- és ifjúsági érdekvédelmi formaként megjelenő települési gyermek- és ifjúsági önkormányzatok.

A képzési rendszer

A képzési rendszernek nincs gyakorlatilag egységes alapja. Önkéntes képzés tekintetében többnyire a Mobilitás hírlevelein keresztül

Ifjúság és társadalom

lehet a képzéseket elérni, szakmai (ifjúságsegítő) képzést 12 intézmény folytat, másoddiplomás (ifjúsági szakértői) képzés egy helyen van. A képzéseknek nincs egységes szakmai alapja, tananyaga: mindenki azt tanít, ami eszébe jut. Az intézményekben sokszor a képzők és főként a hallgatók számára alig látható az ifjúsági szakma önállóvá válása. Jogi szabályozás és szakmai konszenzus hiányában az alapfogalmak is tisztázatlanok. Tovább rontja a helyzetet, hogy az új OKJ a szociális területhez csatolja az ifjúságsegítő képzést. A végzett hallgatók pusztán egyharmada dolgozik ifjúsági területen.³

Az ifjúságkutatás⁴

A magyar ifjúságkutatás egyetlen olyan intézménye, amelynek ez a fő tevékenysége a Szociális- és Munkaügyi Minisztérium háttérintézetében, a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézetben működő Gyermek- és Ifjúságkutatási Főosztály. Emellett néhány egyetemen, tudományos intézetben foglalkoznak még ifjúságkutatással. Az egyetemekről (pl. Corvinus Egyetem, Debreceni Egyetem, ELTE, PTE, Szegedi Tudomány Egyetem, Semmelweis Egyetem) elsősorban a szociológiai, pszichológiai, magatartástudományi tanszékek ifjúsággal kapcsolatos kutatásai jutnak el a szakmai nyilvánossághoz. Emellett a Magyar Tudományos Akadémia különböző kutatóintézetei (politikatudományi, pszichológiai, szociológiai) és állami fenntartású (önállóan, vagy egy-egy minisztérium háttérintézményeként működő) kutatóintézetek, elsősorban a Felsőoktatási Kutatóintézet, az Országos Közoktatási Intézet, Országos Kriminológiai Intézet végez többek között ifjúsági témájú kutatásokat.

Piaci közvélemény-kutató intézetek közül is többen (pl. Századvég, Társi, Gallup, Szonda Ipsos, GfK Hungaria, NRC) végeznek ifjúságot érintő közvélemény-kutatásokat, elsősorban állami megrendelésre vagy nemzetközi együttműködések keretében. Kialakult ifjúságkutatói hálózatról informális értelemben beszélhetünk inkább, mint a területen hosszabb-rövidebb ideje dolgozó szakemberek networkjéről. Ugyanakkor a civil szféra alig tud kapcsolódni a kutatásokhoz. A kutatások

legnagyobb hányadát a kormányzati források teszik lehetővé, sőt sokszor kormányzati intézmények végzik el, s miután a kutatási projekteknél a megrendelő – fogalmazzunk így – erős szakmai kontrollja tapasztalható, kijelenthetjük: a magyar ifjúságkutatás zöme kormány által vezérelt és kontrollált.

Kormányzati tanácsadó testület

Ilyen testület nincs, ha néha kezdeményezéseinek volt is jele, akkor is anyagi források nélkül működött. Ilyen volt az 1990–94-es ciklusban a Gyermek és Ifjúsági Kodifikációs és Deregulációs Bizottság, ahol a pártok önkormányzati szakértői és felkért civil szakértők dolgoztak, vagy a 2003-ban életre hívott Gyermek és Ifjúsági Törvényelőkészítő Bizottság (GyITEB).

Civil kommunikációs hálózat

Az internet korában nagyon nehéz megítélni, milyen helyzetben van a civil kommunikációs hálózat. Számos hálózati együttműködés létezik, ugyanakkor ezek nem terjeszkednek túl a civil együttműködés keretein, nem jutnak el, nyúlnak át a kutatói vagy állami szférába. A papíralapú hálózatban nem hagyható figyelmen kívül az *Új Ifjúsági Szemle*, amely jelenleg Magyarországon az egyetlen országosan elérhető ifjúsági civil szakmai orgánus. Anyoni mindenesetre megállapítható, hogy a civil hálózat – ha létezik is – a nyomásgyakorlási potenciálja gyakorlatilag nulla, és hosszú távú stabilitása korántsem garantált.

* * *

Miután ezen ismérvek szerint a kormányzati tevékenység értékelése lehetetlen, hiszen az egységesen elégtelen, kénytelenek vagyunk egyfajta kis lauritzeni modellt bevezetni: azt vizsgáljuk, hogy a civil-kormányzati párbeszédben, illetve a civil delegáltakkal rendelkező forrásbővítő testületekben mennyire jelennek meg az európai igényű eszmények, értékek és elvárások, azaz:

a) A transzparencia és a nyilvánosság; jelen esetben, hogy mennyire átlátható a közpénzek elosztása, illetve a kormányzati döntések

Ifjúság és társadalom

meghozatalának folyamata. Értéknek tekintjük az átláthatóságot, és célnak a (közpénzekről lévén szó) a teljes nyilvánosságot.

b) A decentralizáció és a szubszidiaritás; azaz hogy a döntések az érintettekhez mennyire közel, nem a „fejük felett” történnek meg. Értéknek jelen esetben azt tekintjük, hogy a döntések a lehető legközelebb szülessenek meg azokhoz, akik viselni kénytelenek annak súlyát.

c) A civil részvétel és kontroll; azaz hogy mennyire közös kormányzati-civil vezetésen (co-management) és döntéshozatalon (co-decision) alapul a kormányzati döntéshozatal és a forrásbővítés. Értéknek a mind teljesebb neokorporatív együttműködések tekintjük, hiszen a tömeg- és választási pártok korában a civil szervezetek azok az információ-beszélők, amelyek becsatornázzák, átszövik a társadalmat, és továbbíthatják a társadalmi problémákat.

E három ismérv alapján próbáljuk meg besorolni a rendszerváltás óta eltelt négy ciklus kormányzati cselekvéseit, hozzáállását.

Bárdolatlanság (1990–1994)

Az 1990–1994-es időszakban az ifjúságpolitikai feladatokat a Miniszterelnöki Hivatal (MEH) Ifjúságpolitikai Titkársága, később pedig az Ifjúsági Koordinációs Titkárság vette át. Az ifjúsági munka kormányzati összehangolása elvben az Ifjúságpolitikai Kabinetben történt (volna), a gyakorlatra azonban jellemző, hogy az ifjúságügy 5 különböző miniszter fennhatósága alá tartozott. A kormányzat ifjúsági feladatait 1991-ben hároméves intézkedési programban fogalmazták meg. Ennek megvalósításához azonban sem az anyagi források, sem az intézményrendszer nem volt biztosítva. Még az akkori kormány is elismerte, hogy a tervezetben megfogalmazottakat nem sikerült végrehajtania. A tárgyalt időszakban a kormányzat a tartalom kimunkálására, az ifjúságpolitikai célok meghatározására nem fordított figyelmet. Ennek is tulajdonítható, hogy az ifjúsági ügyek kormányzati koordinációja a szervezeti átalakítások ellenére gyakorlatilag megoldatlan maradt a rendszerváltás utáni első kormányzati ciklusban.

Transzparencia-nyilvánosság

Az ifjúsági intézményrendszerbe ebben az időszakban beletartozott az 1988-ban létrehozott Központi Ifjúsági Alap (KIA), illetve az 1990-ben alapított Nemzeti Gyermekek- és Ifjúsági Alapítvány (NGyIA). Utóbbi alapítvány létrejöttkor igen komoly ingó és ingatlan vagyonnal rendelkezett, de az ifjúsági szervezetek támogatását illetően tevékenysége nem volt meghatározó. 1992-ig számos ingatlan az időközben megalakított megyei gyermek- és ifjúsági közalapítványok tulajdonába került. Az ifjúsági ügyek parlamenti szintű egyeztetéséért a 1992-ben létrehozott többcélú Oktatási, ifjúsági- és sportbizottság volt felelős.

Miután sem a kormányzati programból nem valósult meg gyakorlatilag semmi, sem nem volt olyan fórum, ahol az ifjúság ügyéről tárgyalhattak volna civilek és a kormány, sem a forrásbővítésnek nem volt nyilvánossága (sőt hogy, hogy nem a KIA irattára – és csak az a két szoba a MEH-ben – a '94-es kormányváltás után leégett), átláthatóságról ez időszak alatt nem beszélhetünk.

Decentralizáció-szubszidiaritás

Ezen időszakban a kormányzati hatalom megosztásáról, decentralizációról ugyancsak nem beszélhetünk. Nagy részben ebben az időszakban jöttek létre a kormányzattól függetlenül, de állami segítséggel az ifjúsági információs és tanácsadó irodák és a települési gyermek- és ifjúsági önkormányzatok. Az ifjúsági irodák önkormányzati intézményként vagy civil szervezetek és önkormányzatok közötti szerződés keretében működtek, a települési gyermek és ifjúsági önkormányzatok célja pedig az volt, hogy a település felnőtt képviselő-testületével szoros együttműködésben képviseljék választóik érdekeit, és szervezzék a korosztályi és a korosztályok közötti kapcsolatokat.

Civilrészvétel-kontroll

A kommunista ifjúsági szervezet és az utód-szervezeti megszűnését, átalakulását követően megalakuló országos ifjúsági képviselő (Magyar

Ifjúság és társadalom

Ifjúsági Szervezetek Országos Tanácsa) szervezetei 1991 őszére civil tárgyalócsoportot állítottak fel az Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács létrehozásának céljából, de a tárgyaláson a kormányküldöttek nem rendelkeztek mandátummal. Az ifjúsági szervezetek ezután többször is kezdeményezték a 3 oldalú (kormány, ifjúsági, értük tevékenykedő szervezetek) Tanács létrehozását. Válaszképp a kormányzat létrehozta az ún. Információs Fórumot (más lehetőséget nemigen biztosítva a véleménycserére), ahol egy-egy ifjúságot érintő problémáról adtak tájékoztatást. Ettől kezdve ezen időszak alatt nem is volt formába öntött érdekegyeztetés, pusztán kormányzati kezdeményezésre a jobboldalhoz köthető szervezetek felmondták a MISzOT-beli együttműködést.

Értékelés

Az 1994-ig tartó időszakot a választói támogatottság megvonásával küszködő kormányzati cselekvés jellemezte, és ez a körülmény mélyen rányomta bélyegét a kormányzati ifjúsági szerepvállalás alakulására is. Kapkodó, ideges bizonytalanság (pl. 5 miniszter felügyelte ifjúságügy), orientációs problémák (lásd ifjúsági program kudarca), politikai preferenciák miatti konfliktusgerjesztés (pl. a MISzOT szétverése), a makroszintű problémák hatékony kezelésének képességihiánya jellemezte a kormányzati ifjúsági cselekvést, így a lauritzeni klasszifikáció szerint ezen időszak legjellemzőbb leírása az Ellenőr-kormány.

Marakodás a koncon (1994–1998)

A rendszerváltás utáni időszak második kormányzati ciklusa idején távolról sem oldódtak fel az ifjúságpolitika tartalmi dilemmái. Az 1994-es kormányalakítást követően a kisebbik kormánypárt által irányított Művelődési és Közoktatási Minisztérium (MKM), s azon belül az újonnan alapított Ifjúsági Főosztály vette át az ifjúsági ügyek kezelését. 1994 végén a főosztálytól függetlenül a Miniszterelnöki Hivatalon (MeH) belül létrehoztak egy új szervezetet, a Gyermek és Ifjúsági Koordinációs Tanácsot (GyIKT), melynek feladata

a kormányzati koordináció, a gyermek- és ifjúsági érdekegyeztetés megszervezése volt. 1995-ben jött létre a Mobilitás Ifjúsági Szolgálat, mely az Európai Unió fiatalokat érintő közösségi programjának nemzeti irodájaként kezdte meg tevékenységét. A Mobilitás feladata az európai uniós program pályázatainak meghirdetése és kezelése, illetve az azokkal összefüggő képzési és fejlesztési programok szervezése és lebonyolítása volt. Szintén 1995-ben nyílt meg a Budapesti Európai Ifjúsági Központ, mely az Európa Tanács Ifjúsági és Sportigazgatóságának része.

Transzparencia-nyilvánosság

Az Országgyűlés 1995-ben határozatot fogadott el, amely 1996-tól a kormány feladatává tette a gyermekek és az ifjúság helyzetéről, életkörülményeinek alakulásáról és az ezzel összefüggésben megtett kormányzati intézkedésekről szóló jelentés elkészítését és beterjesztését, amely kétségtávol szolgáltatta a kormányzati cselekvések átláthatóságát.

Az ifjúsági szervezetek kezdeményezésére 1995-ben létrejött a Gyermek- és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács (GyIÉT), amely a munka világában működő érdekegyeztető mechanizmushoz hasonlóan háromoldalú rendszerben működött. Tagja volt a Kormányzati Tárgyalócsoport, az ifjúsági és gyermekszervezeteket képviselő Korosztályi Tárgyalócsoport és a Támogatói Tárgyalócsoport, amely a gyermek- és ifjúsági korosztályokért dolgozó támogató (szakmai) szervezetek véleményét csatornáztatta be. Az utóbbi két esetben a hasonló nevű (korosztályi és támogatói) oldalak tagjai közül – ahová a civil szervezetek szabadon jelentkeztek – a szervezetek maguk választották ki képviselőiket.

Ugyanakkor a források elosztása a legminimálisabb nyilvánossági és átláthatósági kritériumoknak sem tett eleget. A kormányzati támogatások döntő része csak az ifjúsági szervezetek egy jól körülhatárolható csoportjához jutott el.

Decentralizáció-szubszidiaritás

Ebben az időszakban – még tervezési-statisztikai régiók sem lévén – a regionalitás gondo-

Ifjúság és társadalom

latával sem foglalkoztak komolyabban. A kormány cselekvési képességét kimerítette a döntéshozatal civilesítése, a szubszidiaritás már nem fért bele Bokros teendői közé.

Civilrészvétel-kontroll

A kormánynak sikerült megoldást találnia a régóta feszítő szerkezeti kérdésekre: a civil-kormányzati párbeszéd és az ifjúsági ügyek finanszírozása kapcsán jelentős előrelépések történtek. Törvény született a civil szervezetek forráselosztási folyamatokban történő részvételéről, az ifjúsági programokat finanszírozó Gyermek és Ifjúsági Alapról, a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítványról (a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Alapítvány jogutódja), valamint döntés a Zánkán található ifjúsági célú ingatlanvagyon kezeléséről.

Az országos érdekegyeztető fórumként működött GyIÉT indítványokkal élhetett a gyermek- és korcsoport ügyeinek kormányzati teendőivel kapcsolatban, valamint a kormány határozata értelmében valamennyi, a korosztályokat érintő jogszabálytervezetet véleményezhetett.

Az ifjúsági intézményrendszer elemeinek (Mobilitás Tanácsadó Testület – ami a Youth for Europe program Selection Committee-jének feladatait is ellátta), a Gyermek és Ifjúsági Alap-program Tanácsa, a zánkai tábort működtető kht. felügyelő bizottsága és tanácsadó testülete és a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítvány Kuratóriuma) testületeibe a GyIÉT, illetve annak egyes nemkormányzati tárgyalócsoporthajai delegálták a civil képviselőket.

Értékelés

Az intézményrendszer működtetésére igazából egyik szereplő sem volt fölkészülve: sem a civilek, sem a kormányzat. A modell bár formálisan demokratikus volt, nem igazán sikerült a demokratikus játékszabályoknak a működés, a gyakorlat során is maradéktalanul megfelelni. A GyIÉT-ben szereplők és a civil társadalom korántsem volt mindig képes a kormányzati jogszabályi és kommunikációs dömping fogadására, és maga sem mindig tudta (akarta?) betartani a demokratikus formákon túl a tar-

talmi elemeket is. A GyIÉT munkája nem volt igazán sem tervszerűnek, sem szisztematikusnak, sem kiszámíthatónak nevezhető. Idővel a civilesített intézményrendszer az elit ifjúságpolitikájának színtere lett, zárt, oligarchikus rendszerben, bebetonozódva működött. Az intézményrendszer nem tudott függetlennedni a közvetlen kormányzati irányváltásoktól, s így nemhogy a civil önműködés, -működtetés de a valós tripartit döntéshozatal is komoly hiányosságokat mutatott, és aszimmetrikussá deformálódott a civil-kormányzati párbeszéd. Hároméves működése alatt a GyIÉT struktúrája nem szilárdult, talán nem is szilárdulhatott meg. Az új, demokratikus, az érintettek is bevonó döntéshozatal megtanulására nemcsak a kormányzatnak, de a két nem kormányzati tárgyalócsoporthajának sem volt lehetősége. Fentiekkel együtt a „civilizált” magyar ifjúságügy strukturális szempontból egész Európában egyedülállóan volt mondható, de a kormányzati attitűdöt nem a demokratikus habitus, hanem mint láttuk a hivatalánál fogva jótékonykodó Állambácsi-kormány magatartásformája jellemezte.

Ijesztő Silányság Minisztériuma (1998–2002)

Az 1998-as kormányváltást követően az ifjúsági ügyek állami kezelése jelentős mértékben újra átalakult. Az Országgyűlés döntése alapján Ifjúsági és Sportbizottság, valamint Ifjúsági és Sportminisztérium (ISM) alakult, a kormány az új állami feladatokhoz új intézményrendszert hozott létre. Az érdekegyeztetési rendszer átalakításának eredményeként a tárca kivonult a GyIÉT-ből (gyakorlatilag értelmetlen né téve azt), létrehozta az úgynevezett stratégiai partneri programot: maga nevezte meg civil partnereit. Velük a minisztérium 2000 és 2002 között évenként megújított együttműködési és támogatási megállapodásokat kötött.

Transzparencia-nyilvánosság

A ciklusban megkezdett jogalkotási tevékenység még inkább a politika horizontjába emelte az ifjúsági ügyeket. A 2000-ben elkészített

Ifjúság és társadalom

és társadalmi vitára bocsátott ifjúsági törvény államigazgatási, szakmai és társadalmi vitája nagy lendülettel indult, a törvényalkotó kezdeményezés azonban végül energiáját veszítette: az ifjúsági törvény minden kormányzati marketing ellenére nem jött létre. A kormány felszámolta a civil választáson alapuló együttműködést a döntéshozatal nyilvánosságát is csökkentette: a stratégiai és kiemelt partnerek (és csak ők) véleményezhették az ifjúságot érintő jogszabályok tervezetét, és önálló javaslatokat nyújthattak be az ifjúsági kormányzat felé. Garanciákat építettek be viszont a forrásbővítési folyamatba, ekkor jelent meg először rendeletben rögzítve, hogy a közpénzből részesülő szervezetek adatait nyilvánosságra kell hozni. És ekkor alakult ki a rendszerváltás utáni ifjúságkutatás, amelyet viszont a kormány saját „belügyének” tekintett, szabadon manipulálva annak eredményeit.

Decentralizáció–szubszidiaritás

A kormány ifjúsági közösségek, szervezetek és az ifjúsági munka szakmai, módszertani és pénzügyi támogatása érdekében kiépítette a regionális ifjúsági szolgáltató irodák hálózatát, és átalakította a Gyermek és Ifjúsági Alapprogramot (GyIA, a korábbi Központi Ifjúsági Alap), az ifjúsági programok finanszírozásában is megjelent a decentralizáció. Kialakult a regionális ifjúsági tanácsok (RIT) hálózata, mely a Gyermek és Ifjúsági Alapprogram keretösszegének terhére helyi szükségleteken alapuló kezdeményezéseket támogatott. Szélesítették a Mobilitás feladatkörét, s a korábbi pályázatkezelési funkciók mellé módszertani, információs és kutatási funkciókat is telepítettek, valamint a régiós szolgáltató rendszer működtetését is ez a szervezet látta el (bár meglehetősen értelmetlenül idekerült a drog-megelőzéstől a Központi Sportiskolán át valamennyi, a minisztériumból kiszervezett feladat). Sajnos, a regionalitás rendszere garanciális elemeket alig tartalmazott, jó példa, hogy a szabályozó rendelet szerint a régiók költik el a GyIA-források legfeljebb 70%-át (és innen kezdve csak a tárcán múlik, hogy ez az adott évben éppen 70 vagy 0%).

Civilrészvétel-kontroll

A Zánkai Gyermek és Ifjúsági Centrum Oktatási és Üdültetési Közhasznú Társaság felügyelete szintén az ISM-hez került, és az intézményrendszerbe beletartozott a Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Közalapítvány is. A határon túli magyar fiatalokkal való információcsere és egyeztetés érdekében 1999 végén létrejött a Magyar Ifjúsági Konferencia (MIK) majd az Agora Kárpát-medencei Információs- és Szolgáltató Irodahálózat. A MIK célja az volt, hogy elősegítse az ifjúsági, illetve a szektorközi együttműködést, míg az Agora a határon kívül élő magyar fiatalok Magyarországgal való kapcsolatainak szorosabbá válását akarta elérni. Létrehozásának célja az volt, hogy az ifjúsági, illetve a szektorközi együttműködés területén támogassa a kapcsolatfelvételt és az együttműködés feltételeinek megerősítését. A kilenc határon túli régióból ifjúsági, cserkész-, egyházi, diák-, és hallgatói szervezetek vettek részt a Magyar Ifjúsági Konferencia munkájában. A Magyar Ifjúsági Konferencia Állandó Bizottsága szerepet kapott a minisztérium által a határon túli ifjúsági szervezetek támogatására kiírt pályázatok megfogalmazásában és elbírálásában is. Ezekben, valamint a forráselosztó testületekben (GYIA, RIT, NPT³) részt vehettek az – egyenlők és egyenlőbbek orwelli logikájára épülő – stratégiai partneri program tagjaival. Az egyenlőbbekkel (stratégiai partnerek) a minisztérium évenként megújított együttműködési megállapodásokat kötött, amelyek keretében egyrészt támogatásban részesítette a szervezeteket, másrészt – negyedéves periódusban – konzultációt folytatott velük.

Értékelés

Az ifjúságpolitika parlamenti súlyának növekedését jelezte, hogy az Országgyűlés 1998-ban létrehozta az Ifjúsági- és Sportbizottságot, amely ellátta a gyermek és ifjúsági korosztályokkal kapcsolatos kormányzati munka ellenőrzését. Bár az intézményrendszer bővítése egyben az állami feladatok bővülését is jelentette, az ifjúsági ügyek továbbra is csak

Ifjúság és társadalom

Gyilkos Iramú Semmittevés Minisztériuma (2002–2006)

egy szűken értelmezett ágazati területre terjedtek ki, s nem érintették a fiatalok élethelyzetét alapvetően befolyásoló egyéb szakpolitikák tartalmát. Az új ifjúsági minisztérium érdekérvényesítő képessége alacsony maradt a tárcaközi koordinációban. További problémát jelentett, hogy az állami kezdeményezések – különösen a támogatáspolitikát illetően – nem álltak össze egységes fejlesztési koncepcióvá. Mindamelllett a kormány legifjabb és legkésőbb diplomázó minisztere diplomaajándékként megkapott tárcája a kormány értelmezte közhatalmi viszonyrendszerben nagyszerűen működött. Az egészségügyi letámadást – ha lehet – e minisztériumban tökélyre fejlesztették: nemhogy az ellenérdekű félnek nem biztosítottak finanszírozást, de a szakmában ténylegesen szolgáltatást nyújtó valódi civil szervezeteket is elsorvasztották vagy „létminimumon” tartották. Tökélyre fejlesztették azt a jogtechnikailag egyébként létező – ám a közösségi együttélés és az alkotmány szellemiségének tökéletesen ellentmondó – tételt is, hogy a jogsértés és annak kimondása két tökéletesen különböző dolog. Hiszen míg a jogsértés a hatályos jogszabályok jobb esetben megkerülésével, figyelmen kívül hagyásával, rosszabb esetben nyílt megsértésével keletkezik, azt kimondani a bíróság jogosult, átlagosan három év múlva.

A néhány jó ötlet ellenére befejezni semmit nem fejezett be a Beavatkozó habitusú minisztérium, s az eredmény nélküli projektek miatt az ifjúságügy helyzete sem változott érdemlegesen. A kormány reakciója a problémákra mindig időkorlátozott volt, és mindig arra szorított, hogy gyorsan, látványos eredményeket érjen el. A legnagyobb gond azonban, hogy a minisztérium problématerkép helyett utcabájt csinált, folyamatkezelés helyett díjakat alapított és osztogatott, jogalkotás helyett jogot sértett, problémamegoldás helyett pedig sajtótájékoztatókat tartott, miközben igazából nem is sejtette, mi mozgatja az ifjúsági világot. A minisztérium vezetői Audi típusú úrhajóikkal tulajdonképpen nem is a Hold utcában, hanem valójában a Holdon jártak.

A 2002-ben hivatalba lépett kormány – hasonlóan elődeihez – felszámolta az ifjúsági civil szervezetekkel folytatott párbeszéd addigi struktúráját, ugyanakkor nem hozott létre helyette legitim civil-kormányzati párbeszédet. A minisztérium, regnálása első négy napjában – megakadályozandó az utolsó fillérek elherdálását – döntésképtelenné tette az ifjúsági civil szervezetek legnagyobb pénzforrását, a Gyermekek- és Ifjúsági Alapprogram Tanácsot. Ugyanakkor négy hónapba telt annak újjaalakítása, de a Tanács működését meghatározó – ezer sebből vérző – rendeletet négy évig nem módosították érdemben.

Az ifjúsági terület fejlődését nem segítette, hogy 2004-ben az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium létrehozásával csökkent a szakterület kormányzati érdekképviseleti potenciálja annak ellenére, hogy a ciklus végére már egy ifjúsági kormánybiztos, egy ifjúsági miniszter, egy ifjúsági ügyekért felelős politikai államtitkár, egy ifjúsági miniszteri biztos, továbbá a közigazgatási államtitkár közvetlen irányítása alatt működő Ifjúsági Főosztály is foglalkozott az ifjúság ügyével. De ez idő alatt elfogyott 3 miniszter és 3 helyettes államtitkár is. Az ifjúsági ügyek kormányzati kezelése – a nagyobb tárcába történő beemelés és az új kormányzati struktúra és feladatleosztás eredményeként – még inkább lelassult. Az időszakra összességében az állandó intézményi bizonytalanság nyomta rá a bélyegét.

Transzparencia-nyilvánosság

Bár a stratégiai partneri program megszűnt, a kormány nem módosította érdemben a forrásbővítő testületek struktúráját. Sőt a GyIA mellett a tárca saját pályázati rendszert kezdett el működtetni, amely azon túl, hogy teljesen felesleges paralell struktúrát hozott létre, nem a nyilvános, átlátható működés irányába tett lépésként értékelhető.

A közpénzből finanszírozott *Ifjúság 2004* nevű nagymintás kutatás eredményeit a kormány

Ifjúság és társadalom

gyakorlatilag titkosan kezelte, s majd két évig nem engedte nyilvánosságra hozni. Többszöri próbálkozás ellenére sem lehetett publikálni az átfogó tanulmányokat, a részletes adatbázis megjelentetését pedig minden eszközzel akadályozták.

Decentralizáció–szubsidiaritás

Az ifjúsági intézményrendszer a 2002–2006 közötti időszakban összességében nem bővült ugyan, de a civil–önkormányzati együttműködésben működtetett helyi ifjúsági szolgáltató irodák pályázati úton történő finanszírozásával a minisztérium tudatosan fejlesztette az ifjúsági hálózatot. Kísérlet történt kistérségi ifjúsági referensek hálózatának kialakítására is, azonban finanszírozás hiányában itt nem tudott önálló és tartós rendszer kiépülni.

Civilrészvétel-kontroll

A minisztérium a 2003. évben nem újította meg a tizenhat ifjúsági szervezettel 2000–2002 között évenként megkötött stratégiai partneri szerződéseit. Ehelyett egy ötelemű struktúrát igyekezett létrehozni: a civil, a hallgatói, az egyházi, a politikai és a határon túli szegmensben kísérelt meg együttműködési megállapodásokat tető alá hozni. A három működő ifjúsági ernyőszervezet (Országos Gyermek és Ifjúsági Parlament, Magyar Gyermek és Ifjúsági Tanács, Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Szövetség) közös felhívásban próbált meg a civil szegmens képviselőit ellátó együttműködésre szólítani: létrejött a Gyermek és Ifjúsági Konferencia (GyIK). 2004-ben a minisztérium együttműködési megállapodást írt alá a GyIK-kel (civil szegmens) és a HÖOK-kal (hallgatói szegmens), vállalva, hogy bevonja őket az ifjúságot érintő jogszabályok előkészítésébe.

Értékelés

A kormányzati struktúrában az ifjúság ügye egyértelműen az alacsonyabb prioritású területekhez került. Jelentős részben ezzel függött össze a ciklus során felbukkant reformkezde-

ményezések (ifjúsági törvény, stratégia, cselekvési terv, struktúra átalakítása, ombudsman stb.) kudarca is. A tárca négy év alatt érdemi tevékenységet nem végzett. Néhány hangzatos pótcselekvésen kívül – mint az előző vezetés büntetőgyanús, bizarr ügyeinek (egyébként vélhetőleg indokolt) kivizsgálása és az abból következő feljelentés; másfélezer gyerek zánkai táboroztatása; konferenciák, ahol a tárca szakemberei megállapodtak benne, hogy ők a legokosabbak kerek e világon – valójában a tárca nem csinált semmit.

A minisztérium vezetői számos alkalommal kijelentették: a minisztérium az ifjúsági szervezetek képviselőit megismerésének megszerzését a civil társadalom belügyének tekintik. Abban az esetben, ha a szervezetek létre tudják hozni az integrált ifjúsági képviselőt, azt a tárca a társadalmi egyeztetés partnerének fogja tekinteni: bevonja a jogszabály-előkészítés folyamatába, biztosítja számára az ifjúsági intézményrendszer civil kontrollját biztosító testületekbe való delegálás jogát és a működéséhez szükséges forrásokat. A Szuperegyesületként, a civil társadalom nyilvános lelkiismereteként viselkedő tárca ugyanakkor nem nyújtott támogatást az integrált ifjúsági képviselő megszerzéséhez. Cinkosan összekacsintott azokkal, akik az előző négy évben letarolták az ifjúsági forrásokat, s most megpróbálták bármilyen együttműködést „elkaszálni”, így a civil szervezetek az előző kormány gerjesztette fullasztó légkörből egyszerre légüres térbe kerültek.

Kronosz-program (2006–

A 2006. évi országgyűlési választásokat követően az addig hivatalban lévő kormány megőrizte hatalmát, de a kormányzás folytonossága egyúttal azt is jelentette, hogy folytatódott az ifjúsági ügyek kormányzati képviselőinek alacsonyabb szintre történő telepítése és az ifjúság ügyével foglalkozó köztisztviselők számának csökkenése. Míg az ISM helyettes államtitkárságán 14–18 fő dolgozott, az ICSSZEM főosztályán 8–12 ember, az SZMM-osztályon 4–6 fő van státusban. Jelenleg miniszteriális szinten bár a Szociális és Munkaügyi Minisztérium felelős a gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységért és a gyermek- és ifjúságpolitika

Ifjúság és társadalom

végrehajtásáért, ezeket „házon belül” hermetikusan elkülönítetten kezeli. A Mobilitás önálló részprofilokkal, de beolvadt három meglévő állami intézménybe: a nemzetközi terület és regionális hálózat – Állami Foglalkoztatási Hivatalban mint Mobilitás-Országos Ifjúsági Szolgálat kapott helyet; az ifjúságkutatás a Nemzeti Családpolitikai és Szociális Intézetben folytatódott főosztályi kereteken belül; a pályázatkezelést pedig az ESZA Kht. bonyolítja.

Transzparencia-nyilvánosság

17 év alatt sikerült elérni, hogy a döntéshozatal folyamata és a döntések maguk is nyilvánosak legyenek, bár a szakértői vélemények megismeréséért a civil szervezeteknek még ma is meg kell küzdeniük. Ugyanakkor ezen elvi nyilvánosság nincs jogszabályban garantálva, sőt nem támogatják azok a gyakorlati megoldások (informatikai ellenpéldára jó az NCA, ahol a weben bárki megkeresheti egy szervezet összes nyerevényét), amelynek segítségével valóban érvesülhetne a nyilvánosság ereje. Így ki tudja, hány Zuschlag-ügy van még felderítetlen.

Decentralizáció-subszidiaritás

Az ifjúsági szolgáltató rendszer regionális feladatait a Regionális Ifjúsági Tanácsok és a Mobilitás részegységeiként működő Regionális Ifjúsági Szolgáltató Irodák (RISZI) látják el. Az ifjúsági intézményrendszer helyi szintjét alkotják az önkormányzati ifjúsági referensek, valamint az ún. ifjúsági információs pontok. Előbbiek feladata az önkormányzatok ifjúsággal kapcsolatos intézkedéseinek koordinálása, utóbbiakat pedig különféle intézmények, nonprofit szervezetek üzemeltetik annak érdekében, hogy az ifjúság korosztály számára releváns információk elérhetőségét biztosítsák.

Civilrészvétel-kontroll

Az ifjúsági feladatokért felelős tárca 2007. júniusában módosította a civil képviselő lehetőségét szabályozó rendeletet: valamennyi civil helyet a Gyermek és Ifjúsági Konferenciához

delegált (GyIA, RIT-ek és Youth in Action Bíráló Bizottság), amely nyilvános pályázat során választotta ki a szektor képviselőjét ellátó delegáltakat. A megoldás persze kritizálható, de kétségtelenül elegánsabb, mint amikor a kormány maga nevesítette civil partnereit. Ugyanakkor nem módosult a forrásbővítés rendszere, nem bővültek a garanciális elemek, s az összesen 270 millió forintról csaknem 100 döntéshozó határoz (7 regionális testületben 11 tag, a GyIA Tanácsban 14 fő).

Értékelés

Az ifjúságügy nem elsősorban fizikai, inkább humán beruházás. A jelenlegi kormányzat esetében sem elsősorban az ifjúsági célú ingatlanokkal, hanem a fejekkel van baj. Sajnos a humán tőkébe a „Laissez faire” szemléletű kormány már szlogeneket sem investál, nem foglalkozik az ifjúsági korosztályokkal mint speciális helyzetű entitással, a kormány cselekedetei szerint nincs szükség a fiatalok megkülönböztetésére az egész társadalom ellenében.

Összegzés

Összefoglalóan megállapítható, hogy a magyarországi ifjúsági szervezetek a rendszer-váltás óta eltelt 17 év folyamán végig olyan környezetben végezték munkájukat, amelyet az ifjúságpolitikai intézményrendszer folyamatos átalakítása, a feladatok, a felelősségi és hatásköri kérdések különböző kormányzati intézmények, illetve intézményi szintek közötti megosztása, s nem kis részben a pártpolitikai befolyásoltság jellemez. A mindenkori kormányok és politikai pártok igyekeztek olyan intézményi struktúrákat létrehozni, ami a hozzájuk közelebb álló ifjúsági szerveződések számára biztosítanak előnyösebb működési feltételeket. A kormányzati ifjúsági intézményrendszer kormányzati ciklusokat követő átalakítása jelentősen csökkentette a rendszer hatékonyságát és az ifjúságpolitikai célok végrehajthatóságát.

Bár természetesen egyetlen valódi kormányzati teljesítmény sem feleltethető tökéletesen meg a lauritzeni klasszifikáció szerinti

Ifjúság és társadalom

elméleti modellnek, a fentiekből talán körvonalazódnak a kormányzatok ifjúsági helyzetekre adott válaszai. Magyarországon tapasztaltunk már Ellenőr (1990–1994), Állambácsi (1994–1998), Beavatkozó (1998–2002), Szuper-egyesület (2002–2006) és „Laissez faire” (2006–) attitűdöt mutató kormányokat. Az egyes időszakokra alkalmazott Lauritzen-féle klasszifikációs kategóriák persze nem fogják át teljes mértékben a magyar kormányzati magatartás ifjúságügyben mutatott jellemzőit és meghatározottságát, de a külső szemlélő számára talán megkönnyítik az egyes időszakokra vonatkozó leírások értelmezését.

Láthattuk, hogy a kormányzatok kipróbálták már az összes negatív konnotációjú besorolást,

viszont egy sem volt, amelynél az egyedül pozitív adattartalmú kategória jellemzői mutatkoztak volna. Vajon mikor lesz a kormány a civil társadalom partnere?

Jegyzetek

- 1 Peter Lauritzen (1942-2007) emlékére
- 2 Átvéve az Európa Tanács számára készült Magyar Nemzeti Ifjúságpolitikai Jelentésből
- 3 Forrás: *Magyar Nemzeti Ifjúságpolitikai Jelentés*.
- 4 Forrás: Ifjúságsegítés, probléma vagy lehetőség az ifjúság. Budapest: Új Mandátum–Palócvilág–Belvedere, 2007.
- 5 Nemzetközi Programok Tanácsa – A Youth program magyarországi Selection Committee-je

Ifjúság és környezet

Herczeg Tamás

A Békéscsabán tanuló tizenévesek helyzete egy ifjúságkutatás tükrében

Magyarországon az elmúlt bő másfél évtized számos változást hozott az egész társadalom életében. Az átalakulás, változás természetesen érintette a tizenéves korosztály életét is. Az ifjúságpolitika – mely létrejövő, majd megszűnő szakminisztériummal, előkészített, majd napirendről levett törvényjavaslattal, néha elegendő, máskor alig elégséges finanszírozással, centralizált és esetenként szubszidiáris elveket valló irányítással még mindig nem találta meg ideális szervezeti és jogi kereteit – keresi a válaszokat az új kihívásokra. Annyi azonban bizonyos, hogy hasznos és hatékony önkormányzati ifjúságpolitika, cselekvési terv, koncepció vagy stratégia nem készülhet anélkül, hogy a helyi közösség döntéshozói ne ismernék a település ifjúságának helyzetét. Ezen felismerés hatására döntött úgy Békéscsaba Közgyművelődési, Ifjúsági és Sportbizottsága 2005-ben, hogy készüljön egy kutatás, amely megkísérli feltárni a tizenéves korosztály életének számos jellemzőjét, sajátosságát, és ezzel szolgáljon alapjául az elkészítendő ifjúsági koncepciónak. Az eredmények bemutatására, értékelésére 2006-ban került sor. A város ifjúsági koncepciójának kidolgozása jelenleg folyamatban van.

Az önkitöltős módszerű kérdőíves adatfelvételt két intézmény kivételével az összes általános és középiskolában – osztályfőnöki órák keretében – elvégeztük. A hiányzó két intézmény egyikében a tanulók személyiségi jogaira hivatkozva, minden szülőnek az előzetes, írásban nyert engedélye birtokában járult volna hozzá az igazgató a kérdőívek kitöltéséhez, a másik iskolában pedig az intézményben folyó sok munkára való hivatkozás és a kutatás iránti bizalmatlanság együtt eredményezte, hogy kicsúsztunk a tanév keretei közül. A nyert adatbázis – hiszen a kieső általános iskolát a másik,

szomszédos lakótelepi iskolával, a szakközépiskolát pedig egy másik, hasonló típusú képző intézménnyel helyettesítettük – alkalmas arra, hogy elemezzük a városban tanuló tizenévesek helyzetét; az eredmények összevethetők korábbi felmérések, legfőképp a Gábor Kálmán vezetésével 2000-ben Békéscsabán zajlott kutatás tapasztalataival, valamint részben összehasonlíthatók a délkelet-magyarországi fiatalok körében végzett más vizsgálatok eredményeivel. A kutatás alapsokasága a Békéscsabán tanuló nyolcadikos, tizedikes és tizenegyedik osztályos tanulók. Az osztályokat iskolatípusonként súlyozva választottuk ki, így a megkérdezett 1045 fő kellőképpen jeleníti meg a településen tanuló diákok összességét. (1. táblázat)

1. táblázat. Mintavétel aránya a 2005 tavaszán Békéscsabán tanuló diákok körében

képzés formája	megkérdezettek száma	2005-ben az	
		adott évfolyamon képzésben részt vettek száma	a mintavétel aránya
általános iskola	318	791	40,20%
szakiskola	86	859	10,01%
szakközépiskola	443	1689	26,23%
gimnázium	198	763	25,95%

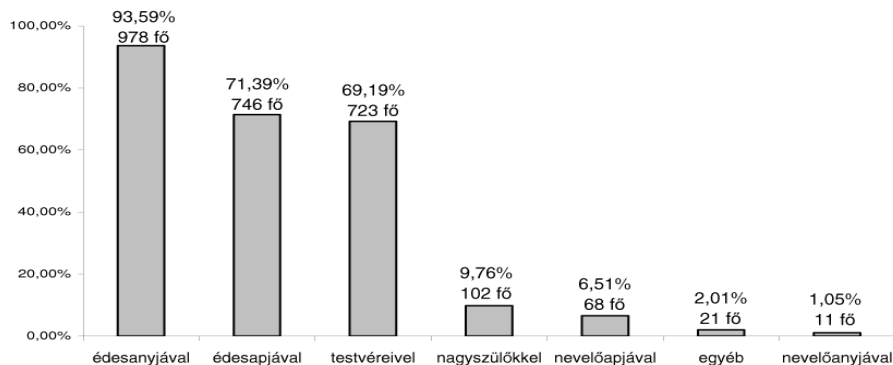

évfolyam	megkérdezettek száma	2005-ben az	
		adott évfolyamon tanulók száma	a mintavétel aránya
8. évfolyam	318	791	40,20%
10. évfolyam	367	1567	23,42%
11. évfolyam	360	1744	20,64%

A három évfolyamon – nyolcadikban, tizedikben és a tizenegyedikben – 2005 tavaszán 4106 diák járt a város iskoláiba, közülük 1045-en, azaz 25%-ot meghaladó arányban

Ifjúság és környezet

1. diagram. Kikkel élsz egy lakásban? N=1045

válaszoltak kérdéseinkre. A Békéscsabán általános iskolába járók zömmel helyben laknak, hiszen a környező településeken (még) működnek az alapfokú oktatási intézmények, de középfokon nagyszámú vidéki diák tanul, igazolva az állítást, hogy a megyeszékhely – a középiskolák tekintetében legalábbis – iskolaváros. A kollégisták és a bejárók jelenléte egyrészt a kollégiumi, iskolai normatíva alakulása miatt se közömbös, másrészt lényeges szempont, hogy elsősorban a vidéki tanulók (lehetnek) azok, akik az elvándorlás, illetve a természetes fogyás okozta népességszám-csökkenést – a tanulmányok befejezése után a városban letelepedve – lassíthatják, így a foglalkoztatáspolitikai szempontjából is a város életének fontos tényezőivé válhatnak.

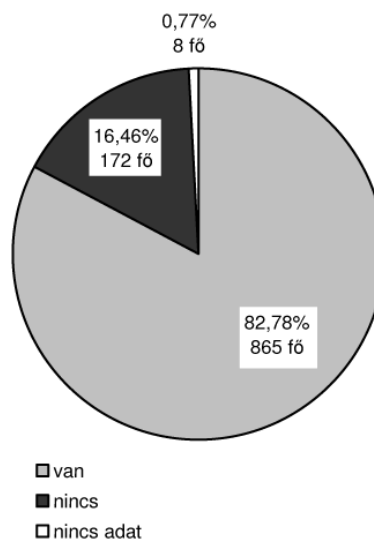
A kérdéscsoportok a személyes adatokat, a családok társadalmi státusát, a diákok fogyasztási javakkal való ellátottságát, tanulmányi helyzetét, a jövőről vallott elképzeléseit, az értékekkel kapcsolatos attitűdjeit, a különböző népcsoportokhoz való viszonyulását térképezték föl. Képet adnak az egyes intézmények, programok megítéléséről, a személyiségi és diákjogok megsértésének gyakoriságáról, néhány társadalmi csoporthoz és a politikához való hozzáállásról, a zenei irányzatok iránti érdeklődésről, a szabadidős tevékenységekről, a szülőkhöz való kapcsolatról, végül a Békéscsabához való viszonyulásról.

Családi viszonyok, a lakhatás körülményei

A szülőkkel, nagyszülőkkel élők aránya az összes megkérdezett 5%-át sem teszi ki, mutatva, hogy a háromgenerációs családmódel, különösen a városokban, ma már nagyon alacsony hányaddal van jelen. (1. diagram)

A fiatalok 43%-a a Magyarországon leginkább jellegzetes két szülő, két gyermek típusú nukleáris családi háztartásban él. A nagycsaládosság sok öröm mellett a szegénység kockázatát is hordozza, hiszen a több gyerek több eltartottat jelent. A gyermekek száma összefüggést mutat a szülők iskolai végzettségével

2. diagram. Van-e saját szobád? N=1045

Ifjúság és környezet

is, azaz körükben minél magasabb iskolai végzettséget regisztrálhatunk, annál kevesebb a megkérdezettek testvéreinek száma.

A lakáskörülményekre jellemző, hogy igen sok tizenéves (83%) rendelkezik saját szobával. (2. diagram)

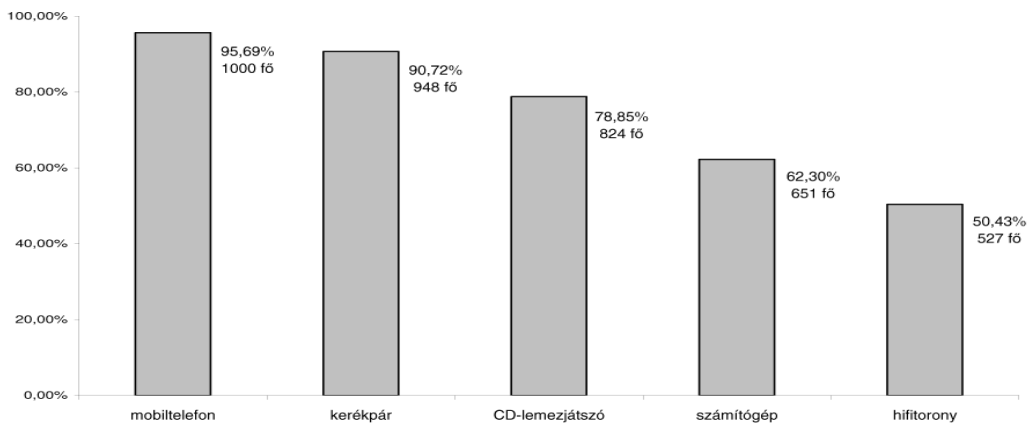
A választ adó diákok 97%-a használ mobiltelefont, kerékpárja is csaknem mindenkinek van (93%). Saját tulajdonú számítógéppel 63%, bankkártyával 23% bír. (3/1-2. diagram) A családi állapotra, illetve a háztartás méretére jellemző, hogy egyrészt a megyeszékhelyen élő tanulók szülei nagyobb arányban elváltak, mint a vidékieké, másrészt a csabaiak alacsonyabb lélekszámú háztartásban élnek. Ez Békéscsabán a lakótelepi lakások kisebb méretét, illetve a környező falvakban a hagyományok, a vidéken a városinál még jobban élő kiterjesztett családi háztartás-forma létét mutatja.

A család vagyoni helyzetét alapvetően befolyásolja, hogy a szülőknek mi a beosztásuk. A hierarchiában magasabb helyet elfoglaló, kedvezőbb foglalkozási státusú szülők gyermekei nagyobb arányban rendelkeznek saját szobával, mint a beosztott fizikai munkát végző vagy nem dolgozó szülők fiai-lányai. A saját szoba pedig sok-sok előnnyel jár: nagyobb kényelemmel, a partnerkapcsolat komfortosabb módjával, a tanuláshoz való jobb lehetőséggel stb.

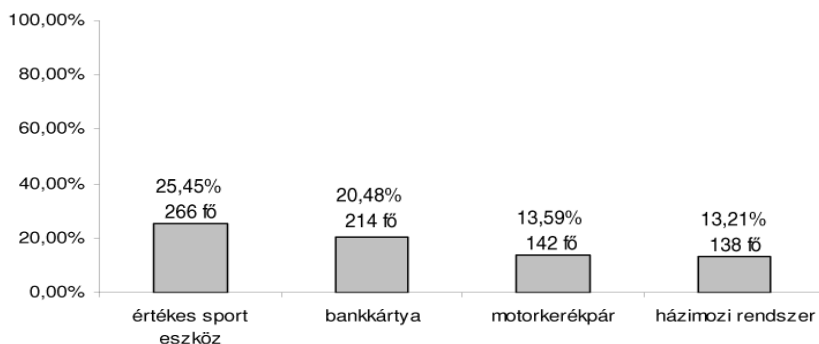
A felnőtté válás lépcsőfokai, a jövő kilátásai

A függetlenné válásnak fontos lépcsőfoka az önállóan meghozott döntések, autonóm cselekvések időpontjáról való gondolkodás. (4/1-3. diagram)

3/1. diagram. Van-e a Te tulajdonodban...? N=1045

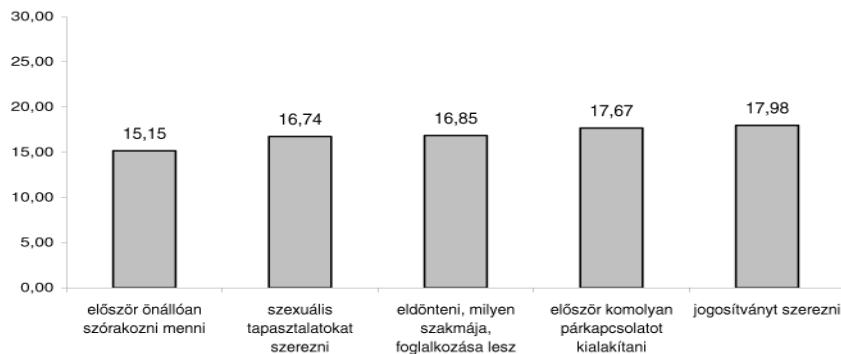

3/2. diagram. Van-e a Te tulajdonodban...? N=1045

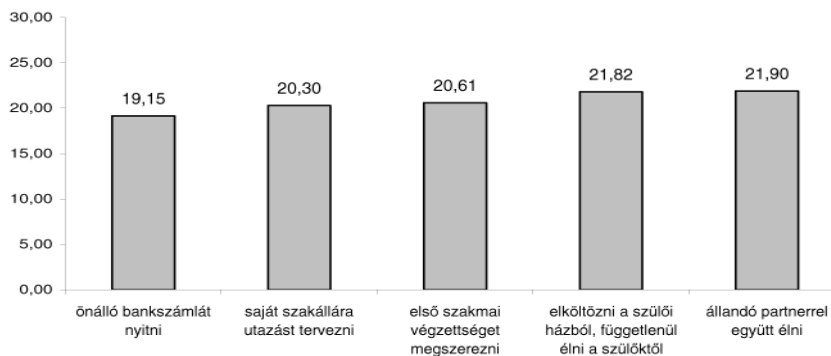

Ifjúság és környezet

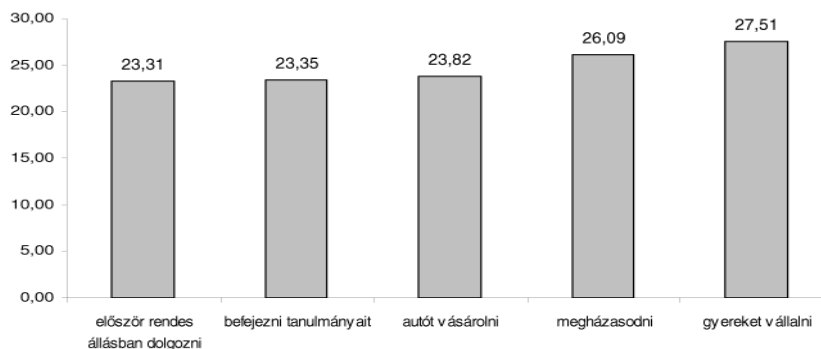
4/1. diagram. Az életesemények bekövetkezése illetve megtörténésének tervezett időpontja N=1045

4/2. diagram. Az életesemények bekövetkezése illetve megtörténésének tervezett időpontja N=1045

4/3. diagram. Az életesemények bekövetkezése illetve megtörténésének tervezett időpontja N=1045

Szexuális tapasztalatot szerezni 16 évesen, komoly párkapcsolatot kialakítani a legtöbben 16 és 18 között szeretnék. Jogosítványhoz jutni a megengedett alsó korhatár küszöbe után már 17 éves korban akarnak a legnagyobb

arányban, az első szakmai végzettség megszerzésének és a saját bankszámlanyitásnak a legnépszerűbb tervezett életkora a 18. életév. Saját szakállra utazást tervezni épp abban az időszakban – 20 évesen – szeretnék legtöbben,

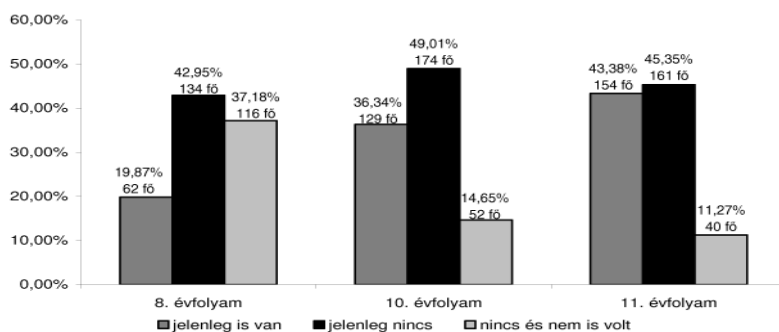
Ifjúság és környezet

mint ahány éves korban elhagyni a szülői házat, és ugyanekkortól tervezik azt az életszakaszt, amikortól kezdve együtt élnének egy állandó partnerrel. A tanulmányok befejezésére zömmel a 22. és a 25. évet jelölték, az autóvásárlást és a házasságkötést 25 éves korban vélik a legvalószínűbbnek. A gyermekvállalást 30 éves korra kalkulálják legnagyobb számban, és ez a történés számíthat igazán a

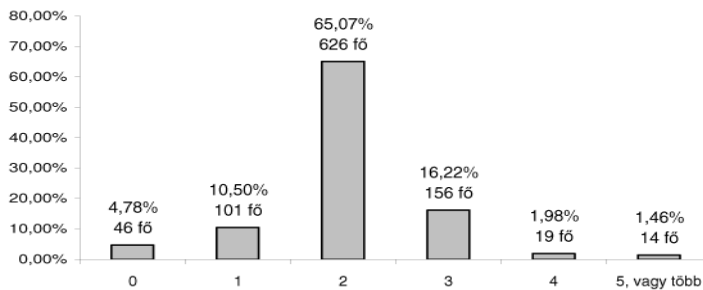
felnőtté válás eseményének, hiszen a „szerinted hány éves korig fiatal az ember” kérdésre is a legtöbben a 30-at jelölték meg.

Az önállósodás, a tinédzserré majd nagykörűvé válás fontos láncszemei az általános iskola végén, a középiskolás életszakasz első felében kialakuló első érzelmi viszonyok, párkapcsolatok. A tizenegyedik évfolyamosok majdnem 90%-a jár vagy járt már valakivel.

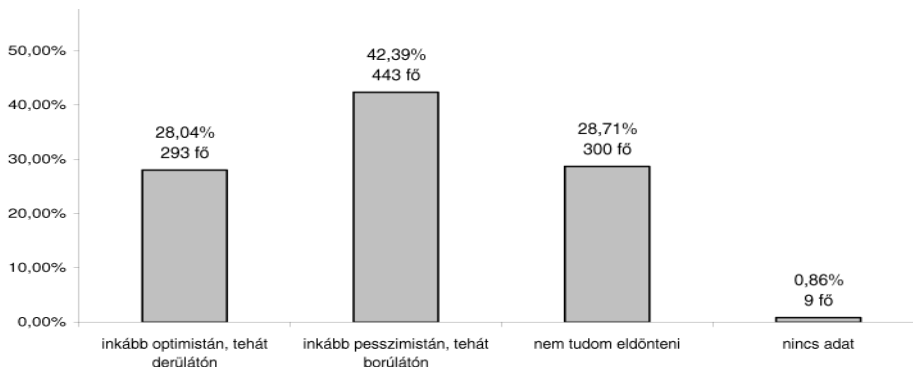
5. diagram. Van-e, volt-e párkapcsolatod? N=1022

6. diagram. Hány gyermeket szeretnél? N=962

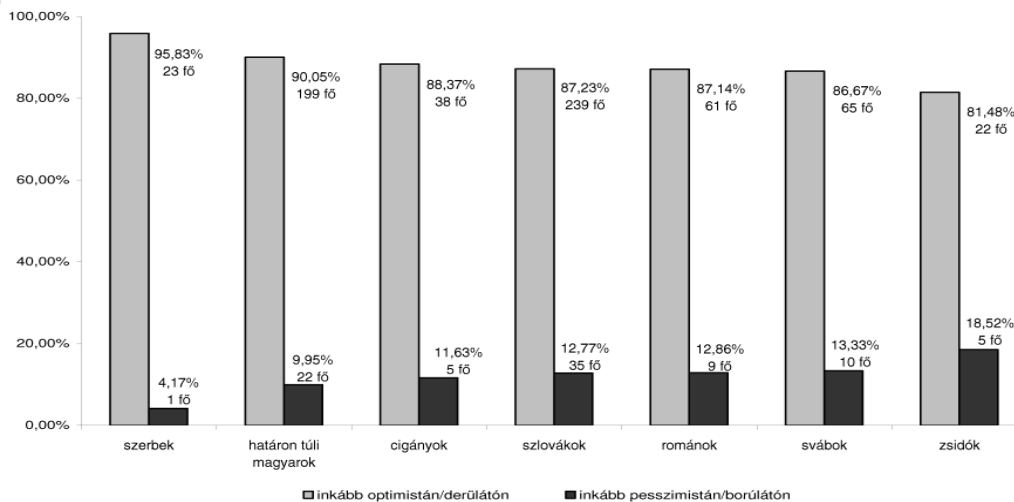

7. diagram. Hogyan látod a társadalom jövőjét? N=1045

Ifjúság és környezet

8. diagram. Hogyan látod a saját jövődet? N=734

Ez az együtt járás – átalakítva addigi szokásait, tevékenységeiket – fontos tanulási szakasza a fiatalok életének. Meglepő, hogy közel egyharmaduk nem tartja szükségesnek a tartós együtt járást a szexuális viszonyhoz. (5. diagram)

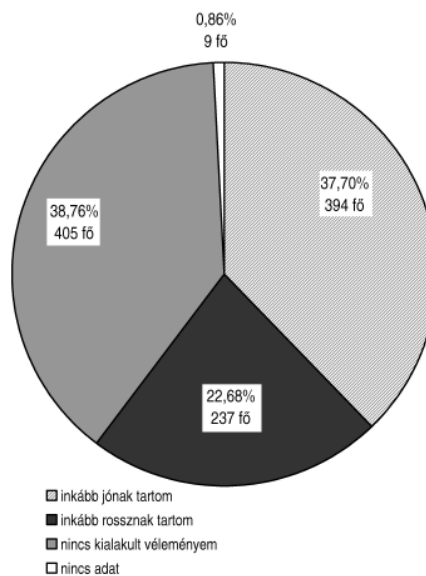
A kutatásba bevontak 6 tizede két gyereket tervez, és közel 80%-uk felnőtt korukban házasságban szeretne élni. (6. diagram)

Az elkövetkező évekkel kapcsolatos vélekedés az is, hogy a társadalom jövőjét a legtöbben pesszimistán látják (443-an, 28%). Akik nem tudják eldönteni, derű- vagy borúlátásra van-e inkább okuk (300-an, 28,7%), azok is többen vannak, mint az optimisták (293-an 42,4%). (7. diagram)

A valamely kisebbségi népcsoportokhoz tartozó elődökről tudók között a saját jövőjüket a szerb felmenőkkel rendelkezők (24-ből 23-an) és a határon túli rokonságot számon tartó magyarok (221-ből 199-en) látják a legoptimistábbban, a zsidó vallásúak (27-ből 5-en) és a sváb származásúak (75-ből 10-en) a legpesszimistábbban. Feltűnő, hogy mennyire nem esik egybe a saját, illetve a társadalom perspektíváinak számbavétele, ugyanis azok ítélik meg legderülátóbban a társadalom jövőjét, akiknek zsidó gyökereik vannak, míg a határon túlról származó magyarok a legpesszimistábbban. (8. diagram)

Nyilvánvalóan van összefüggés a perspektívák megítélése és az Európai Unióhoz való csatlakozás véleményezése között. (9. diagram)

9. diagram. Mi a véleményed Magyarországról EU-s csatlakozásáról? N=1045

Az összeshez képest egyharmadnál alig néhány százalékponttal több azon tizenévesek aránya, akik inkább jónak tartják a csatlakozást (394-en, 38%), a többiek – közel egynegyednyien – inkább rossznak (237-en, 23%), illetve a legtöbbjüknek (405-nek, 39%) nincs kialakult véleménye.

Ifjúság és környezet

Értékek, társadalmi problémák, intézmények

Az értékekkel kapcsolatos kérdésekre egy ötfokozatú skála segítségével válaszoltak a tizenévesek. (2. táblázat)

Rendkívül fontosnak a hatalmat mindössze 13%, a nemzet szerepét 24% tartja, a gazdagságot is meglepően kevesen, 30%-nyian vélik rendkívül fontosnak, épp annyian, ahányan a hagyományokat. Alig több, 33% azoknak az aránya, akik a szépséget kiemelten lényegesnek tartják. A kreativitás 48%-nál került a skálán az első helyre, az érdekes élet 53%-nál. 60%-nak rendkívül fontos az egészséges életvitel, a sport, 63%-nak a tudás, 65%-nak a béke, és 74%-nak a szabadság. A legfontosabb értékek a személyes kapcsolatrendszerhez kötődnek: a szerelem 76%-kal, a család 86%-kal, a barátság 87%-kal vezeti az értékek sorát. (3. táblázat)

A fiúk a családot, a lányok a barátságot tartják a legfontosabbnak. A fiúk számára a szabadság kicsit előbbre való a szerelemnél, a lányoknál ez éppen fordítva van. A fiúk gondolkodásmódjában a gazdagság három hellyel megelőzi a szépség világát, a lányok esetében az utóbbi kettővel előkelőbb helyre került. A békés világ mindkét nemnél a lista közepén található, kilencedik helyen vannak a tra-

3. táblázat. Mennyire fontos a Te életedben a(z)...?
(1-től 5-ig terjedő skálán) N=1044

	fiú		lány
családi biztonság	4,82	igaz barátság	4,89
igaz barátság	4,80	családi biztonság	4,87
szabadság	4,70	szerelem	4,77
szerelem	4,57	szabadság	4,64
tudás	4,54	tudás	4,59
egészséges életvitel, sport	4,46	békés világ	4,58
érdekes élet	4,35	egészséges életvitel, sport	4,49
békés világ	4,30	érdekes élet	4,37
kreativitás	4,28	kreativitás	4,29
gazdagság	4,13	szépség világa	3,99
tradíciók tisztelete	3,82	gazdagság	3,81
szépség világa	3,82	tradíciók tisztelete	3,75
nemzet szerepe	3,62	nemzet szerepe	3,37
hatalom	3,13	hatalom	2,59

díciók és tizennegyedik, legutolsó, legkevésbé fontos a hatalom. Ha az egyetemi végzettségre aspiráló tanulók értékvalasztását megfigyeljük, láthatjuk, hogy a tudás és a kreativitás egy ötfokozatú skálán sokkal magasabb pontszámot ér el, mint a gazdagság és a hatalom.

A válaszadók közel fele nem tagja vallási felekezetnek, azok közül, akik igen, legtöbben katolikusok.

2. táblázat. Mennyire fontos a Te életedben a(z)...? N=1045

	egyáltalán nem fontos	kicsit fontos	közepesen fontos	nagyon fontos	rendkívül fontos	nincs adat
hatalom	18,76%	20,10%	31,20%	15,98%	12,73%	1,24%
szabadság	0,19%	0,29%	6,03%	18,76%	73,78%	0,96%
tudás	0,29%	0,19%	6,22%	28,71%	63,44%	1,15%
érdekes élet	1,05%	1,34%	11,48%	31,48%	53,30%	1,34%
gazdagság	1,44%	4,50%	20,77%	41,44%	30,14%	1,72%
nemzet szerepe	6,22%	13,11%	30,24%	24,88%	24,11%	1,44%
kreativitás	0,86%	1,63%	14,45%	33,01%	48,42%	1,63%
békés világ	1,82%	3,25%	8,13%	20,57%	64,98%	1,24%
tradíciók tisztelete	3,16%	7,18%	27,08%	31,10%	29,95%	1,53%
családi biztonság	0,38%	0,38%	1,53%	9,19%	85,93%	2,58%
igaz barátság	0,38%	0,00%	1,91%	9,09%	86,79%	1,82%
szépség világa	3,44%	4,69%	21,63%	36,17%	32,63%	1,44%
szerelem	1,24%	0,38%	4,31%	16,46%	76,36%	1,24%
egészséges életvitel, sport	0,38%	1,53%	8,33%	28,90%	59,71%	1,15%

Ifjúság és környezet

Templomba a tanulók mindössze 23%-a jár, közöttük is legnagyobb arányban azok vannak, akik csak nagy ünnepekkor mennek templomba. (10. diagram) Rendszeresen 10%, néha 30% imádkozik, 44% válaszolta azt, hogy nem szokott imádkozni, és 8%-nyian erről nem akartak nyilatkozni.

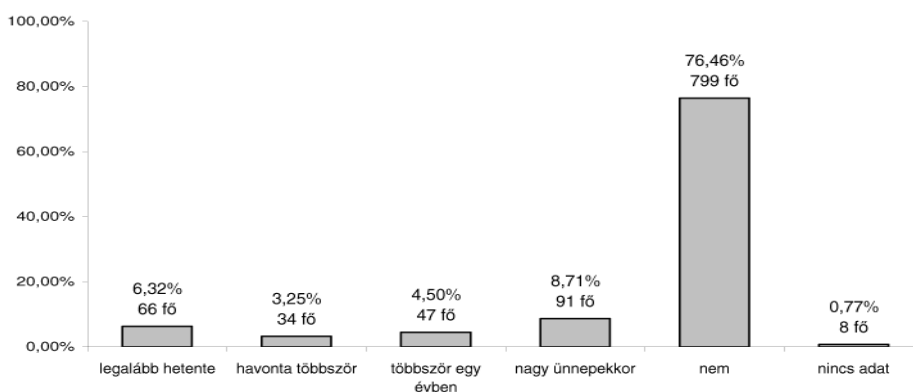
Azok a tizenévesek, akik kötődnek a hithez, valamelyik egyházhoz, optimistábban tekintenek a jövőbe. Nem számottevő az eltérés, de akik tagjai valamely felekezetnek, szoktak imádkozni, illetve templomba járni, néhány százalékkal nagyobb arányban derűlátóak, mint a felekezethez nem tartozók, illetve akik nem imádkoznak. (11. diagram)

Tizennégy felsorolt társadalmi problémát, jelenséget értékelték a hallgatók. A fiatalok a modern társadalom információözönét többségükben nem élik meg problémának, mint ahogy

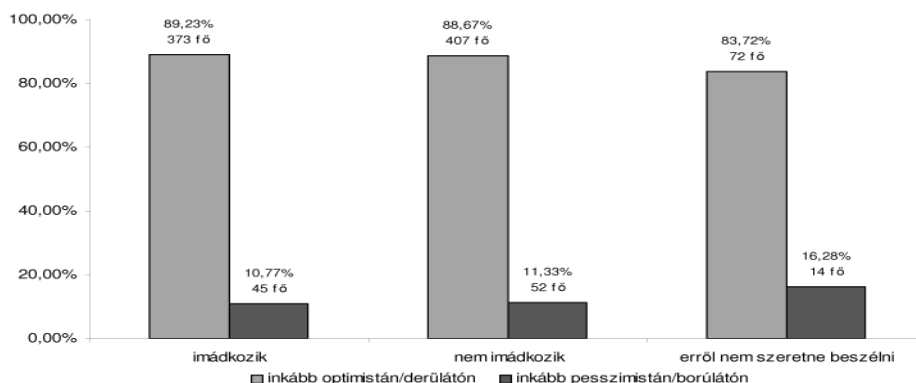
a példaképek hiányát sem. Sokkal többen (476-an, 46%) ítélik aggasztónak a fiatalok és a felnőttek között gyakran meglévő ellentéteket. A magány 590 személy (57%) megítélése szerint súlyos vagy nagy gond, az unalom 592 (57%) szerint. A politikusok egymással folytatott meddő vitáját 659-en (63%), a fiatalok pénztelenségét 682-en (65%), a teljesíthetetlen elvárásokat 685-en (65%) jelölték problémának. Jelzi a csabai iskolások társadalmi gondok iránti érzékenységét, hogy az alkoholizmust 710-en (68%) ítélik súlyos vagy nagy bajnak, míg a legnagyobb veszedelemnek a drogot (920 fő, 88%), a bűnözést (958-an, 92%) és a munkanélküliséget (1016-an, 97%) tartják. (4. táblázat)

Jellemzően a magyarországi cigányellenes- ségre, a legtöbben (45%) a velük való együtt- élés minden formáját elvetik, de magas a ro-

10. diagram. Jársz-e templomba, és ha igen, milyen időközönként? N=1045

11. diagram. Saját jövő megítélése és az imádkozás N=963

Ifjúság és környezet

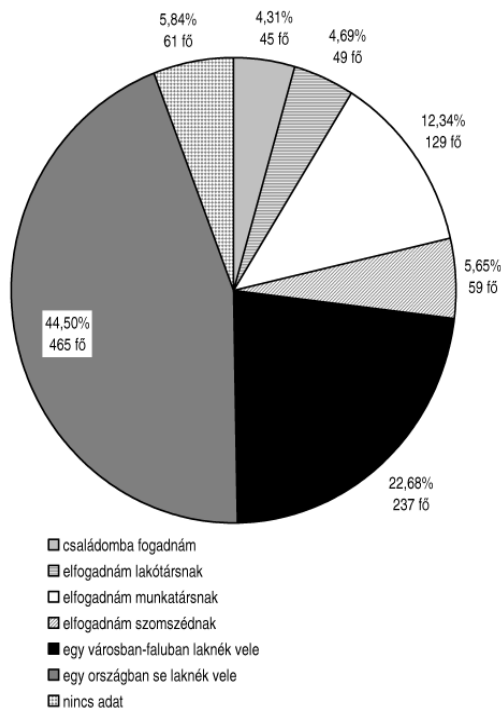
4. táblázat. Milyen mértékben jelentenek problémák a felsoroltak? N=1045

	egyáltalán nem probléma	kis probléma	nagy probléma	nagyon nagy probléma	nincs adat
munkanélküliség	0,48%	1,44%	23,06%	74,16%	0,86%
bűnözés	1,82%	5,45%	23,16%	68,52%	1,05%
drogfogyasztás	2,87%	7,85%	21,63%	66,41%	1,24%
politikusok vitatkozása egymással	16,36%	19,14%	20,29%	42,78%	1,44%
alkoholfogyasztás	9,47%	21,63%	32,25%	35,69%	0,96%
a fiataloknak kevés a pénzük	5,65%	27,37%	34,93%	30,33%	1,72%
túlságosan magas iskolai/munkahelyi elvárások	6,70%	26,41%	35,41%	30,14%	1,34%
a fiatalokat nem veszik komolyan	4,40%	27,75%	40,67%	25,93%	1,24%
etnikai konfliktusok	4,21%	17,42%	48,90%	25,74%	3,73%
unalom, sokan nem tudják, mit kezdenek magukkal	11,96%	29,76%	33,11%	23,54%	1,63%
magányosság/társas kapcsolatok hiánya	7,85%	34,35%	37,13%	19,33%	1,34%
fiatalok-felnőttek ellentétei	7,94%	44,98%	32,06%	13,49%	1,53%
nincsenek példaképek	33,01%	36,17%	16,94%	11,58%	2,30%
túl sok információ éri az embert	36,75%	36,46%	15,98%	8,61%	2,20%

mánság és a zsidóság elutasítottsága is. Elfogadó attitűd leginkább a határon túli magyarság iránt van, 31% akár a családjába fogadná őket. (12. diagram)

A békéscsabai intézmények, szinterek, programok, szervezetek fontosságát illetően legnagyobb tanácstalanság az Ifjúsági Érdekegyeztető Fórummal kapcsolatban van: 151-en (14%) nem tudták eldönteni, hasznos vagy haszontalan-e számukra a szervezet léte, de jól látható a diákönkormányzatokat és a települési önkormányzatokat érintő tájékozatlanság, információhiány is. A legkevésbé hasznos intézménynek a megkérdezettek (94-en, 9%) az iskolai diákönkormányzatot gondolják. Akik ismerik egyáltalán az Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács (IÉT) tevékenységét, sokan (86-an, 8%) haszon nélkülinek vélik, épp annyian, ahányan az önkormányzatét. A legfontosabbnak az alkohol- és füstmentes szórakozóhelyek kialakítását (419-en, 40%), a Családsegítő és Gyermejjóléti Szolgálatot (428-an, 41%), az extrém sportpályát (492-en, 47%), a Garabonciás Napokat (517-en, 49%) és az iskolát (629-en, 60%) tartják. (5. táblázat) Az ifjúsági érdekvégyesítés színterének, a diákönkormányzat működésének, használatának mutatói rejtnek még tartalékokat. Minél

12. diagram. Milyen legközelebbi viszonyt fogadnál el a cigány társadalmi csoport egy-egy tagjával? N=1045

Ifjúság és környezet

5. táblázat. Szerinted milyen mértékben hasznosak, fontosak az alábbiak a fiatalok számára? N=1045

	nem tudom eldönteni	egyáltalán nem hasznos	kis mértékben hasznos	hasznos	nagyon hasznos	nincs adat
iskola	0,6	2,0	4,7	31,6	60,2	1,0
Garabonciás Napok	2,4	4,6	14,3	28,4	49,5	0,9
extrém sportpálya	2,3	5,6	15,3	29,0	47,1	0,7
Családsegítő és Gyermekjóléti Szolgálat	5,5	4,3	15,2	32,9	41,0	1,1
alkohol- és füstmentes szórakozóhely	3,5	13,3	17,1	25,2	40,1	0,8
Diaktanya	7,8	7,2	23,7	40,3	20,2	0,9
városi diákönkormányzat	7,9	5,6	21,0	44,4	19,8	1,3
iskolai diákönkormányzat	4,5	9,0	26,0	40,1	19,1	1,2
önkormányzat	6,4	8,2	26,3	38,5	19,0	1,5
helyi rádiók	2,7	5,2	25,6	48,7	16,7	1,1
Patent Diákiroda	4,4	6,6	24,3	47,5	15,7	1,5
Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács	14,4	8,2	25,2	38,2	12,6	1,3

távolabb vannak a diákoktól az intézmények, szervezetek, fizikailag és tevékenységük kezelhetősége szempontjából is, annál kevésbé veszik igénybe, így hasznosságuk, hatékonyságuk annál szűkösebb. A diákönkormányzat működésének ismerete elengedhetetlen, de semmiképpen nem elegendő feltétele a sikeres érdekérvényesítési mechanizmus működésének, hiszen az érdekérvényesítés, a diákjogok képviselője sikerességéhez számos tényező szükséges. Az ifjúság életét befolyásoló intézményrendszert illetően pedig a fiatalok bizalma, elégedettsége a felnőtt döntéshozókkal kapcsolatban akkor lehet intenzívebb, ha úgy érzik, az őket érintő döntésekbe jobban bevonják őket, ha odafigyelést éreznek a dolgaik iránt, ha nem azt látják, hogy a politikusok, a helyi vezetők egyrészt csak veszszeksenek, másrészt hogy a saját érdekeik megvalósulása érdekében hoznak döntéseket.

A személyiségi jogok, az együttélés valós és feltételezett konfliktusai

A személyiségi jogokat leggyakrabban a családban sértik meg: 20%-nyian jelezték ezt a jelenséget, amit a család zárt jellege miatt igen nehéz befolyásolni. 16% írja, hogy a kortársak között is viszonylag gyakran előfordul ezen jogok semmibevétele. Az iskola és a hivatalos intézmények e tekintetben 15, illetve 8 százalékkal jó helyen, a sor végén állnak. Egész más a helyzet a tanulói jogok tárgyában. Az iskolában a tanulók 40%-a, 415 fő érzi

úgy, hogy korlátozzák jogai gyakorlásában. Szexuális zaklatásnak a kortársak között van elsősorban kitéve egy fiatal. 46-an (4%) kerültek már ilyen helyzetbe. Az iskolában 20-an (2%), a családban 16-an (2%), a hivatalos intézményekben 14-en (1%) szenvedtek már el szexuális zaklatást. A „visszaéltek-e azzal, hogy 'csak' tanuló vagy” kérdésre igennel válaszolók száma 301 fő (29%), ez meglehetősen magasnak tűnik. A világnézeti kérdésekben való erőszakos befolyásolás szintén az iskolában a leggyakoribb. 234-en (22%) érezték már úgy, hogy akaratuk ellenére próbálták őket világnézeti állásfoglalásukban befolyásolni. Meglepő, hogy testi fenyegetésről a családban „csak” 91-en (9%) számoltak be, ehhez képest soknak tűnik az iskolában a 48-as szám (5%), amit alig halad meg a kortársak közötti 51 (5%) fizikai bántalmazás. Felekezeti-vallási és etnikai-nemzetiségi hovatartozása miatt a válaszolók 1–3 százalékát érte életében megszegés, lelki vagy fizikai bántalmazás. Ezeknél a kérdéseknél kiugróan magas, egy-egy esetben 8-9% a nem válaszolók aránya, jelentős lehet tehát a bántalmazás egy-egy formájánál a latencia.

A válaszadók feltételezése szerint leggyakrabban a romákat éri sérelem, csaknem 3/4-ük, 769 személy gondolja így. A homoszexuálisok a második legkiszolgáltatottabb kategória, ez 56%-nak, 588 főnek az álláspontja. A színesbőrűekről 564-en (54%), a hajléktalanokról 529-en (51%), a testi fogyatékkal élőkéről 528-an (50%), az alkoholistákról, drogosokról 506-an (48%), a szellemi fogyatékkal élőkéről 500-an

Ifjúság és környezet

(48%), a zsidó származásúakról 464-en (44%), a szegényekről 412-en (40%), a más nemzeti-ségűekről 334-en (32%) vélik úgy, hogy nagyon gyakran éri őket sérelem. (6. táblázat) Ezt az álláspontot túlnyomórészt nyilvánvalóan nem a saját tapasztalat, saját élmény alapján alakították ki a tanulók, ebben valószínűleg hatalmas szerepe lehet a médiának, a tömegtájékoztatásnak is.

Szabadidő, életstílus

Az életstíluscsoportok közül legtöbben, 288-an (28%) a diszkórajongók táborába tartoznak. Legfőképp utasítják el a kábítószerélvezőket (291-en, 28%), a sátánistákat (253-an, 24%), a homoszexuálisokat (185-en, 18%), a nyerőautomatával játékgépezőket (178-an, 17%), a skinheadeket (106-an, 10%) és a technora-jongókat (101-en, 10%). (7. táblázat)

A diákokhoz legközelebb a diszkózene áll. 316-an (30%) állították ezt, ami annak is köszönhető, hogy ez a kategória kötődik legjobban az egyik kedvelt szabadidős elfoglaltsághoz, a diszkóba járáshoz. Második a techno, ezzel a zenével 237-en (23%) azonosulnak teljes mértékben; a hip-hoppal 206-an (20%), a house és rave zenével 169-en (16%), a rap-pel 160-an (15%). A rock and rollnak 148

(14%) rajongója van, a metal – heavy, trash, death metal – zenének 129 (12%), a punknak 84 (8%), a nosztalgia muzsikának – azaz a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évek dalainak – 72 (7%). Tizedik a sorban a funky, melynek 70 (7%) szenvedélyes híve van, majd a világszene következik 69 (7%), a komolyzene 52 (5%), a soul 48 (5%), a jazz 46 (4%), a népzene 44 (4%), az alternatív zene 41 (4%), a cigányzene, a nóta, mulatók kategória 30 (3%), végül a blues 25 (2%) rajongóval. (8. táblázat)

A diákok 89%-a kap zsebpénzt a szüleitől, ez mutatja, hogy a legnehezebb anyagi helyzetben lévő családok is biztosítanak kisebb-nagyobb mértékben költőpénzt a gyerekeiknek.

A tizenhat év alatti fiatalok jogszabály szerint nem folytathatnak hivatalosan kereső tevékenységet, ehhez képest igen sokan vannak, akik rendszeresen dolgoznak, hogy szert tegyenek kisebb-nagyobb jövedelemre, szabadon felhasználható zsebpénzre. (13. diagram) A kedvenc szórakozóhelyeket sorra vevő válaszok kb. 70 kocsmát, klubot, vendéglátóhelyet sorolnak fel. Mindegyik a felnőtt társadalom által kevésbé ellenőrzött hely, így itt a minden kontroll nélküli bulizás, szórakozás számos kockázatot rejt. A megkérdezettek egyéb-iránt döntő többségükben megosztják szüleikkel, hol szoktak szórakozni. Elsősorban az édesanyák azok, akik mindig vagy többnyire

6. táblázat. A felsorolt csoportok milyen mértékben kiszolgáltattak a környezetben? N=1045

	nem tudom eldönteni	őket nagyon ritkán éri sérelem	őket ritkán éri sérelem	őket gyakran éri sérelem	őket nagyon gyakran éri sérelem	nincs adat
a lányok	7,75%	13,88%	23,25%	35,79%	15,31%	4,02%
a nők	7,56%	12,82%	27,66%	34,55%	13,88%	3,54%
a szegények	4,02%	4,98%	11,77%	35,79%	39,43%	4,02%
a színes bőrűek	3,16%	3,06%	6,89%	28,80%	53,97%	4,11%
a szellemi fogyatékosok	2,39%	4,11%	10,43%	31,20%	47,85%	4,02%
a más nemzetiségűek	3,83%	6,89%	18,28%	34,45%	31,96%	4,59%
a cigányok	3,06%	3,35%	2,78%	13,49%	73,59%	3,73%
a zsidók	5,55%	6,22%	13,97%	25,74%	44,40%	4,11%
a fiatalok	7,27%	27,08%	38,37%	16,65%	6,03%	4,59%
az öregek	6,32%	20,67%	38,85%	20,77%	9,19%	4,21%
a homoszexuálisok	3,83%	3,25%	7,27%	25,45%	56,27%	3,92%
a gyerekek	9,38%	34,83%	35,31%	11,77%	4,40%	4,31%
a fiúk	8,33%	29,00%	40,96%	14,35%	2,39%	4,98%
a férfiak	17,80%	17,03%	43,64%	12,92%	3,06%	5,55%
a hajléktalanok	2,49%	3,16%	10,43%	28,80%	50,62%	4,50%
a menekültek	3,16%	2,39%	10,62%	32,34%	46,79%	4,69%
az alkoholisták, drogosok	2,49%	2,87%	11,87%	29,57%	48,42%	4,78%
a testi fogyatékosok	3,25%	3,25%	12,34%	26,41%	50,24%	4,50%

Ifjúság és környezet

7. táblázat: Hogyan viszonyulsz a következő csoportokhoz? N=1045

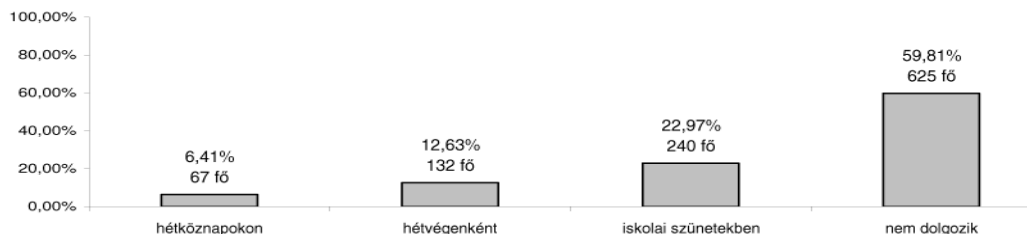
	nincs adat	sosem hallottam rólok, nem tudom, mit érsek rajtuk	ellenességem, harcolok ellentük	nem tetszik az ilyen csoport	az ilyen csoport nekem teljesen közömbös, de élvezem	ugyan nem tartozom közéjük, de tetszenek az ilyen emberek	magamat is közéjük sorolom, én is hasonlóan élek
a futball rajongókhoz	2,01%	1,63%	1,72%	10,33%	38,28%	24,50%	21,53%
a diszkó rajongókhoz	2,11%	1,44%	5,07%	15,31%	28,61%	19,90%	27,56%
a rockerekhez	2,49%	2,11%	5,65%	23,35%	34,07%	20,67%	11,67%
a skinheadekhez	3,44%	8,90%	10,14%	42,78%	25,17%	7,37%	2,20%
a homoszexuálisokhoz	2,68%	3,73%	17,70%	38,28%	34,64%	2,20%	0,77%
az aerobik-, fitness kedvelőkhöz	2,87%	3,06%	1,63%	8,80%	38,85%	34,26%	10,53%
a feministákhoz	4,59%	23,06%	5,26%	22,20%	33,68%	8,13%	3,06%
a számítógéprajongókhoz, internetezőkhöz	2,58%	1,24%	2,78%	17,51%	35,89%	17,22%	22,78%
a kábítószert élvezőkhöz	3,25%	3,73%	27,85%	45,65%	14,35%	2,68%	2,49%
a motorrajongókhoz	2,39%	1,24%	0,96%	7,27%	29,47%	34,74%	23,92%
a punkokhoz	2,49%	4,11%	7,46%	27,46%	40,48%	14,93%	3,06%
a vállalkozókhoz	3,06%	3,06%	1,53%	8,04%	44,78%	34,55%	4,98%
a sítánistákhoz	2,97%	5,07%	24,21%	47,08%	14,74%	4,98%	0,96%
a nyelőautomatával játékgépezőkhöz	2,68%	2,97%	17,03%	47,56%	23,64%	3,73%	2,39%
a techno rajongókhoz	2,68%	2,01%	9,67%	23,92%	33,49%	11,87%	16,36%
a body building, a testépítés híveihez	2,58%	2,11%	5,45%	22,20%	43,06%	18,37%	6,22%

8. táblázat: Mennyire kedveled a felsorolt zenei irányzatokat? N=1045

	nincs adat	soha nem hallottam rólok, nem tudom, mit érsek alatta	zavart, idegesít	nem kedvelem	közömbös, de élvezem	szívesen meghallgatom	teljesen azonosulok
alternatív zene	4,98%	14,64%	8,71%	18,18%	35,31%	14,26%	3,92%
blues	4,11%	4,11%	8,33%	22,49%	37,99%	20,57%	2,39%
cigányzene, nóta, mulatós zene	3,25%	2,97%	30,33%	23,83%	24,11%	12,63%	2,87%
diszkó zene	2,30%	0,86%	13,49%	8,80%	16,36%	27,94%	30,24%
funky	3,83%	7,08%	8,80%	16,56%	35,98%	21,05%	6,70%
hip-hop	2,97%	2,20%	8,13%	12,15%	25,17%	29,67%	19,71%
house, rave	3,25%	4,78%	12,15%	15,31%	24,02%	24,31%	16,17%
jazz	3,92%	3,16%	10,53%	22,78%	34,83%	20,38%	4,40%
komolyzene	4,02%	3,64%	16,56%	24,40%	30,14%	16,27%	4,98%
metál	3,54%	3,73%	20,77%	22,87%	22,39%	14,35%	12,34%
népzene	3,73%	3,73%	21,91%	29,19%	28,04%	9,19%	4,21%
nosztalgia ('60-as, '70-es, '80-as évek)	4,40%	3,16%	11,77%	16,56%	30,43%	26,79%	6,89%
punkot	2,97%	3,73%	15,31%	26,79%	26,99%	16,17%	8,04%
rap	2,68%	2,11%	12,82%	15,60%	25,74%	25,74%	15,31%
rock and roll	2,78%	3,35%	8,33%	16,17%	28,61%	26,60%	14,16%
soul	3,54%	19,23%	9,28%	18,18%	32,44%	12,73%	4,59%
techno	2,49%	2,58%	20,29%	13,49%	19,62%	18,85%	22,68%
világzenét	20,77%	9,28%	7,85%	11,96%	28,71%	14,83%	6,60%

Ifjúság és környezet

13. diagram. Folytatssz valamilyen pénzkereső tevékenységet? N=1045

tudják, hol töltik gyermekeik a szabadidejüket, de az apák hattizede is általában tudja, merre jár gyermeke.

Pályaválasztásukat elsősorban a szülőikkel beszélik meg, súlyos kritikaként értelmezhető ezen szervezetek számára, hogy a továbbtanulással foglalkozó valamilyen tanácsadó intézményt mindössze 5% keres meg. (14. diagram)

A megkérdezettek több mint háromnegyede járt már külföldön, és fele nemcsak szomszédos, hanem távolabbi országban is. A fiatalok közel négytizede rendszeresen, ennél kicsit nagyobb része alkalmászerűen sportol. Több hobbival 74% rendelkezik, 9%-nak egyáltalán nincs tartós szabadidős kedvtelése. A helyi,

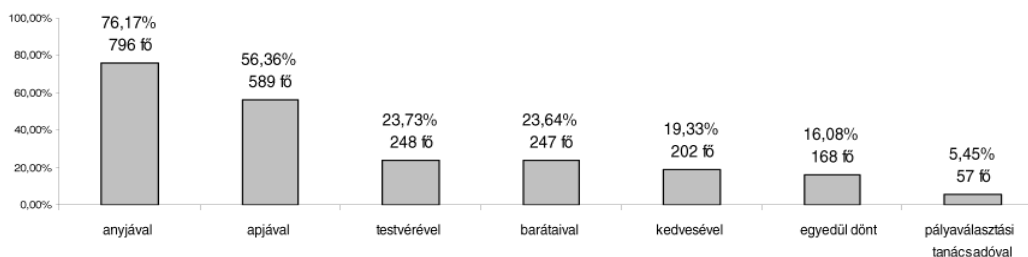
megyei médiumok közül elsősorban a *Békés Megyei Hírlap*ot olvassák, és igen nagy hallgatottságuk van a helyi rádióknak. 23%-uk egyáltalán nem olvas újságot, folyóiratot.

Szépirodalmat nagyon kevesen vesznek kezükbe. (15. diagram)

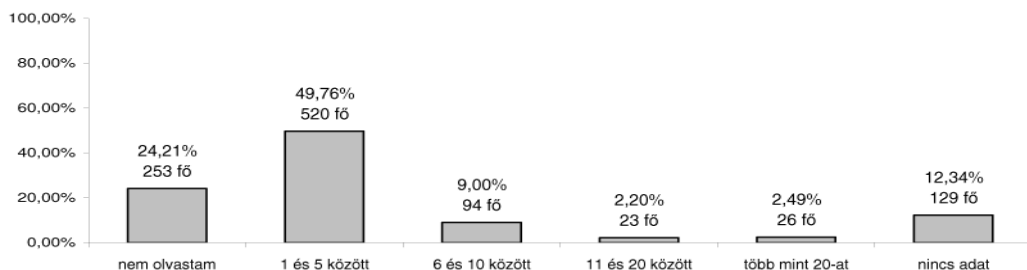
Az internet azonban olvasásra is alkalmas, márpedig legnagyobb arányban erre használják, orrhossznyival megelőzve a csetelést, a fórumokhoz való hozzászólást. Levélírára, e-mail küldésre ez a korosztály még elég kis mértékben használja a számítógépet.

A felsőoktatásba készülők sokkal nagyobb arányban használják a világhálót, mint akik nem akarnak diplomát szerezni. Az információs technológiák nyújtotta lehetőségek tágabb kör

14. diagram. Továbbtanulásod kivel beszéled meg? N=1045

15. diagram. Hány szépirodalmi jellegű könyvet olvastál az elmúlt 1 évben? N=1045

Ifjúság és környezet

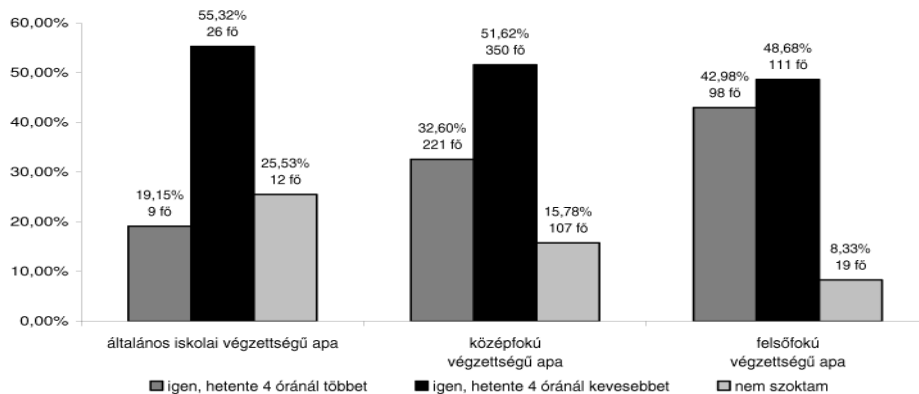
igénybevétele a tizenéves korosztályra jellemző, ez a generáció mélyítheti el használatukat a társadalom szélesebb rétegeiben is. A szórakoztatóipar termékeinek térhódítása egyre fiatalabb korra tevődik. A mobiltelefon használata annyira elterjedt, hogy a készülékkel rendelkezés nem differenciál a hallgatók között, inkább a minősége, illetve az egyéb eszközökkel való ellátottság jelzi az egyenlőtlenségi dimenzióban a pozíciók között eltérést. Szintén érzékeny mutató az otthoni internetezés lehetősége, hiszen ez nemcsak egyszeri anyagi erőfeszítést jelent: az internetes előfizetés folyamatos terhet ró a családra. A családok anyagi-szociális helyzetét többek között a szülők iskolai végzettsége és foglalkozási státusa határozza meg.

Az édesapa magasabb iskolai végzettsége együtt jár a tanulók intenzívebb számítógéphasználatával, illetve gyakoribb internetezésével. (16. diagram) Ugyanígy szignifikáns eltérés mutatkozik az azonos évfolyamokon belül az iskolatípusok szerint, így sorrendben a gimnazisták, őket követve a szakközépiskolások, legvégül a szakmunkástanulók használnak otthon személyi komputert és veszik

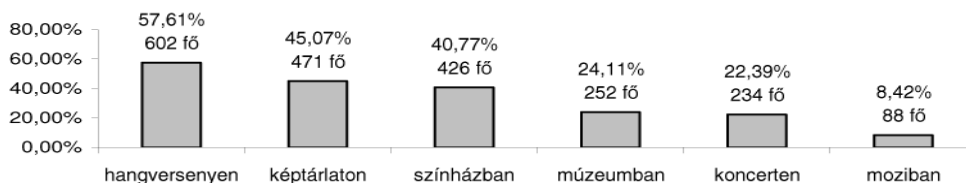
igénybe a világháló adta lehetőségeket. A megkérdezettek rendkívül sok időt töltenek televíziózással, közel háromnegyedük időmérlegében napi egy-két óra vagy annál több tévénézésrel töltött idő szerepel. A szabadidős elfoglaltságokat tekintve megállapítható, hogy a passzív tevékenységek túlsúlyban vannak az aktív elfoglaltságokkal szemben, dominál a televíziózás.

A tudatos szabadidő-eltöltés kevésbé jellemzi a fiatalokat, kulturális, művészeti jellegű programokon csekély intenzitással vesznek részt. 602-en állítják (58%), hogy az elmúlt évben nem vettek részt komolyzenei rendezvényen, mellettük a 196 nem válaszoló közül is feltételezhetően számosan nem járnak hangversenyre. A felmért művészeti ágak közül a színház a második legkevésbé kedvelt, az elmúlt tizenkét hónap alatt 426-an (41%) nem voltak színielőadáson, sem az iskola által szervezett formában, sem egyéniel. A 140 nem válaszoló közül ez esetben is vélhető, hogy jelentékeny azoknak a száma, akik nem voltak színházban. Tárlatot is viszonylag kevesen néztek meg, 471-en (45%) egyszer sem (185-en nem válaszoltak), jöllehet

16. diagram. Számítógép használata az apa végzettségének tükrében N=953

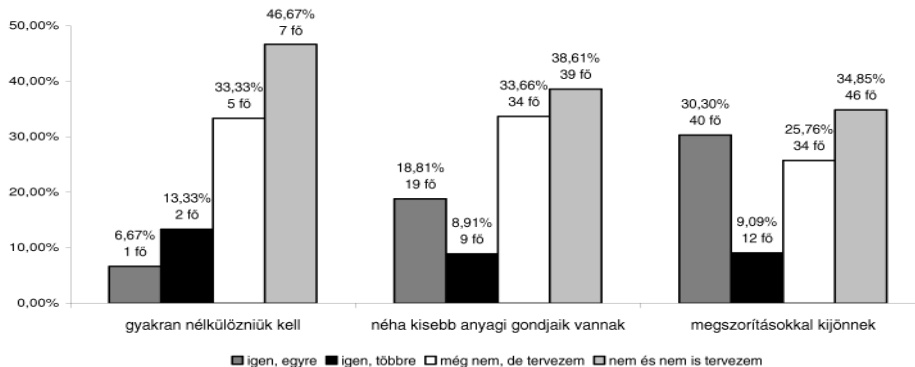
17. diagram. Az elmúlt 12 hónap alatt egyszer sem vett részt a felsorolt eseményen N=1045

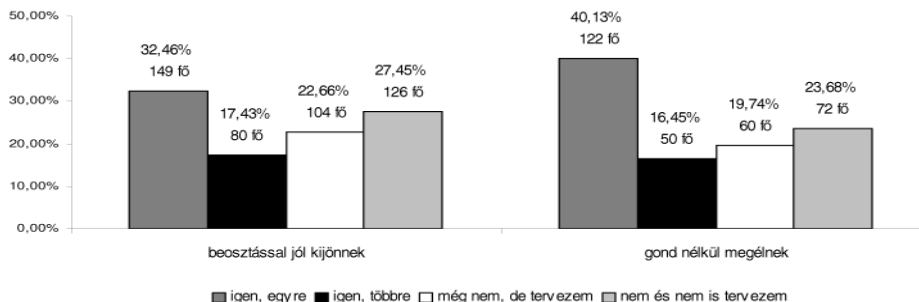

Ifjúság és környezet

18/1. diagram. Tanfolyamra, különóra járás a család anyagi helyzetének tükrében N=1011

18/2. diagram. Tanfolyamra, különóra járás a család anyagi helyzetének tükrében N=1011

az ilyen program sok helyen ingyenes, és nem föltétlenül vesz el jelentékeny időt a tárlátogatótól. Múzeumban 252-en (24%), koncerten 234-en (23%) nem voltak, míg mozifilmet az elmúlt egy év alatt 88-an (8%) nem néztek. (17. diagram) A sokszínűség helyett tehát túlnyomóan a kommersz kultúra elemeivel élnek, a gyorsan fogyasztható késztermé-

ket preferálják – ezt illusztrálja az olvasás, a szépirodalom nagyarányú térvesztése is.

A család anyagi helyzete döntő mértékben meghatározza tagjai számára, hogy milyen lehetőségekkel élhetnek. (18/1-2. diagram)

A munka nélkül lévő szülők gyermekei kevesebben beszélnek idegen nyelvet, mint a dolgozó szülők lányai, fiai, és eltérő arányban járnak különóra a különböző jövedelmű

19. diagram. Idegen nyelv tudása a szülők munkanélküliségének tükrében N=1039

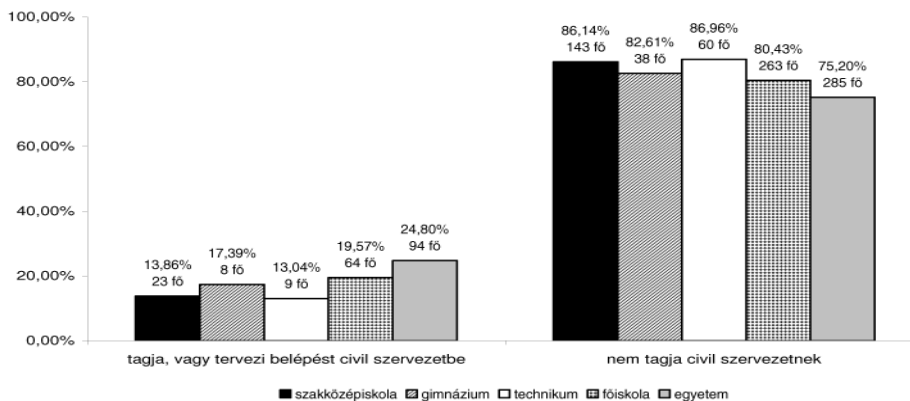
Ifjúság és környezet

családok gyermekei. (19. diagram) A tanulmányi eredmény pedig nagyban meghatározza a továbbtanulási szándékot, hiszen a négyes feletti eredményű tanulók gyakorlatilag mindahányan szeretnék továbbtanulni. Az idegen nyelvek tudásának előnyeit sokféle megközelítésben lehet elemezni. Az általános iskola ma már megadja az idegennyelvi alapképzést, azt a szintet, ahonnan a középiskolában – kellő motiváció mellett akár már az érettségi előtt – megszerezhető egy vagy két nyelvvizsga. Azoknak pedig, akik bírnak legalább egy idegen nyelvet, több lehetőségük van az egyetemi polgárrá válásra. Akik anyanyelvükön kívül másik nyelvet nem beszélnek, eleve jóval kevesebben tervezik a felvételit. A megkérdezettek közel fele jár egy vagy két különóra, nem tartva elegendőnek, hogy csak a tanórá-

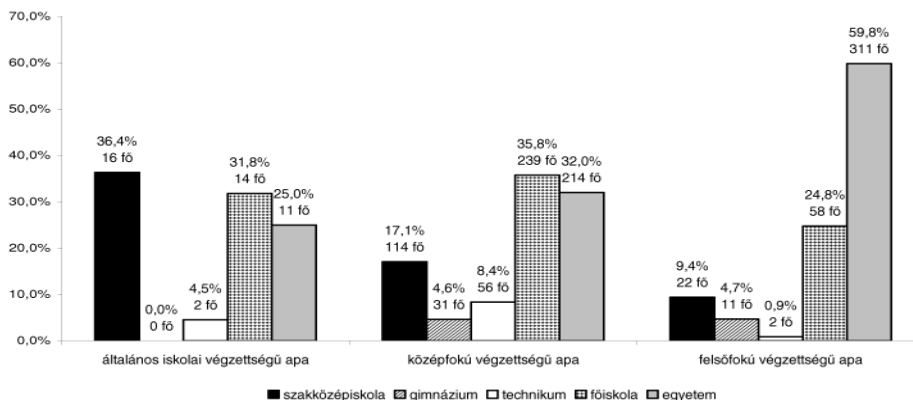
kon szerzett tudásra épüljön a jövője. A tanulók 87%-a beszél legalább egy idegen nyelvet, ez nagyon komoly tudáselőnyt jelent a korábbi évtized, évtizedek fiataljaihoz képest.

Nagymértékben rontja azonban az összképet, hogy mindössze négy főnek van felsőfokú, és 117-nek középfokú nyelvvizsgája. Az idegen nyelvek között domináns az angol, hiszen 96-an ebből a nyelvből szereztek közép- vagy felsőfokú nyelvvizsgát. Az idegennyelv-tudáshoz, legalábbis annak alapos, megbízható szintjéhez, az esetek többségében nem elegendő az átlagos, normál képzésben való részvétel: különóra vagy fakultatív képzés szükséges hozzá. Ezt legkevésbé a beosztott fizikai munkakörben dolgozó és a munkanélküli szülők tudják a biztosítani. A nyelvtudás és a szülők beosztásának összevetése is

20. diagram. Továbbtanulási szándék és civil szervezeti tagság N=1004

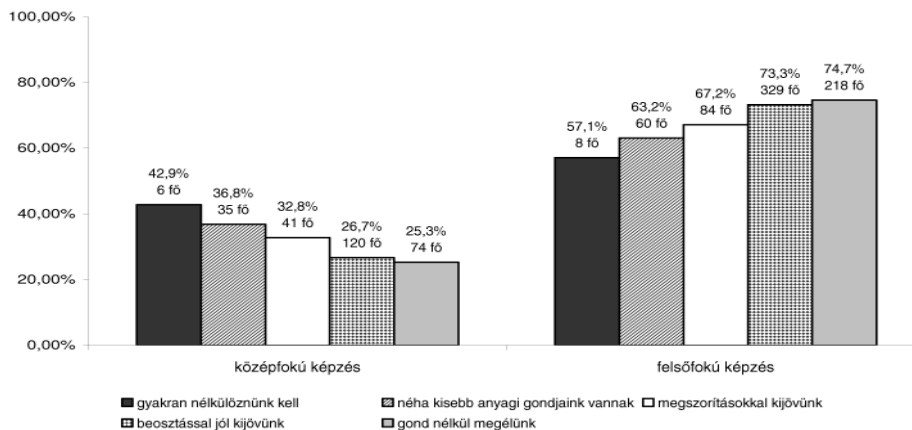

21. diagram. A továbbtanulási szándék összetétele az apa végzettségével N=977

Ifjúság és környezet

22. diagram: A tervezett (tovább)tanulás a családok szociális helyzetét tükrében N=975

igazolja, hogy a családból hozott társadalmi hátrányok az oktatási rendszerben nem eltűnnek, hanem felerősödnek.

Az egyetemre vagy főiskolára jelentkezni akarók között eltérés van a civil szervezeti tagságot illetően is. Az egyetemi felvételre készülőknél nagyobb arányban tagjai valamilyen civil vagy ifjúsági szervezetnek, vagy ha nem is tagjai még, tervezik a belépésüket. Így tehát a civilség, a közéleti, közösségi tevékenység inkább jellemző a magasabb végzettségre pályázók között. (20. diagram)

A továbbtanulási szándék jól jelzi a magyar felsőoktatás expanzióját.

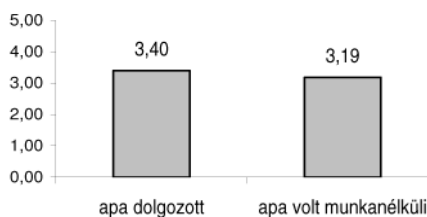
Minél magasabb az apák iskolai végzettsége, annál inkább akarnak gyermekeik felsőoktatási intézmény hallgatói lenni. A legmagasabban kvalifikált szülők gyermekei túlnyomórészt egyetemi diplomát kívánnak szerezni. (21. diagram)

Egyenetlen a különböző szociális háttérű diákok tanulási szándéka is, a jobb anyagi helyzetben élők nagyobb arányban szeretnének egyetemre járni, esélyeik is jobbak a végzéshez, így a munkaerőpiacon is jobb lehetőségek várhatnak rájuk. (22. diagram) A jobb esélyeket természetesen számos tényező garantálja: többek között az erősebb tanulmányi eredmény, a már meglévő nyelvtudás, a különóra járás. A társadalmi egyenlőtlenségeket a különóra, tanfolyamra járás is tükrözi, mivel a jobb módú szülőknek van elsősorban lehetőségük iskolán kívüli tanulási lehetőséget biztosítani gyermekeiknek. Korreláció mutatkozik a szülők társa-

dalmi státusa és a gyermek tanulmányi eredménye, illetve tanulási ambíciói között is.

A tanulmányi eredmény szoros összefüggést mutat a szülők munkaviszonyával. Az édesapa és az édesanya elmúlt két évben előforduló munkanélkülisége szinte predesztinálja a gyerekeket a rosszabb tanulmányi eredményre. A munkanélküliség nem azzal jár tehát, hogy a szülők, mivel úgyis otthon vannak, több figyelmet képesek fordítani gyermekükre, és ezáltal jobb tanulmányi eredményeket

23/1. diagram: A tanulmányi átlag alakulása a szülők munkanélküli státuszának függvényében N=993

23/2. diagram: A tanulmányi átlag alakulása a szülők munkanélküli státuszának függvényében N=993

Ifjúság és környezet

érhetnek el. Ellenkezőleg: akinek nincs munkája, olyan társadalmi hátrányban él, ami a gyermekeire átörökítve többek között a gyengébb tanulmányi eredményben ölt testet. (23/1-2. diagram)

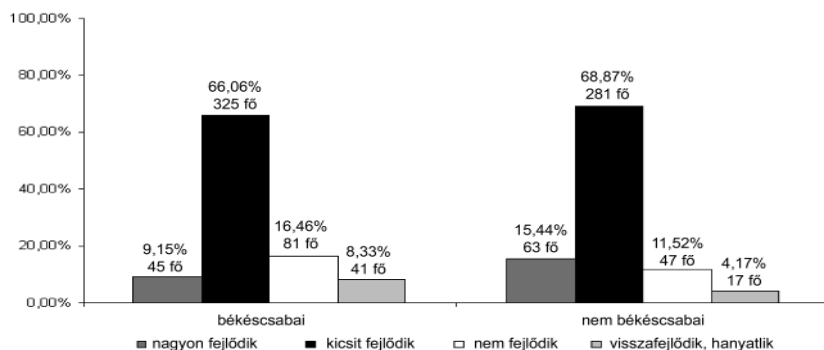
Közéleti aktivitás

A többség (58%) szerint kismértékben fejlődik a megyeszékhely, de a helyben lakók kevésbé érzik úgy, hogy Békéscsaba fejlődő város. Azt, hogy nagyon fejlődik, hat százalékkal több vidéki gondolja, mint csabai, és a „kis mértékben fejlődik” választ is kevesebben je-

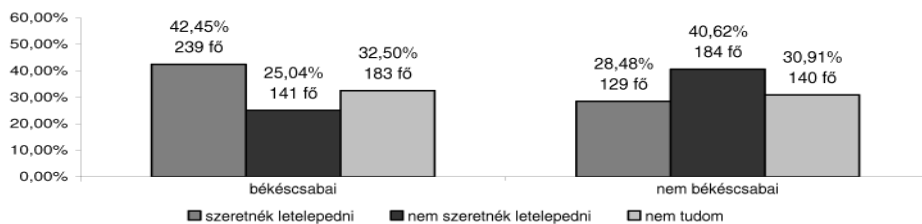
gyezték csabaiak. Úgy tűnik, békéscsabaiként kevésbé érzik szépnek, dinamikusnak a várost, mint az agglomerációból vagy távolabbi településről ingázóként. (24. diagram)

Ennek ellenére a békéscsabaiak meghatározó mértékkel nagyobb arányban szeretnék a megyeszékhelyen maradni, mint ahányan a többi településen élők költöznének Csabára. (25. diagram) Akik maradnának, elsősorban a család és a barátok miatt hoznák ezt a döntést. Akik pedig el szeretnék menni, úgy gondolják, ennek legfőbb oka a Békéscsabán tapasztalható alacsony életszínvonal és a munkanélküliség. A Békéscsabához való viszonyulás és a politika iránti érdeklődés összevetése érdekes

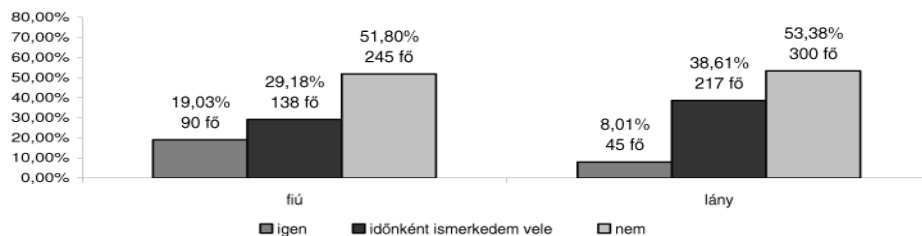
24. diagram. Békéscsaba fejlődésének megítélés lakóhely szerint N=1044

25. diagram. Békéscsabán való letelepedés szándéka a lakóhely szerint N=1044

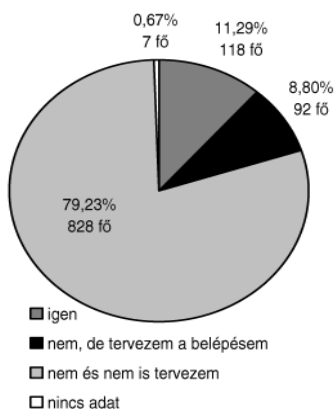

26. diagram. Politikai érdeklődés nemek szerint N=1044

Ifjúság és környezet

27. diagram. Tagja vagy-e bármilyen ifjúsági, civil szervezetnek? N=1045

összefüggésre világít rá. A közügyekhez nagyobb affinitást mutató tanulók a helyi viszonyok iránt meglehetősen kritikusak. Ez az attitűd abban is megnyilvánul, hogy a politikát figyelemmel kísérik majdnem egyharmada szerint visszafejlődik, hanyatlik a megyeszékhely, míg a nagy fejlődést érzékelőknek alig több, mint egytizede érdeklődik a politika iránt.

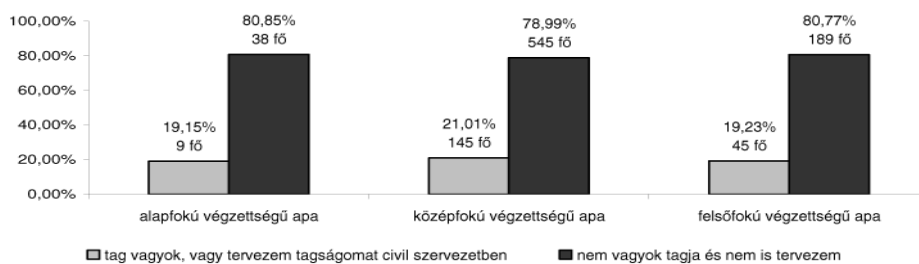
A fiúkat sokkal jobban érdeklik a közügyek; ez előrevetíti a felnőtt társadalomban megszokott trendet, tehát hogy a férfiak túlrepre-

zentált módon jelennek meg a politika színpadán. (26. diagram) A közélet iránti érdeklődéssel kapcsolatos kérdésekre adott válaszok azt mutatják, hogy meglehetősen nagy az érdektelenség a politikával szemben. A közéleti szereplők, a pártok nem tudnak olyan arcot mutatni, amivel szimpátiát keltenének a tizenévesek körében.

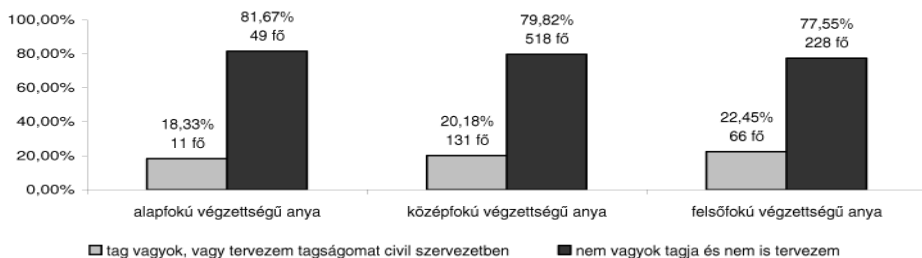
Az ifjúsági és civil szervezetek iránti közöny a politika irántit is felülmúlja: mindössze 118-an (11%) tagjai valamilyen szerveződésnek, és még ennyien se tervezik, hogy a későbbiekben belépnek valamilyen csoportba. (27. diagram) A civil szervezeti tagság alacsony szintje jelzi, hogy bár nagyon színes a nonprofit szektor, a szervezetek sokféle szükségletkielégítés céljából jöttek létre, az ifjúsági civil szervezetek vagy nem elég jól működnek, vagy a fiatalok, tehát épp az érintettek zömének aktív részvétele nélkül dolgoznak.

A szülők iskolai végzettsége és gyerekeik civil szervezeti tagsága közötti sajátos összefüggés arra mutat rá, hogy az édesanyák minél alacsonyabb szintű iskola bizonyítványával rendelkeznek, annál kevesebben vannak közöttük, akiknek gyereke részt vesz valamilyen szervezet tevékenységében. (28/1-2. diagram) Pedig az ilyen formális és informális csoportokban kapcsolati tőkét, a társadalmi életben

28/1. diagram. Civil szervezeti tagság az édesapa végzettsége szerint N=971

28/2. diagram. Civil szervezeti tagság az édesanya végzettsége szerint N=1003

Ifjúság és környezet

való részvételhez rutint lehet szerezni. Összességében ehhez a kapcsolati háléhoz, a kommunikációs terekhez a legalacsonyabb végzettségű szülők gyerekei jutnak hozzá a legcsekélyebb mértékben.

A normaszegő magatartás

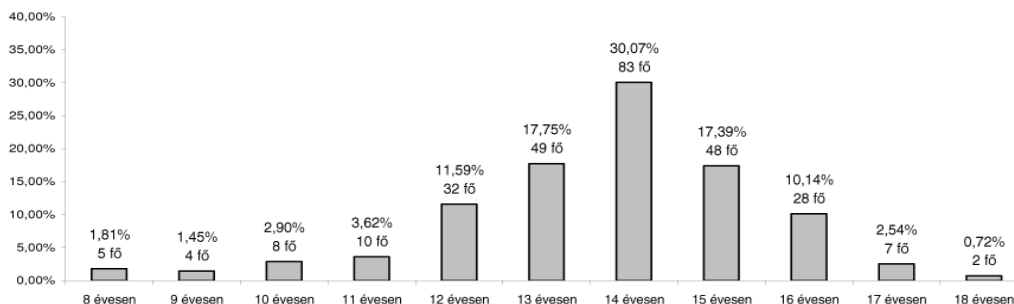
A megkérdezettek 30%-a dohányzik, 239-en tizenöt éves korukig már elszívták az első cigarettát. Nyolcvanan napi egy doboz cigarettát füstölnek el. (29. diagram) Alkoholt az 1045 tizenévesből 676-an (65%) szoktak inni. 258-an (25%) legalább hetente egyszer fogyasztanak szeszes italt.

Jelen felmérés igazolni látszik, hogy a szülők válása növeli a deviáns magatartás kocká-

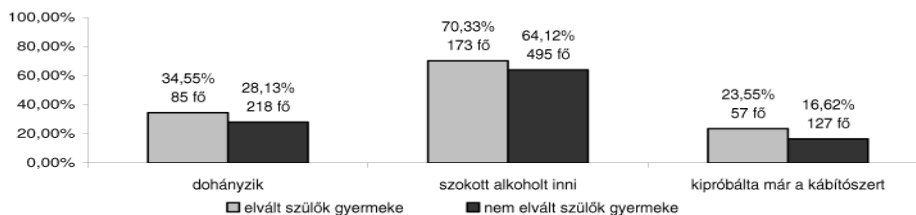
zatát. A dohányzók, az alkoholfogyasztók és a kábítószer használók között egyaránt nagyobb százalékkal vannak jelen az elvált szülők gyermekei. (30. diagram) A munkaerőpiacon aktív apák gyermekei kisebb százalékban élnek a felsorolt szerekkel, mint a rokkant vagy nyugdíjas apák gyerekei, illetve magas a feszültségoldó eszközök használata azok körében is, akiknek meghalt az édesapjuk. Egyértelműnek tűnik, hogy az egyik vagy mindkét szülő hiánya, végleges elvesztése növeli a gyerek veszélyeztetettségét.

A két képzési szint, az alapfok és a középfok közötti törést számos jelenség bizonyítja. A nyolcadik osztályos 3,67-os tanulmányi átlag az új környezet, a megváltozott elvárások, a követelmények nehezebb teljesíthetősége, az általános iskolai védettségi szint csökkenése, a tinédzser

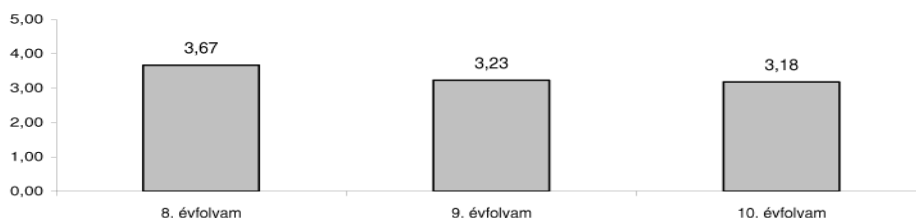
29. diagram. Hány évesen gyújtottál rá először? N=276

30. diagram. Feszültségoldó technikák használata a szülők házassága stabilitásának tükrében N=1021

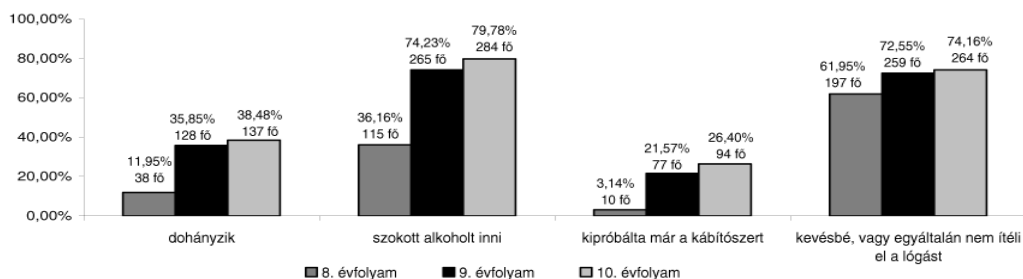

31. diagram. Tanulmányi átlag évfolyam szerint N=1025

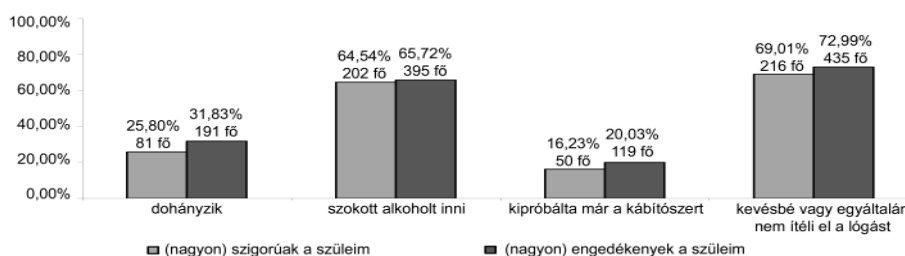

Ifjúság és környezet

32. diagram. Deviancia évfolyam szerint N=1031

33. diagram. A szülői nevelés szigora és deviáns magatartás gyakoriságának összetevése N=914

kor sajátosságai, a szülői kontroll gyengülése miatt a tizedik évfolyamon 3,23-ra zuhan, hogy aztán a tizenegyedik osztályban tovább csökkenjen 3,18-ra. (31. diagram) A devianciákkal kapcsolatban számítani lehet elhallgatásra, válaszmegtagadásra, de így is egyértelmű tendencia az életkor növekedésével a normaszegő magatartás erősödése.

A kor előrehaladtával, a felnőttiséghez közeledve egyre lazábban viszonyulnak az iskolába járás köteleméhez, egyre többen lógnak. Növekszik az iskolai korszakváltáskor, az alapfokról a középiskolába kerüléskor a dohányzás, ami aztán a tizedik és a tizenegyedik osztály között stagnál. Az italfogyasztás már nyolcadikos korban erőteljesen megjelenik, majd a középfokon drasztikusan megnő. Ezzel szemben a kábítószer-fogyasztás alig van jelen a nyolcadik osztályban, viszont nagyságrenddel megugrik a kipróbálók száma a tizedik osztályra, és mérsékeltebb ütemben, de tovább nő a következő évfolyamra is. (32. diagram)

A fiatalok számára az érzelmi háttérrel, biztonságot a szülők nyújtják. Ez a stabil háttér nemcsak érzelmi biztonságot nyújt, hanem óv a deviáns magatartástól is. A család megtartó erejét mutatják az adatok. Akik a kábítószer

már kipróbálták, időnként lógnak az iskolából vagy dohányoznak, jellemzően kevésbé osztják meg szüleikkel, hogy mivel töltik szabadidejüket. Vélhető, hogy vagy nem érdekli a szülőket a gyermek időtöltése, vagy ha érdekli őket, a gyerek nem mondja el nekik, mivel mulatja idejét. Akik elutasítják a drogokat, nem dohányosok és nem hiányoznak igazolatlanul az iskolából, szignifikánsan többen beszélgetnek szüleikkel a számukra fontos ügyekről. Érdekes, hogy akik alkoholt fogyasztanak, alig kevesebbet beszélnek szüleikkel, mint akik nem isznak. Ez is jelezheti, hogy a tizenévesek alkoholfogyasztása elfogadott jelenség Magyarországon. A felnőtt társadalom nem utasítja el a fiatalok szeszesital-fogyasztását, illetve a megkérdezettek – mert természetes a családban az ivás – valószínűleg szankció nélkül számolhatnak be az alkoholi-zálásról, ha ugyan esetenként nem együtt isznak az apával vagy anyával.

A szülői engedékenység, ha csak kis mértékben is, szintén a deviáns magatartás irányába visz. Akiket szigorúan vagy nagyon szigorúan nevelnek, kevesebbet lógnak, isznak, dohányoznak és drogoznak. Az engedékenység az odafigyelés, a kontroll hiányával járhat, talán nehezíti

Ifjúság és környezet

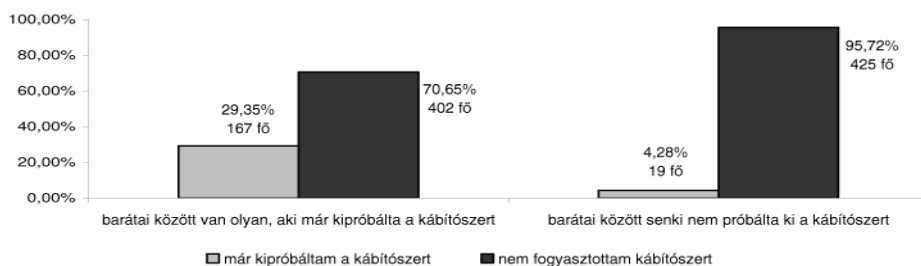
az értékminták közvetítését, vagy egyszerűen több szabadságot ad, ezért eredményezheti a szabadosabb magatartást. (33. diagram)

Egy másik fontos szocializációs közeget, a kortárscsoportot elemezve látható, hogy a fiatalok a kábítószereket a barátaik között próbálják ki, és ott szoknak rá a használatukra. Akiknek a barátaik drogoznak, harminc százalékuk kipróbált már valamilyen drogot, viszont akiknek a barátaik nem fogyasztottak még soha tiltott szert, azoknak csak öt százaléka ismert meg valamilyen kábítószerrel. Ez az adat mutatja, hogy milyen fontos szerepe van a mintakövetésnek, a barátoknak, illetve a kortárskapcsolatoknak. (34. diagram)

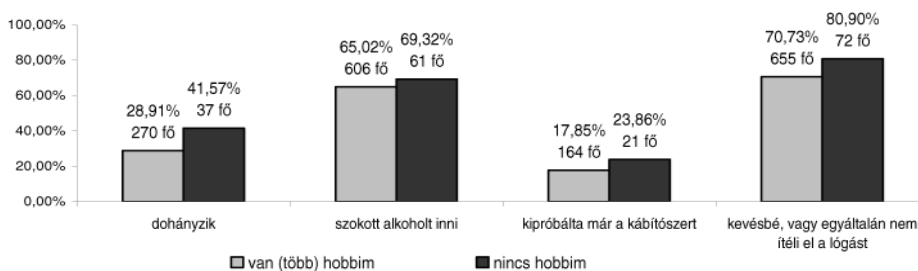
A hobbi, mert strukturálja a szabadidőt, értelmes, jóleső tevékenységet jelent, és célokat ad

az embernek, visszatartó erővel bír a deviáns magatartásokkal szemben. Akiknek van valamilyen kedvtelésük, az iskolakerülést inkább elítélik, kevesebbet cigarettáznak és isznak, valamint nem próbálták ki kábítószerrel. (35. diagram) A sportolás nem olyan egyértelműen jár együtt normakövető magatartással, mint a hobbi. Ugyan kevesebb lógást és dohányzást tapasztalhatunk, viszont az ivás és a kábítószer-kipróbálás tekintetében nincs lényeges különbség a sportoló és a nem sportoló fiatalok között. A sportolás az időbeosztás szigorú rendjét követeli meg, a cigarettázás csökkenti a teljesítményt, ezért lehet alacsonyabb mértékű a lógás és a cigarettázás a sportolók körében, viszont a sok feszültség, illetve a közösségi kapcsolatok arra vezethetnek, hogy az ivás, illetve a kábító-

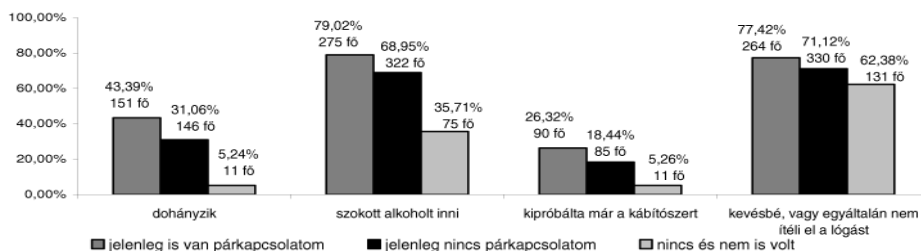
34. diagram. A megkérdezettek és barátaik kábítószer-használatának kapcsolata N=1013

35. diagram. A hobbitévékenység (hiánya) és a devianciák gyakoriságának összefüggése N=1007

36. diagram. A párkapcsolat léte vagy hiánya és a deviáns magatartás gyakoriságának összefüggése N=1028

Ifjúság és környezet

szer kipróbálása a körükben is – a nem sportolókkal azonos mértékben – elfogadott.

Meglehető módon a párkapcsolat nem óv a devianciáktól, ellenkezőleg: a kapcsolattal rendelkezők nagyobb gyakorisággal szegik meg a normákat. Valószínűleg a felnőtttség, de legalábbis az érettebbség csalóka érzetét kelti az együtt járás, ez lehet az oka a devianciák erősebb jelenlétének. (36. diagram)

Összegzés

A család helyzete meghatározza a fiatalok iskolaválasztását, értékrendjét, jövőbeli terveit, orientációját, hiszen az otthon, a család által nyújtott kulturális tőke alapvető fontosságú az életben. A nemek iskolaválasztásában érződik a különbség, a fiúk inkább szakmunkásképzőt, szakképzőt, szakközépiskolát választanak, míg a lányok nagyobb arányban gimnáziumba járnak. Az iskolatípusok közötti szelekció abban is megjelenik, hogy a felsőbb rétegek, a magasabb iskolai végzettségű szülők gyermekei járnak elsősorban gimnáziumba, és ők azok, akik a továbbtanulásukat inkább egyetemen képzelelik el. A tanulmányi eredményekből, az idegennyelv-tudásból, a különóra-járárs mértékéből arra következtethetünk, hogy ők azok, akik ezt a szándékukat meg is tudják valósítani.

A tanulmányi eredmények összefüggést mutatnak az iskolatípussal, az életkorral, az évfolyammal, a nemmel, a szülők iskolai végzettségével, foglalkozási státusával és a család anyagi helyzetével. Az alacsonyabb évfolyamra járóknak, a gimnazistáknak, a lányoknak, a magasabb iskolai végzettségű és jobb foglalkozási státusú szülők gyermekeinek, a módosabb családból származóknak jobb a tanulmányi eredményük. A fogyasztás, az anyagi javak birtoklásának szándéka egyre dominánsabb a fiatalok életében. Mivel jelentős, a szülőktől származó közvetett vagy közvetlen jövedelemmel rendelkeznek, a piaci szereplők elsődleges célpontjaivá váltak. A felnőtté válás stádiumai ma részben hamarabb következnek be, mint akár tíz-tizenöt évvel korábban. Az önállósodás lépcsőfokaira a fiatalabb korosztályok hamarabb lépnek. A nyolcadik osztályosok hamarabb időpontokat jelöltek be számos már megtörtént és majdan megvaló-

suló életesemények bekövetkeztére, mint a tizenegyedikesek. Ugyanakkor az egzisztenciális önállóság időpontja – másképp a felnőtt társadalomba való integrálódás, a házasságkötés, gyerekvállalás, a tanulás befejezése, illetve a munkába állás szándékolt időpontja – egyre jobban kitolódik, és ez egyértelműen feszültséghelyzetet teremt a tizenéves korosztály és a felnőtt nemzedék között. Megállapítható továbbá, hogy kevés a civil szerveződések, a közélet, az érdekvégyesítési technikák iránt fogékony, egyetemi végzettségre törekvő, idegen nyelveket beszélő, az információs forradalom lehetőségeit önépítésre is használó értelmiségi-jelölt fiatal, az olyan diák, aki hosszabb távon tervezi a jövőjét, akit a mai ifjúságszociológiai vizsgálatok a leendő nyertesek, a leendő elit kategóriájába szoktak sorolni. A kirekesztettség, a leszakadás kockázata tehát meghatározóan jelen van a tizenéves korosztály tekintélyes hányadának életében. Más megközelítésben látható, hogy az önkormányzati intézmények szerepe csökken, a fiatalok kikerülnek a felnőtt korosztály kontrollja alól. A funkciócsökkenés egyik oka, hogy ezeknek a szervezeteknek a működése sok esetben kényszerpályán mozog, a használóknak nyújtható szolgáltatások szintje folyamatosan a finanszírozástól, a pályázati tevékenységük sikerétől vagy kudarcától függ. Márpedig – az egész önkormányzati szférát érintő – tartós forráshiány akadály lehet bármilyen jó ifjúsági cselekvési terv vagy koncepció megvalósulásának.

Irodalom

- Gábor Kálmán: *A békéscsabai fiatalok helyzete*. Békéscsaba: Kézirat, 2000.
- Bauer Béla (szerk.): *Ifjúság 2000 Gyorsjelentés*. Budapest: Mobilitás Ifjúsági Szolgáltató Iroda, 2001.
- Gábor Kálmán–Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúsági korszakváltás – Ifjúság az új évezredben*. Budapest: MTA SZKI-PH FOK–Belvedere, 2004.
- Bauer Béla–Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság 2004 Gyorsjelentés*. Budapest, Mobilitás Ifjúsági Szolgáltató Iroda, 2005.
- Jancsák Csaba–Tarnay István–Vajda Árpád–Závo-gyán Magdolna: *Dél-alföldi regionális ifjúsági helyzetelemzés*. Szeged: Hálózat a szabad információért Alapítvány, 2005.

Cs. Nagy Ágnes

A gyomaendrődi középiskolások kultúra-fogyasztása és szabadidő-eltöltése

1. Az ifjúság

Fiataloknak a 15–29 éves korosztályt nevezük, amire gyakran használják az ifjúság kifejezést mint szinonimát. Ezt a 14 évet felölelő időszakot a személyiségfejlődés szempontjából 3 részre lehet bontani. Az általam vizsgált 15–18 évesekre az alapvető érdeklődés, a képességek, a készségek felmérése, a lehetséges fejlődési utak közül néhány kiválasztása, a sokféle próbatétel vállalása, csapongás a kíváncsiság inspirálta erőpróbák, a virtuskodás, és az elmélyült munka között a jellemző.¹

A nyolcvanas évekre azok az irányzatok erősödnek fel az ifjúságszociológiában, amelyek a civilizációs korszakváltást, illetve ifjúsági korszakváltást helyezik a középpontba, melynek lényege, hogy a fiatalok értékorientációi, cselekvési mintái egyre inkább eltérnek a felnőttekétől. J. Zinnecker ugyanennek az évtizednek a közepére középpontba állította az ifjúság önálló társadalmi réteggé válásának kérdését. Az ifjúság önállósodása Nyugat-Európában előrehaladt, Kelet-Európában azonban csak késleltetve jelentkezett.

A korszakváltás egyik jellemzője, hogy a fiatalokat közvetlenül ellenőrző intézményeket (család, iskola, munkahely) a közvetett ellenőrző intézmények (fogyasztói ipar) váltották fel.

A posztindusztriális társadalmakban az ifjú életszakasz autonómiája megnövekszik, tág tere nyílik a személyes időfelhasználásnak és a személyes aktivitásoknak, megnövekszik az iskolai idő. Azok azonban, akik nem tudnak vagy nem akarnak eleget tenni az iskolai elvárásoknak sok szabadidővel rendelkeznek, sőt a szabadidő-felhasználás válik tevékenységük központi szervezőjévé. Ez a szabadidős tevékenység egyre inkább kikerül a család, az iskola keretei közül. a hangsúly áttevődik a tévénézésre, diszkóba járásra, vagy egyszerűen csak a lődörgésre.²

2. A kutatás előzményei és a mintavétel

Kutatásomat Gyomaendrődön, egy Békés megyei 16 000 fős kisváros középiskolási körében készítettem 2007 januárjában.

A város két középiskolájába, a Kner Imre Gimnázium és Szakközépiskolába, valamint a Bethlen Gábor Szakképző Iskolába összesen 897 diák jár, persze nem mindegyik fiatal gyomaendrődi, hiszen mindkét intézmény rendelkezik kollégiummal. A kutatásomhoz 250 kérdőívet vettem fel a 14–19 éves korosztályban. A diákok közül 380 szakközépiskolás, 283 szakmunkásképzős és 234 a gimnazista. Annak érdekében, hogy felmérésem reprezentatív legyen megtartottam az arányokat, így 105 szakközépiskolás, 80 szakmunkásképzős és 65 gimnazista diákkal töltöttem ki a kérdőívet. Mindkét középiskolában folyik szakközépiskolai oktatás, ebbe az iskolatípusba járó diákok felmérését a Kner Imre Gimnáziumban vettem fel. A képzés jellege, a követelmények közötti különbségek és a „gimnáziumi hangulat” miatt valószínűsíthető, hogy a szakközépiskolásaink válaszai közelebb fognak állni a gimnazistákéhoz, mint a szakmunkásképzősökéhez, míg ha ezeket a mintákat is a Bethlenben venném fel, a hasonlóság a másik irányba húzna, de ez csak feltételezés.

A kérdésekhez az Ifjúság2004 kutatást vettem alapul, melyet a Mobilitás Ifjúságkutató Iroda vett fel. Céljuk az volt, hogy átfogó képet adjanak a magyarországi fiatalok anyagi és kulturális erőforrásairól, életmódjáról és értékrendszeréről, hogy összehasonlítási alapot adjanak a vizsgált dimenziók mentén hazánk régióiról a korábbi és az elkövetkezendő kutatásokhoz. A vizsgálat 2004 októberében fejeződött be 8000 15 és 29 év közötti fiatal kérdőíves megkérdezésével. A mintában a korra, nemre, településtípusra, régióra és a megyére vetített tulajdonságok megoszlása megegyezik

Ifjúság és környezet

a 15–29 éves magyar fiatalok ugyanezen tulajdonságok szerinti megoszlásával. Így feltehető, hogy a minta más tulajdonságok tekintetében is képviseli az alapsokaságot, tehát az elemzésével nyert megállapítások (leírások és magyarázatok) általánosíthatóak a magyarországi 15–29 éves korosztály egészére nézve.³

Kérdéseimet tehát már egy kipróbált kutatás alapján tettem fel, így a két felmérés összehasonlításából átfogó képet kaphattam mind a gyomaendrődi, mind az országos, illetve a békés megyei helyzetről. Az Ifjúság2004 azon témaköreit használtam fel, amelyek az általános kulturális fogyasztást, a szabadidő eltöltésének minőségét, az internethasználatot, a drogfogyasztást, a szexuális aktivitást, és az alapvető demográfiai adatokat mérik fel. A kulturális fogyasztás egyik legfontosabb kérdésének azt tartom, hogy adott fiatal hány könyvet olvasott el az elmúlt évben, ami nem kötelező olvasmány (válaszlehetőségként megadtam azt is, hogy még a kötelező irodalmat sem olvasta el, persze biztosítva a diákokat, hogy válaszaikat tanáraik nem láthatják). Megkértem őket, hogy soroljanak fel néhány szerzőt, akiket olvastak, úgy gondoltam fontos megkülönböztetni, hogy 5 Esterházy könyvet vagy 10 Daniel Steelt olvas a fiatal egy évben. Ezenkívül megkérdeztem, milyen gyakran látogatják az elitkultúra intézményeit: színház, mozi, könyvtár, múzeum/kiállítás, hangverseny, könyvesbolt. Milyen gyakran járnak kávézóba/kávéházba, kocsmába, diszkóba, egyéb szórakozóhelyre vagy valamilyen klubba. A szabadidő eltöltésénél fontosnak tartottam, hogy rendelkeznek-e baráti társasággal, mennyi szabadidővel rendelkeznek hétköznap és hétvégén, és hogy ezt mivel töltik. Külön kitértem a tévénézési szokásokra, például arra, hány órát töltenek tévénézéssel hétköznap és hétvégén, az Ifjúság2004-től eltérve azt is megkérdeztem, melyik tévécsatornát, és milyen műsorokat néznek legtöbbször. Ezzel az volt a célom – ahogy az olvasási szokásoknál is –, hogy ne csak a mennyiséget, de a minőséget is felmérjem. Demográfiai adatként a születési dátumot, a nemet, a szülők legmagasabb iskolai végzettségét kérdeztem meg.

Mivel külön kezeltem a szakmunkásképzősöket, a szakközépiskolásokat és a gimnazis-

tákat, lehetőségem van nemcsak egy országos felméréssel összehasonlítani a teljes mintát, de a városon belül is összehasonlítani a különböző iskolatípusba járókat.

Célom nemcsak az összehasonlítás volt, hanem az is, hogy felmérjem, mennyire van kitéve egy átlagos kisvárosi fiatal a tömegkultúra károsító hatásának. (A tömegkultúra ebben az esetben Vitányi Iván McCulture fogalmaként értelmezendő, amely a modern médiumokhoz kapcsolódó szórakoztató kultúra, melyben a kultúra összeolvad a fogyasztással, tehát csak az a kultúra marad lábbon, amelyik egybeforr a tévével vagy az internettel.)

3. Eredmények

3.1. Az elitkulturális színhelyek látogatása

Ebben a kérdéskörben nemcsak a látogatások gyakoriságát kérdeztem meg, hanem a színház, a múzeum és a hangverseny esetében azt is, hogy iskolai szervezésben járnak-e. Ezt azért tartottam fontosnak, mert meg akartam különböztetni azokat az eseteket, ahol az igény magától vagy családi hatásra teremtődik meg azoktól, ahol az iskolai „kényszerítő” körülmény az ok.

3.1.1. Színház

Az Ifjúság2004 adatai szerint (azonos korosztályban) a színházba soha nem járók aránya 35%, a budapestiek körében 20%, ehhez képest magasnak tűnik, hogy a gyomaendrődi középiskolások majdnem fele (47,8%) egyáltalán nem látogatja a teátrumokat, de ezt meg lehet magyarázni azzal, hogy helyben nem működik színház, így leggyakrabban a legközelebb eső (40 km) békéscsabai Jókai Színházba járnak. Tehát egy diáknak azonkívül, hogy rá kell szánnia egy egész délutánt és estét, hogy meg tudjon nézni egy előadást, még az útiköltséggel is számolnia kell. Ezt figyelembe véve nem csoda, hogy a szakmunkásképzősök közül csak 12 fő, a szakközépiskolások közül 18 fő, a gimnazisták közül 19 fő jár önállóan (vagy önállóan is és iskolai szervezésben is) színházba.

Ifjúság és környezet

Mind az országos, mind a gyomaendrődi felmérés szerint a színházba valamilyen rendszerességgel járók közül a legtöbben a ritkábban, mint havonta választ jelölték meg.

3.1.2. Múzeum és kiállítás

Az Ifjúság2004 adatai alapján is elmondható, hogy a múzeum-, ill. kiállítás-látogatás kérdésében igen nagy a különbség a különböző iskola-típusba járók között. Az országos adatok szerint a szakmunkásképzőt végzettek 63%-a soha nem jár múzeumba, míg az érettségizetteknek „csak” 32%-a. Míg színház- vagy hangversenyterem nincs egy kisvárosban, addig múzeum vagy legalább egy kiállítóterem a művelődési házban általában minden településen található. Az útiköltség és a plusz időráfordítás ebben az esetben tehát nem lehet indok.

1. táblázat. Múzeum/kiállítás látogatás gyakorisága a gyomaendrődi fiatalok körében

		szakmunkásképző	gimnázium	szakközépiskola	Összesen
havonta többször	Fő	4	1	1	6
	%	5,0%	1,5%	1,0%	2,4%
havonta egyszer	Fő	2	6	1	9
	%	2,5%	9,2%	1,0%	3,6%
ritkábban	Fő	46	45	81	172
	%	57,5%	69,2%	77,1%	68,8%
soha	Fő	27	12	22	61
	%	33,8%	18,5%	21,0%	24,4%
nem válaszolt	Fő	1	1	0	2
	%	1,3%	1,5%	0,0%	0,8%

3.1.3. Hangverseny

A hangverseny-látogatás az egyik kritikus pontja a tömegkultúra–elitkultúra tengelynek. Míg múzeumba, kiállításra, színházba időnként eljárnak azok a fiatalok is, akikre a tömegkultúra van nagyobb hatással – hiszen az iskolák általában szerveznek diákjaiknak ilyen programokat (esetleg valamilyen szinten kötelező is téve azt) –, addig a komolyzenei hangverseny látogatásához már igen magas kulturálódási igénynek kell kifejlődni. És ha ez az igény meg is teremődik egyeseknél, akkor sem biztos, hogy ezek az egyének eljutnak ilyen típusú rendezvényekre.

2. táblázat. Hangverseny-látogatás a gyomaendrődi középiskolások körében

		szakmunkásképző	gimnázium	szakközépiskola	Összesen
havonta többször	Fő	3	2	1	6
	%	3,75%	3,07%	0,95%	2,4%
havonta egyszer	Fő	2	0	1	3
	%	2,50%	0,00%	0,95%	1,20%
ritkábban	Fő	11	21	27	59
	%	13,75%	32,30%	25,70%	23,6%
soha	Fő	63	42	76	181
	%	78,75%	64,60%	72,38%	72,4%
nem válaszolt	Fő	1	0	0	1
	%	1,25%	0,00%	0,00%	0,45%

A fővárosi, az agglomerációs és megyeszékhelyeken élő fiatalság sokkal több lehetőséghez jut, mint egy kisvárosban, faluban élő kortársa. Gyomaendrődön és a közelben lévő településeken sincs hangversenyterem, így a havonta többször komolyzenei koncertre járók válaszait kétkedéssel fogadtam, hiszen még a zeneiskola járóknak vagy a zeneiskola rendezvényeire járóknak sincs ilyen gyakran lehetőségük erre. Ezeknek a válaszoknak oka lehet az is, hogy maga a hangverseny szó definiálása problémát jelent egyeseknél. A kérdőív-felvétel során egyetlen fő kérdezte csak meg, hogy ebbe a kategóriába beletartozik-e a Tankcsapda-koncert, és bár egyértelműen viccnek szánta a kérdést, más fiatalban esetleg ez meg sem fogalmazódik, és minden élőzenei élményét egy kalap alá véve adta meg válaszát.

A korosztályos átlagoknál a ritkábban, mint havonta válasz a gyomaendrődi fiatalok majdnem 25%-át fedi, ami reálisnak mondható, és jobb, mint az országos átlag 19%-a. De a százalékok nem mutatnak minőséget. Az országos átlagban budapesti, agglomerációs és megyeszékhelyen élő fiatalok is szerepelnek.

Kérdés, hogy csupán számok alapján összevethető-e egy kisváros zeneiskolásainak klímipirozása egy egész estés hangversennyel a Bartók Emlékteremben.

3.1.4. Könyvesbolt

Gyomaendrődön sajnos nincs „hagyománya” a könyvesboltba járásnak, hiszen évekig csak egy könyvesbolt működött a városban, melynek

Ifjúság és környezet

színvonala közel áll a vásári kirakodós kínálatához. Két éve nyílt meg a másik könyvesbolt, ami magasabb színvonalat képvisel, íróolvasó találkozókkal, irodalmi beszélgetésekkel, könyvbemutatókkal. A könyvesboltba járás nem feltételez könyvvásárlást is, és ha vesznek is könyvet, nem biztos, hogy saját részükre, tehát, annak a 17 főnek, aki havonta többször jár könyvesboltba, nem valószínű, hogy havonta több könyvvel gyarapszik az otthoni könyvtára. A könyvesboltba soha nem járók aránya kisebb, mint a megyei (34%), a városi (33%) és a korosztályos átlag (34%). A különböző iskolatípusba járók között azonban nagy az eltérés, a szakmunkásképzősök majdnem fele soha nem jár könyvesboltba, így ezeknek a fiataloknak esélyük sincs arra, hogy esetleg megtegyék nekik egy könyv, megvegyék és elolvassák azt.

3. táblázat. Könyvesboltba járás gyakorisága a gyomaendrődi fiatalok körében

		szakmunkásképző	gimnázium	szakközépiskola	Összesen
havonta többször	Fő	5	9	3	17
	%	6,3%	13,8%	2,9%	6,8%
havonta egyszer	Fő	10	13	17	40
	%	12,5%	20,0%	16,2%	16,0%
ritkábban	Fő	28	35	73	136
	%	35,0%	53,8%	69,5%	54,4%
soha	Fő	37	8	12	57
	%	46,3%	12,3%	11,4%	22,8%

3.1.5 Könyvtár

A könyvtárhasználatnál, az Ifjúság2004-től eltérve, zárt kérdés formájában azt is megkérdeztem, hogy a városi vagy az iskolai könyvtárat használják-e, illetve hogy tanulmányi vagy egyéb célból látogatják ezen intézményeket. Utóbbi esetben lehetőséget adtam a nyitott válaszadásra is.

A gyomaendrődi fiatalok 78%-a jár könyvtárba, ennek 45%-a a városit használja, 20%-uk az iskolai könyvtárat. A válaszadók majdnem 60%-a tanulmányi céllal jár könyvtárba, tehát kötelező olvasmányok kölcsönzéséhez, házi feladatok megoldásához, felvételire vagy tanulmányi versenyekre való felkészüléshez használják. Azok közül, akik egyéb célra veszik igénybe a könyvtárat, a legtöbben az inter-

netezési lehetőséget említették, de többen voltak, akik a „csak úgy”, illetve „könyvet nézegetni kedvtelésből” választ adták. A könyvtárba soha nem járók aránya 22%, ami mind a korosztályos (28%), mind a városi (42%), mind a megyei átlaggal (41%) összehasonlítva jónak mondható. Az ok, amiért valaki soha nem jár könyvtárba, lehet az is, hogy otthon rendelkezik minden könyvvel, ami a tanulmányaihoz, érdeklődési köréhez kapcsolódik, de valószínűleg elenyésző ezek száma. Valószínűbb azt feltételezni, hogy a könyvtárat soha nem használók nem is olvasnak, még a kötelező olvasmányokat sem, háztartásukban igen kevés könyvvel rendelkeznek.

3.2 A szabadidő eltöltése

A gyomaendrődi fiatalok közül egy fő sem válaszolta azt, hogy nem rendelkezik szabadidővel, az Ifjúság2004 adatai is azt mutatják, hogy ez a korosztály még rendelkezik szabadidővel, amit saját belátása szerint tölthet el. A gyomaendrődi fiatalok legnagyobb része 4-7 óra szabadidővel rendelkezik egy átlagos hétköznap.

3.2.1 Baráti társaság

A kulturális fogyasztás minőségének szempontjából fontos, hogy mivel és kivel töltik el ezt az időt. A baráti társasággal rendelkezők és nem rendelkezők kulturális fogyasztása közti különbség érdekes kérdés, hiszen mindkét csoportra felvázolható az a hipotézis, hogy kevésbé vannak kiteve a tömegkultúra vonzásának, illetve az is, hogy fokozottan „veszélyben” vannak.

A „magányos” fiataloknak vajon azért nincs baráti társaságuk, mert otthon ülnek és Dosztojevszkijt olvasnak egész nap, vagy tévénéssel töltik az idejüket, mert nincs baráti társaságuk? Ugyanígy feltehető a kérdés: a baráti társasággal rendelkezők vajon az együtt töltött időben együtt ülnek a tévé előtt, vagy esetleg beszélgetéssel, közös (aktív) programokkal „ütik el” az idejüket?

Összehasonlításként a Békés megyeiek 21%-a, a városiak 20%-a, a 15-19 évesek 12%-a nem

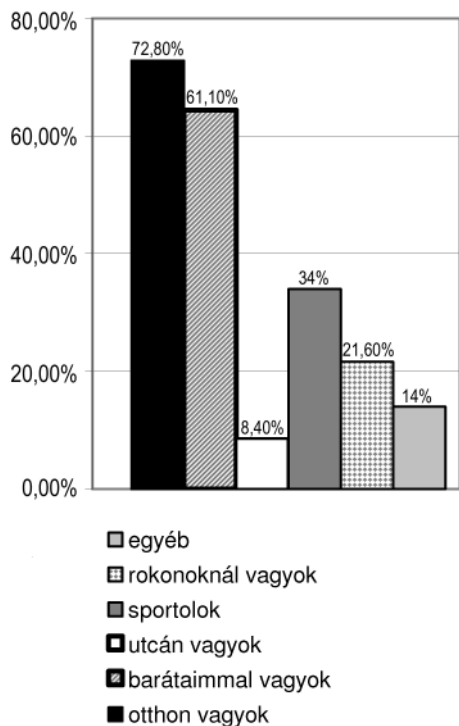
Ifjúság és környezet

4. táblázat. Van olyan baráti köröd, társaságod, amellyel gyakran vagy együtt szabadidőben? (forrás: gyomaendrői felmérés)

		szakmunkásképző	gimnázium	szakközépiskola	Összesen
nincs válasz	Fő	0	1	1	2
	%	0,00%	1,50%	1,00%	0,80%
igen	Fő	75	60	93	228
	%	93,80%	92,30%	88,60%	91,20%
nem	Fő	5	4	11	20
	%	6,30%	6,20%	10,50%	8,00%

rendelkezik baráti társasággal. A megyei és városi átlag valószínűleg azért magasabb, mert ezekben szerepelnek a 19–29 évesek válaszai is, ebben a korban pedig már előtérbe kerül a párkapcsolat, a baráti kör rovására. Annak a 20 gyomaendrői főnek, akinek nincs baráti társasága, közelebbről megvizsgálva a válaszait kiderül, az a hipotézis állja meg a helyét, amely szerint ezek fiatalok tévéznek és/vagy számítopeznek otthon szabadidejükben.

1. ábra. A szabadidő eltöltésének helyszínei hétköznap a gyomaendrői középiskolások körében

3.2.2 a szabadidő eltöltése a hétköznapokon

Az Ifjúság2004-hez hasonlóan a gyomaendrői középiskolások szintén bejelölhettek több válaszlehetőséget is. A fiatalok legtöbb idejüket otthon töltik mindkét felmérés szerint, az Ifjúság-2004 esetében az a szám 73%. A gyomaendrődiek esetében a barátokkal és sportolással töltött szabadidő jóval több, mint az országos felmérés átlaga (23%, illetve 3%). Az Ifjúság-2004 eredményeit összeadva 106% jön ki, tehát egy ember általában egy válaszlehetőséget adott meg, míg a gyomaendrői felmérés szerint ez a szám 215,2%. Ezek szerint az utóbbi válaszadók szabadidejüket megosztják, több helyen, több formában töltik el, persze ez nem jelent minőségi különbséget. Az alábbi táblázat már alkalmasabb a minőség elemzésére is, zárt kérdésben arra válaszolhattak a fiatalok, hogy az otthon töltött időben mivel foglalkoznak legtöbbit.

5. táblázat. Mivel foglalkozol otthon a legtöbbet hétköznap szabadidőben? (forrás: gyomaendrői felmérés)

		szakmunkásképző	gimnázium	szakközépiskola	Összesen
tévézem	Fő	39	17	48	104
	%	48,8%	26,2%	45,7%	41,6%
olvasok	Fő	2	8	7	17
	%	2,5%	12,3%	6,7%	6,8%
számítógépezem	Fő	18	28	27	73
	%	22,5%	43,1%	25,7%	29,2%
egyéb	Fő	12	6	10	28
	%	15,0%	9,2%	9,5%	11,2%
nincs válasz	Fő	9	6	13	28
	%	11,3%	9,2%	12,4%	11,2%
Összesen	Fő	80	65	105	250
	%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Egy átlagos hétköznap 3 órát ül a tévé előtt a gyomaendrői ifjúság, de nem ez a legszomorítóbb adat, hanem az, hogy mely csatornák mely műsorait nézik ezekben az órákban. Zárt kérdésben felsoroltam a 3 országos csatornát (m1, Tv2, RTL Klub), és felajánlottam egy egyéb lehetőséget is. Valamint nyitott kérdésben arra is kíváncsi voltam, hogy milyen adásokat néznek. Első és talán legfontosabb eredmény az, hogy egyetlen válaszadó sem jelölte be az m1-et, semmilyen formában (pl.: több jelölés közül az egyik, vagy legalább egy m1-es műsor a nyitott kérdésben).

Ifjúság és környezet

Az országos kereskedelmi csatornák vezetnek a nézettséget, összesen 62%-kal (ez azok aránya, akik csak a Tv2-t és az RTL Klubot nézik, egyéb csatornát egyáltalán nem). Azok aránya, akik rendelkeznek műholdas vagy kábeltévével, és nézik is azt, 36%. Ezek közül magasan vezet (24 említéssel) a VIVA Tv, a magyarországi tömegkultúra egyik fő képviselője, de 9 fő az MTV-t is megemlítette, ami a nemzetközi pop- és tömegkultúra formálója. Olyan csatornát, ami a kultúra és/vagy a tudomány magasabb szintjeit is képviseli (Spektrum, CNN, Discovery, Duna tv, National Geographic), mindössze 8 fő néz a 250 főből.

A konkrét műsorokat az alábbi kategóriákba soroltam be: sorozatok, show-k, filmek, közéleti és bulvár magazinok, játékok/vetélkedők, híradók.

113 válasszal egyértelműen a sorozatokat nézik legtöbbször (a Barátok közt, a Jóban rosszul, az Everwood, a Walker, a Texasi kopó, a Rémrendes család és a Te vagy az életem című sorozatok szerepeltek a legtöbbször).

11 fő néz leginkább valamilyen show-t, legtöbbször a Balázs show-t nevezték meg. Egy fő, aki kibeszélő show-kat néz legszívesebben, a következő véleményt írta a kérdőívére: „Bár szégyen, hogy az emberek szeretik nézni a sok parasztot és a szennyesüket.” Ebben a 12-es gimnazista lányban ezek szerint már megfogalmazódott a kritika a tömegkultúrával kapcsolatban, bár ugyanúgy fogyasztója, mint a többiek. Ennek oka lehet a korosztályos és a szülői minta is, kérdés, hogy lesz-e benne annyi tudatosság, hogy „kitörjön” belőle.

Elgondolkodtató, hogy csak 7 fő írta azt válaszában, hogy híreket néz a tévében. Ezek szerint a 250 fiatalnak csak 17,5%-át érdekli, hogy mi történik az országban és a világban. Igaz, hogy többen is néznek közéleti, bulvár magazinokat (Aktív, Fókusz), de ezeket egyértelműen a tömegkultúrához, és nem a „hasznos információszerzéshez” lehet kötni.

A játékok/vetélkedők kategóriát – a válaszok tüzetesebb átvizsgálása után – érdemes kettéválasztani. Bár viszonylag kevés esetben tűnt fel mindkettő, nem mindegy, hogy a fiatal az Activit nézi, vagy a „Legyen Ön is Milliomos”-t! Persze egy műveltségi vetélkedő csak akkor lesz hasznos a számára, ha tudatosan figyeli azt, és nem csak azért, mert „valamit nézni kell”.

3.2.3 Olvasási szokások

Az Ifjúság2004 adatai szerint a 14–18 éves korosztály átlag 9 könyvet olvas el egy évben. Ehhez képest a gyomaendrődi felmérés eredménye nagy különbséget mutat, ami magyarázható azzal is, hogy az utóbbiban nincsenek benne a kötelező olvasmányok, de a „milyen könyveket olvasol?” kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy a gyomaendrődi fiatalok több mint 21%-a a kötelező olvasmányokat sem olvassa el, ami azt jelenti, hogy 250 főből 54 főnek egy könyv sem kerül a kezébe a tankönyveken kívül. Majdnem 50%-uk pedig csak a kötelezőket olvassa. Az iskolatípusokat összehasonlítva a gimnazisták olvasnak legtöbbször, 40%-uk csak a kötelezőt, 46%-uk egyéb könyveket is olvas.

6. táblázat: A gyomaendrődi középiskolások által elolvasott könyvek száma az elmúlt évben

Iskola típusa	Darabszám
szakmunkásképző	0,66
gimnázium	3,55
szakközépiskola	1,81
Összesen	1,89

Az olvasott szerzőket tekintve magasan vezetnek az olyan szerzők, mint például Daniel Steel, J. K. Rowling, a Brontë nővérek, Jane Austen. Szépirodalmat csak a gimnazisták olvasnak, egy-egy említés erejéig szerepelt a válaszok között Ady Endre, József Attila, Krúdy Gyula, Karinthy Frigyes, Szerb Antal. A szakmunkásképzőbe járók közül egy fő említette Puskin nevét, de az adott diákról véletlenül tudom, hogy orosz származású, és egy fő írta a Bibliát mint az egyetlen könyvet, amit elolvasott az elmúlt évben. Egy fő Kertész Gézárt olvas, aki a *Barátok közt* című sorozat egyik szereplője, a válaszában valószínűleg Kertész Imrere gondolt, bár így megkérdőjeleződik, milyen alaposan olvasta a könyvet.

3.2.4 Szórakozási szokások, alkoholfogyasztás és drogkipróbálás

Bár a hétvégéken is a legtöbb időt otthon töltik a gyomaendrődi fiatalok, a szombat esti bulizás szerves része a szabadidejük felhasználásának.

Ifjúság és környezet

Legpreferáltabb hely a diszkó és a kocsmá. A szakmunkásképzősök több mint 80%-a jár valamilyen rendszerességgel kocsmába, a gimnazistáknál ez az arány csak 58%. A városban nincs hiány kocsmákból, viszont viszonylag kevés az a fajta pub, ami kifejezetten a fiatalok számára nyújt szórakozási lehetőségeket, a kocsmák alapvető funkciója az alkoholfogyasztás.

A helyi fiatalok nagy része (64%) viszonylag gyakran (hetente egyszer vagy havonta) jár valamelyik helyi diszkóba. Ezek a helyek nem alkalmasak beszélgetésre, persze nem is ez a szerepük, hanem a kikapcsolódás a legújabb trendek, a rádióbarát zenék, egyszóval a tömegkultúra mentén.

A bulizással együtt az alkoholfogyasztás és esetenként a drogfogyasztás is része lett a diákok életvitelének.

7. táblázat. Az alkoholfogyasztás gyakorisága a gyomaendrői középiskolások körében

		szakmunkásképző	gimnázium	szakközépiskola	Összesen
majdnem minden nap	Fő	3	1	0	4
	%	3,8%	1,5%	0,0%	1,6%
hetente egyszer	Fő	25	11	18	54
	%	31,3%	16,9%	17,1%	21,6%
havonta néhányszor	Fő	17	26	34	77
	%	21,3%	40,0%	32,4%	30,8%
havonta egyszer	Fő	8	6	14	28
	%	10,0%	9,2%	13,3%	11,2%
ennél ritkábban	Fő	14	15	24	53
	%	17,5%	23,1%	22,9%	21,2%
egyszer sem	Fő	12	6	12	30
	%	15,0%	9,2%	11,4%	12,0%
nem válaszolt	Fő	1	0	3	4
	%	1,3%	0,0%	2,9%	1,6%

Azok a diákok, akik majdnem minden nap, vagy legalább hetente egyszer fogyasztanak alkoholt, hetente egyszer megfordulnak diszkóban, kocsmában vagy valamilyen szórakozóhelyen, tehát a rendszeres alkoholfogyasztás hozzátartozik a hétvégi bulizáshoz.

A drogfogyasztás általános probléma ma Magyarországon, a legveszélyeztetettebb korosztály az ifjúság. Az Ifjúság2004 adatai szerint a 15–19 éves korosztály 45%-a, a város lakó 15–29 évesek 44%-a használt már valamilyen drogot. Ehhez képest a gyomaendrői eredmények meglepően jónak mondhatók, hiszen a fiatalok mindössze 13,6%-a próbált eddig ki tudatmódosító szert. A droghasználatot már

nem lehet olyan egyértelműen a szórakozóhelyekhez kötni, mint az alkoholfogyasztást, hiszen bár a kipróbálók 59%-a (14 fő) legalább hetente egyszer elmegy bulizni, 41%-uk (20 fő) általában csak havonta vagy annál is ritkábban jár diszkóba, kocsmába vagy egyéb szórakozóhelyre.

3.3 internethasználat

A gyomaendrői középiskolások körében a gimnazisták használják legtöbbször az internetet, hiszen majdnem 70%-uk naponta vagy naponta többször is felmegy a világhálóra. Több mint kétharmaduk otthonról teszi ezt. Ez a szám összhangban van azzal az adattal, miszerint a gyomaendrői gimnazisták 72,9%-ának van otthon internet-hozzáférése.

Bár a szakközépiskolások 87,6%-ának van otthon számítógépe (5,75%-uk szüleinek van, 62,9%-uknak saját gépe van, 19%-nak van a szüleinek és neki is), otthoni internet-hozzáféréssel ehhez képest kevesen rendelkeznek (36,2%), és ritkábban is használják, főleg az iskolában. Az otthoni internetezési lehetőség adatai tehát azt mutatják, hogy a „szakadék” nem a hipotézisben felvetett helyen van (szakközépiskolások és szakmunkásképzősök között), hanem a gimnazisták és szakközépiskolások között. Ugyanis szakmunkásképzősök 31,4%-a rendelkezik internet-hozzáféréssel, 58,8%-nak van otthon számítógépe.

Az Ifjúság2004 kutatással csak részben lehet összevetni az internethasználatról szóló adatokat, hiszen 2004 óta folyamatosan változik (növekszik) az informatika tere és hatása, ebben a témakörben két és fél év hosszú időnek számít. Az arányok részben meg is változtak, az országos felmérés szerint legtöbbször hetente többször használják a világhálót (24%), hetente egyszer 21% netezik, naponta vagy naponta többször csak 19%, soha 11%.

A gyomaendrői felmérés szerint a diákok jelentős része a kapcsolattartás valamilyen formájára (levelezés vagy chatelés) használja az internetet. Játékok, szoftverek, zenék, filmek letöltésének szokása a netről még nem terjedt el a helyi diákok körében, alig több mint egyötödük használja erre a világhálót, míg a 2004-es országos felmérés adatai szerint a buda-

Ifjúság és környezet

pesti fiatalok 45%-a rendszeresen tölt le a világhálóról adatokat. Ugyanígy nem fedezték még fel a gyomaendrődiek azt a lehetőséget, hogy a tanuláshoz, a dolgozatokhoz, a házi feladatokhoz is segítséget nyújthat számukra az internet. A budapesti fiatalok 87%-a használta erre a netet már 2 és fél évvel korábban is. Ez az összehasonlítás azért is érdekes, mert a világháló egyik funkciója épp az, hogy áthidalja a földrajzi távolságokat, településtípusbeli különbségeket: ugyanaz az információ bárholnan elérhető. Ennek a tudatosítása úgy látszik, még nem jutott el mindenhova.

4. Összefoglalás

Érdekes adalék, hogy a nyertes-túlélő-vesztes besorolás alapján a Békés megyei fiatalok mindössze 10%-a sorolható a nyertesek közé. Kérdéses, hogy ebből hány százalék él a megyeszékhelyen, és mennyi a városokban, községekben. Kutatásom eredményei is azt mutat-

ják, hogy a dél-alföldi régió kisvárosi fiataljainak, főleg a szakmunkásképzőbe járóknak igen kevés esélyük van bekerülni ebbe a kategóriába. Kultúrafogyasztásuk, habár nem minden esetben marad el az országos átlagoktól, jelentős mértékben a tömegkultúra hatása alatt áll, amelynek egyik fő jellemzője, hogy elhiteti, a sablonos élet kielégítő lehet, megakadályozva ezzel a fejlődést. Ebből mindenképpen nehezebb kitörniük, mint fővárosi kortársaiknak.

Jegyzetek

- 1 Bauer Béla–Tibori Tímea: Az ifjúság viszonya a kultúrához. In: *Ifjúság2004* Tanulmányok I. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 2002. 180–181.
- 2 Gábor Kálmán: Az ifjúságszociológia irányai. In: Bauer Béla (szerk): *SüSü a társadalomban*. Budapest: Új Mandátum–ELTE TÓFK, 2000. 153–173.
- 3 Ifjúság2004 CD

Szolnoki Fruzsina

Kritikus? Tömeg?

Bevezető

Napjainkban, a számítástechnika korában végbenő környezetszennyezés megelőzése és visszaszorítása igen időszerű téma. Céлом annak a bemutatása, miként tudta a fiatalság – főként a kerékpáros szubkultúra – felhasználni az internetet környezetünk megóvásának módjaira, így többek között magára a kerékpározásra is, továbbá sikerein felbuzdulva hogyan szállt harcba saját érdekeinek érvényesítéséért. Főleg a légszennyezés visszaszorítására ösztönző legnagyobb akciókat többségében környezetvédő szervezetekkel együttműködve szervezték a kerékpárosok. Ezek mára egyre nagyobb sajtóvisszhangot kapnak, és ezzel párhuzamosan növik ki magukat az olyan – kizárólag „biciklis” – demonstrációk, amelyek a veszélyes utakra vagy az óvatlanul vezető autósokra hívják fel a figyelmet.

Mivel a nagyobb kerékpáros akciók a természetvédelem mellett propagandáltak, így az első rész Magyarország természetvédelemhez való viszonyát mutatja be, mind globálisan, mind lokálisan.

A második fejezet azt taglalja, miként születtek bele ez a nemzedék egy példátlanul gyors ütemű technikai fejlődésbe. Miként ismerkedett meg – ökológiánk veszélyeztetettsége mellett – egy következő generáció a cyberkorszakkal? Milyen társadalmi szakadékokat kreált – többek között – ez a modern világ, ezáltal hátrányba hozva mind az idősebb korosztályt, mind az alsóbb decilisben élőket?

A nyertes oldalon lévő fiatalok az aktív internethasználat által érdekeik képviseletében számos egyesületet, kezdeményezést, demonstrációt szervezhetnek. A harmadik rész bemutatja, hogy a létező szocialista rendszer fiataljainak egyesületeitől a mai modern szervezetekig hogyan képviselte érdekeit az ifjú nemzedék, milyen hasonló környezeti katasztrófa „robban-

totta ki” a Greenpeace és a magyarországi zöld szervezetek megalakulását.

A negyedik fejezetben a hazai kerékpáros élet, valamint a budapesti kerékpározás népszerűségét és nehézségeit vázolom. Az 1800-as évek végétől egészen napjainkig tart a „harc” a kerékpározás elfogadottságáig. Mindezen nehézségek főleg a kiépítetlen bicikliutakra és az elviselhetetlen szmogra eredeztethetők. Az ez ellen fellépő és a kerékpározás előnyeit propagandáló szervezetek több felvonulást tartottak már, bár ezek soha nem kaptak sajtóvisszhangot. Az első – szervezését illetően szinte kizárólag interneten alapuló – megmozdulás a 2004-ben megrendezett Critical Mass volt.¹ A mára több tízezer főt számláló demonstráció további nagy lépések előfutára lett.

A fiatalok az e-kultúra előnyeit felhasználva számos civil kezdeményezés részesei, illetve szervezői lettek.

A természettudatos magatartás jelentősége és szükségessége Budapesten

**„Aerem corrumpere non licet”,
azaz „Ne szennyezd a levegőt.”²**

Környezetünk megóvásának fontossága napjainkban egyre aktuálisabbá válik. A mindenki számára évek óta ismeretes problémák; az ózonréteg elvékonyodása vagy a globális felmelegedés egyre látványosabb és ijesztőbb mértékben mutatkozik meg a mindennapok során. Nálunk talán a leglátványosabban a 2007-ben „elmaradó” tél és a szokatlanul magas hőmérséklet szemléltette az éghajlatban fellépő anomáliákat.

A szakértők szerint többségében az iparosodás és a növekvő gázok felelősek a globális hőmérséklet-emelkedésért és közvetve a meg-

Ifjúság és környezet

szaporodott időjárási szélsőségekért, így a hőhullámokéért, tornádókéért és aszályokéért.

Magyarország 2002 júliusában csatlakozott a Kiotói egyezményhez, mindeközben az Európai Unió nemzetközi vezető szerepre tör a globális felmelegedés elleni javaslataival.

A társadalmaknak együttesen kell hát ráébredniük, hogy környezetünk túlmérgezésének leállítására közös ügyünk. Fel kell ismerni azt, hogy mindenki a saját életében kis változtatásokkal is mennyit tehetne.

Budapest szennyezettsége az országban élen jár, melyhez nagyban hozzájárul az a mintegy 400 000 gépjármű,³ amellyel csak a főváros lakosai rendelkeznek

A felmérések szerint a VII. kerületben átlagosan öt évvel rövidebb életkorra számíthatnak a férfiak, mint a XII. kerületben.⁴

A Budapesthez hasonló – medencében fekvő – nagyvárosok, például Mexikóváros szennyezettsége már mindenki számára ismert, az ez ellen hozott rendeletek viszont kevésbé. Mexikóváros vezetőinek és az önkormányzat munkatársainak havonta egyszer kötelező kerékpárral munkába menni, aki erre egészségi állapota miatt képtelen, annak a tömegközlekedést kell kihasználnia. A városban naponta 4 millió autó közlekedik.⁵

Míg folyik a megújuló energiaforrásokról és a levegő szennyezettségéről szóló vita, a sajtóban egyre többet hallani civil kezdeményezésekről az interneten. Eközben a következő hírek jelentek meg:

„Budapest, 2007. február 11. *A Levegő Munkacsoport, a Critical Mass, a Magyar Kerékpárosklub, a Zöld Fiatalok és a Greenpeace békés, látványos közös demonstrációval hívta fel a lakosság és a fővárosi vezetés figyelmét: azonnali változtatásokra van szükség Budapest levegőjének tisztaságáért, egészségünk és környezetünk védelméért.* Biciklizz, gyalogolj, tömegközlekedj, s ha autózol: »teleautózz«.”⁶

„Budapest, 2007. március 1. *Greenpeace aktivisták klímariadót tartottak ma 10 órától a Lánchídon. Egy 120 négyzetméteres transzparenst feszítettek ki a Duna felett a következő felirattal: Klímariadó: Zöld Energiát!*”⁷

A globalizáció veszélyei: az ökológia törekenysége és a technika forradalma

A fiatalok fegyvere; az internet hatalma

A kimerülő energiaforrások vagy az ökológia veszélyeztetettségének problémája mind a következő generáció vállát fogja nyomni egy amúgy is értékválsággal küzdő, modern világban.

Az információs társadalom fogyasztói társadalom.⁸ A profitorientált és a fogyasztói társadalomra épülő világnézet mellett óriási szerepet kapott az informatika. Mindennapi életünk során elkerülhetetlen a vele való találkozás, számos érv szól csakúgy ellene, mint mellette. A technika fejlődésének árnyoldalaiként megemlítendő a manipulálhatóság, a félreinformálhatóság és az elmagányosodás ténye. Baráti összejövetelek helyett a chat, az msn és az sms hódít: a fiatalok mérhetően kevesebbet látogatnak közösségi tereket. Az elektronika megfelelő ismeretével azonban óriási előnyökre is szert lehet tenni. Az a generáció, amelyik beleszületik egy ilyen forradalomba, nagy sebességgel tudja elsajátítani azt a tudást és információmennyiséget, amely céljai elérését szolgálja.

Számos lehetőség nyílt meg az e-kultúra megszületésével, melynek kiaknázása a fiatalok kötelessége, saját jövőjük érdekében. Ezt felhasználva talán meg tudnak küzdeni a rájuk váró árnyoldalakkal.

A szakadék hazánkban

A hirtelen bekövetkezett paradigmaváltás velejárójaként az informatika fejlődésének hatása napjainkban is növeli a társadalmi szakadékot. Ennek során a meghatározott anyagi és társadalmi helyzetben lévők életszínvonalára és mobilitásának lehetősége emelkedik, míg az ellenkező pólusé süllyed.

A történelem során a technikai fejlődést mindig az addig legfejlettebb találmány túlszárnyalása segítette elő. Háborúk sorsa múlt

Ifjúság és környezet

azon, melyik fél tud minél hamarabb és minél hatékonyabban fejleszteni akár a harcászat, akár a tudomány terén. Számos újítás mellett a legkiemelkedőbb átalakuláson a számítástechnika ment át.

Internet nélkül ma már elképzelhetetlen a hatékony és sikeres szervezetek és egyesületek működése, akár a Világbankra, akár a globális kábítószerkereskedelemre és az ezek ellen tüntető szervezetekre gondolunk. Az emberekkel való aktív kapcsolattartás, a hihetetlen gyors információcsere elengedhetetlen része az ilyen szerveződések fennmaradásának.

Tehát nyíltan kijelenthetjük: akinek a kezében van a megfelelő tudás az informatika terén, az a felhasználása által nemcsak óriási előnyre, de bizonyos hatalomra is szert tesz.

Magyarországon a '90-es években kezdődött rendszerváltás folyamata átrendezte a társadalmi viszonyokat, aminek a távközlésben is megmutatkozott a hatása. A mai fiatalság akkor született vagy lépett kistinédzser korba, szocializálódásuk kezdetét vette. Miután a vezetékes telefon használata természetes volt, befogadóvá váltak az akkor berobbant mobiltelefon iránt. A technika gyorsütemű fejlődését bizonyítván nem sokkal később hazánkban is megjelent az internet, és mivel életkori sajátosságaik révén a fiatalok ekkor a legnyitottabbak, leginkább tudják kifejleszteni a készségeiket, illetve „beleszülettek az informatika korába”. Ez nemcsak egyéni, hanem társadalmi szinten is igen jelentős volt. Az első, komolyan ezt a korosztályt vizsgáló felmérés a 2000-es *Ifjúság2000*®, illetve 4 évvel később az *Ifjúság2004*® elnevezésű kutatás volt. Ahogyan annak idején szüleinek az olvasás, úgy lett természetes ma a legtöbb fiatal számára az elektronika használata, létrehozva az e-kultúrát.⁹ Mint minden jó irányú változásnak, ennek is van árnyoldala. Az e-kultúra fogyasztói nagy előnyre tettek szert mind „vertikálisan”, mind „horizontálisan”.

„Horizontális” értelemben véve a különbségek az azonos korosztály más deciliseiben élők közt lépnek fel. Ahogyan annak idején a mobiltelefon, ma az internet is olyan „munkaeszköz”, amelyet csak bizonyos decilisekben élők engedhetnek meg, ezzel valamiféle szakadékot képezve a társadalom rétegei között. Az alsóbb decilisben élő ugyanazon korosztály

sokban lemarad informatikában jártas társaitól. A 2000-es adatokhoz képest 2004-re¹⁰ összességében kétszeresére nőtt a fiatalok körében a számítógéppel való ellátottság (29%-ról 57%-ra). A hozzáférhetőségbeli különbségek nemcsak a család anyagi helyzetével kapcsolatban szembe-tűnők, hanem az iskolai végzettség, illetve a lakóhely szerinti megosztottság szerint is. A budapesti, internettel rendelkező háztartások aránya 45%, a községeké mindössze 14%. A Budapesten élő 15–29 éves korosztály 74% használja a hálót, a községekben élőknek 47%-a.

A másik, „vertikális” síkon létrejött törés az idősebb és fiatalabb korosztály közt ment végbe. Magyarországon különösen nagy a lemaradás: Nyugat-Európában több 80 év feletti netezik, mint hazánkban a 60 év feletti.¹¹ A mai, digitális korban élő fiatalok az idősebbek számára csaknem behozhatatlan előnyben vannak. Számos munkalehetőség, tudás és információ van a birtokukban, amely a mindebből kimaradó korosztály számára elérhetetlen.

Vagyis mindezen különbségek nemcsak presztízs kérdést vetnek fel; sokkal inkább az információszerzésben való akadályozottság, így az egyik meghatározó kultúrából való kirekesztettség a szakadék oka. Ez az alsó decilist vagy az idősebb korosztályt úgymond „versenyképtelenné” teszi még a munkaerőpiacon is.

Következésképpen a fiatalok, ezen belül is a megfelelő végzettséggel rendelkező nagyvárosi ifjúság mobilisabb, és lehetőségei kevésbé korlátozottak. Az érdekeik érvényesítéséhez szükséges szerveződések létrehozásához, az interneten keresztüli kapcsolat megteremtéséhez minden körülmény adottá válik.

A környezetvédelmi civil szervezetek Magyarországon

„*Nem bántja a szemét?*”¹²

Az 1950-es és 1960-as években a vegyipari nagyüzemek virágkorukat élték, az emberek kezdtek folyamatosan elveszíteni a természet közelségét. A '60-as évek elején az alacsony technikai színvonalat képviselő, fokozatosan előregedő gépjárművek főleg a nagyvárosok levegőjét szennyezték. 1950 és 1970 közötti időszak – a környezet megóvása szempontjából

Ifjúság és környezet

– az elszalasztott lehetőségek időszaka volt. Mindezek látványos kompenzációja a '70-es évektől légszennyezési adóként mutatkozott meg, 1975-től pedig progresszív légszennyezési bírságok vezettek be.

Az önszerveződő környezetvédő mozgalmak elindítója az 1986 áprilisában bekövetkezett csernobili robbanás volt. A figyelem inntól kezdve a természetvédelemre kezdett irányulni. 1970 és 1990 között ezen mozgalmak érdekérvényesítése még gyenge volt, ám az érdeklődés egyre nőtt; egyenes arányban a szocialista rendszer gyengülésével. Az alternatív és az állami hierarchiától függetlenül szerveződő körök száma növekedésnek indult, főleg a magasan kvalifikált fiatalok körében. Ilyen népszerű „zöld” szervezet volt a Tudományos Diákkör, az ELTE Természetvédelmi Klub és a BME Zöld Klub.

A társadalom elit rétegének – a létező szocializmus és a pártok politikája miatti – liberálisabb hozzáállása volt előfutára a mai, hasonló értékeket képviselő szervezeteknek is.

A ma szervezetei: „Egységben az erő”

„Ha a legtöbb ember teljes bizalommal az államra hagyatkozna abban a tekintetben, hogy az gondoskodik mindenről, amire szükség van, ez igen messzire nyúló negatív kihatásokkal járna életminőségünk terén, [...] képtelenné válnánk bármilyen közösségi vagy társadalmi kérdést a saját személyes ügyünknek tekinteni.”¹³

A civil szervezetek száma Magyarországon 2000-től folyamatosan nő, ebből nem csekély a természettudatos beállítottságúak száma.

Ezek közös tulajdonsága, hogy tagjai mozgósítása által, akciói segítségével ráirányítsák a közvélemény figyelmét a *legkülönbözőbb* ökológiai kérdésekre. A főként fiatalokból álló nem profit-orientált zöld szervezetek ereje az egymás közötti kapcsolattartásban, a lelkes érdekképviseletben és az informatikában való jártasságban rejlik.

A főként az internetes kapcsolatra épülése révén gyors és hatékony akciókra képesek.

A Greenpeace 1971-ben alakult azzal a céllal, hogy fellépjen az amerikai kísérleti atomrobbantások ellen. Ez a nemzetközi környe-

zetvédő szervezet 2002 júniusában nyitotta meg magyarországi irodáját. A tíz magyar munkatárs tevékenységét 27 000 adományozó és 4-500 aktivista segíti. A népszerű, ám ímhol túl radikális Greenpeace-en kívül természetesen számos kisebb szervezet működik, egyre nagyobb nyilvánosságot kapva: ilyen például a HuMusz, vagyis a Hulladék Munkaszövetség, mely 18 magyar környezetvédő szervezet által alapított független társadalmi szervezet. A Hulladék Munkaszövetség *tíz éve* küzd többek között az erőforrások pazarlását természetesnek tekintő termelés, szolgáltatások és fogyasztás ellen. A Levegő Munkacsoport, a Rügyecskék, a ZöFi, vagyis Zöld Fiatalok és még számos más szervezet már régóta működik együtt a környezeti károk megelőzése és helyreállítása érdekében. A nagyobb rendezvényeken való megjelenésükön kívül saját rendezésű akciókkal próbálják meg felhívni a figyelmet főképp a légszennyezés hihetetlen mértékére. A legtöbb hasonló szervezettel karöltve sok budapesti figyelemfelkeltő akció szereplője. Ilyen volt a 2007. február 11-én megrendezett „Stop Szmog” akció is, ahol együtt tüntetett bringás és gyalogos a szmogrendeletért, a Levegő Munkacsoport, a Critical Mass, a Magyar Kerékpárosklub, a Zöld Fiatalok és a Greenpeace irányításával.

A kerékpáros szervezetekkel való együttműködés nem véletlen. A levegőt szennyező gázok légkörbe jutásáért leginkább felelős gépjármű-használat legismertebb alternatívája a kerékpározás. A biciklizés nemcsak környezetkímélő, de nagyszerű hobbi és remek közlekedési mód. Ismeretes, hogy a belvárosi kerékpározás minden közlekedési formánál bizonyítottan gyorsabb 4-6 kilométeren belül, ezenkívül rengeteg előnnyel jár mind anyagiilag, mind fizikailag.

Tehát a kerékpározás lehet az egyik legkényelmesebb és leghatásosabb megoldás egy globális problémára, amelyre már a zöld szervezetek is felfigyeltek. Az amúgy is a két keréken való közlekedést előnyben részesítő egyesületek egyre több közös megmozdulást, illetve rendezvényt kezdtek el kerékpáros klubokkal közösen létrehozni. Ez mára már a közös célok elérése érdekében a kölcsönös támogatást is magával vonzotta. Egyik legszembetűnőbb jele, hogy a legtöbb egyesület web-

Ifjúság és környezet

lapján megtalálhatók a velük együttműködő szervezetek net címe.¹⁴ Előfordul az is, hogy privát kerékpárboltok szponzorálnak zöld szervezeteket biciklivel, vagy környezetvédelmi szervezetek adnak ki helyiségeket kerékpáros egyesületeknek.

A figyelemfelkeltő akciók együttes megrendezése tehát nemcsak az azonos látásmód, hanem a biciklisek figyelemre méltó száma végett is kerül megrendezésre.

A kerékpározás képviselői

„...hisz te kerékpárosnak születél.”¹⁵

Velocipédektől a Csepelig¹⁶

Az első írott emlék a kerékpár őséről a pirnai apátság 1605-ös évkönyvéből maradt ránk. A későbbiekben – többek között Bolyai Farkas nevéhez is fűződő – velocipédként ismert bicikli a 19. század utolsó felére nyerte el végleges formáját. Ekkor már Budapesten tíz *kerékpáriskola* működött azzal a céllal, hogy megtanítsa az embereket biciklizni, és hogy elfogadott közlekedési eszközzé váljon. Először a fiatal arisztokraták és sportolók használták, majd jellemzően a nőtlen tisztségviselők hobbija lett, később pedig *munkaeszközzé* vált. Az akkoriban a biciklizéshez nem megfelelő utak állapota és az emberek „járatlansága” miatt a balesetek gyakoriak voltak, megtorlásul általában jól megverték¹⁷ a figyelmetlenül tekerőket. Az első kerékpáros egyesület az 1882-ben alakult Budapesti Kerékpár Egyesület, mely a sportot és főleg az egyűvé tartozást volt hivatott reklámozni. A legtöbb esetben nők nem lehettek tagjai ezeknek a kluboknak, hisz ez szemérmelenségnek számított, noha Ausztriában, Franciaországban és Nagy-Britanniában akkorra már elfogadottá vált.

A biciklizés elterjedésével párhuzamosan megszülettek az erre vonatkozó első közlekedési szabályok is, amelyek nagyon hasonlóságot voltak a mai KRESZ-előírásokhoz.

Az 1900-as években már a hadsereg egyik zászlóalját is kerékpárosok alkották a sokáig világmárkának számító Csepel biciklikkel, részt vettek az I-II. világháborúban, a század köze-

pére pedig újra elit szórakozásnak számított a nagyvárosokban.

1968-ig a politika nem igen kedvezett a közlekedés fejlődésének, ám ezt követően megépült az első – M7-es – autópálya, és a gépjárművek száma emelkedni, a lovaskocsiké pedig csökkenni kezdett. A kerékpár falun és városban egyaránt fontos közlekedési eszköz maradt.

„A serpentinén, a betonon, a járdán
Mind ott feszítünk a bicikli vázán”¹⁸

A kerékpározás hazánkban manapság is egyre divatosabbá válik, amihez jóllehet nagyban hozzájárul a megfelelő propaganda és a trend alakulása is.

A kerékpáros kifejezés sok stílust magában foglal attól függően, hogy ki, hol és hogyan szeretne két keréken tekerni. A mindenki által ismert futárok a mindennapi betevőjük végett száguldanak át a városon, míg az országúti kerékpárosok¹⁹ – egyéb lehetőség híján – edzés gyanánt „szaggatják” az aszfaltot. A magyar kerékpáros sport mindig is méltán büszke lehetett eredményeire, sportolói mindig is *kiváló* helyezéseket értek el – akár világversenyekeken is. Itt nemcsak a pályaversenyzők tűnnek ki, de a BMX-es fiatalok is évek óta az *élmezőnyben* vannak.²⁰

Az extrém bringásokon keresztül a hobbi biciklisekig minden ágazat képviselője a szubkultúra része, így együttesen alkotják a „kerékpárosok” fogalmát.

Korosztálytól és nemtől függetlenül mindenki számára megfelelő sportág, hiszen egyénileg és csapatban is űzhető. A fő korosztályt mégis inkább a fiatalok képviselik.

A magyar ifjúságot érintő kutatások²¹ szerint (ami a 15–29 éves korosztályt érintette) 2000-ben a fiatalok összesen 33%-a rendszeresen végzett testmozgást, 2004-re ez szám 41%-ra nőtt. A kerékpározás 2004-ben a foci után a második legkedveltebb sportág lett, mindkét nem megkérdezése szerint. A budapestiek 52%-a vallotta magáról, hogy rendszeresen sportol. Meg kell említeni a következő összefüggés szerinti felbontást is, vagyis a „gondok nélkül élők” 56%-a sportol, míg a „hónapról hónapra anyagi gondokkal küzdők”-nek csak 29%-a.

Ifjúság és környezet

A budapesti viszonylatban rengeteg dolog volt adott a változáshoz. A magas internettel való ellátottság vagy a sportolási kedv kiemelkedett 2000 és 2004 között a hazai statisztikákban. Várható és érezhető volt, hogy a fővárosban kezdetét veszi valami. A megfelelő körülmények mellett a közös érdekek és a fiatalok kontaktusa játszott még szerepet. A bringások növekedő száma igényeket ébresztett, ilyen volt a megfelelő úthálózat és az autósok figyelmének felkeltése a kerékpárosok iránt.

Az érdekek

Vagyis: mit kíván a magyar bringás?

A kerékpárosok legfőbb törekvése a használható és biztonságos bicikliutak kivitelezését célozza. Az, hogy a legtöbben azért nem hajlandók a vasparipára pattanni, mert az autók közt tekerni életveszélyes, a szmog pedig elviselhetetlen, mindenki számára nyilvánvaló.

Budapest útjain napi 60 autóval, azaz összesen évi 20 000 autóval több közlekedik, a bicikliutak többségét gyalogjárdára festik, ami olcsó ugyan, de napi konfliktusokat okoz. A gyalogosok és gépjárművezetők kereszttüzében nagy szükség van jó bicikliutakra. Jelenleg kb. 140 km kerékpárút van Budapesten, míg a közeli Bécsben évekkal ezelőtt adták át az 1000. kilométert. Egyes európai nagyvárosokban a kerékpáros közlekedés aránya a 15%-ot is meghaladja, nálunk ez 1-2%. Mindeközben az utóbbi években évi 2-3 km kerékpárút épült. Szakértők szerint a minimális kerékpárút-hálózatához (400 km) 5-10 milliárd forint szükséges, mindeközben a lakosság évi 60-80 000 kerékpárt vásárol, aminek csak a forgalmi adója évi kb. félmilliárd forint. A tömegközlekedés aránya egyébként folyamatosan csökken; az új metróvonal évtizedes vita tárgya, és építését csak nemrég kezdték el, villamosvonalak pedig egyáltalán nem létesülnek.²²

Elérkezettnek tűnt az idő, hogy a biciklis társadalom kiálljon az érdekei mellett. A legközelebbi zöld szervezetekkel összefogva, új stratégiákat kiépítve 2004-hez képest 2007-re valódi forradalom zajlott le a kerékpáros infrastruktúra kiharcolása terén.

A megannyiféle stílust magában foglaló biciklis társadalom tudatára ébredt, és összeállt.

A legelső lépés a 2004-es Critical Mass megrendezése volt, a leghatásosabb figyelemfelkeltő akció a magyarországi kerékpározás eddigi történelmében.

A magyar Critical Mass

A Critical Mass kezdetének története

Az 1945. július 16-án, Los Alamosban végrehajtott első kísérleti atomrobbanást követően került a köztudatba a „Kritikus Tömeg” kifejezés, vagyis a „Critical Mass”. Ha a radioaktív anyagok hasadása során önfenntartó láncreakció jön létre, akkor nevezik a reaktor tömegét „kritikus tömegnek”.²³

A robbanást követően a bombát tartó 30 méter magas acélszerkezet *elpárolgott*, és 800 méteres körzetben, mintegy 3 méter mélységig üveggé olvasztotta a sivatagi homokot. Epicentrumában a hőmérséklet 10 000-szer magasabb volt, mint a Nap felszínén, a másfél kilométer átmérőjű gombafelhőt kísérő földrengésszerű zaj 500 kilométerre is tökéletesen hallható volt...²⁴

Ha a „Kritikus Tömeg” megvan, akkor aztán nincs megállás; a folyamat onnantól visszafordíthatatlan és elsöprő.

A kerékpáros felvonulásra használatos Critical Mass elnevezés Ted White 1992-ben készült „Return of the Scorcher” című dokumentumfilmjéből származik. A kerékpárosokról szóló film egyik jelenetében George Bliss egy tipikus kínai helyzetet elemezve alkotta a kifejezést. Kínában a nagy népsűrűség miatt sokan közlekednek biciklivel, s az így létrejött kaotikus infrastruktúrában meglepő, ám hétköznapivá vált jelenség ütötte fel fejét. A bringások a lámpa nélküli csomópontban a folyamatos kereszttirányú autóforgalom miatt nem tudnak átkelni a kereszteződésen, így az odaérkező kerékpárosok addig várnak, míg számuk el nem éri a kritikus tömeget, vagyis a „Critical Mass”-t – ahogyan Bliss megfogalmazta –, hogy aztán mindannyian egyszerre elindulva sikeresen átkelhessenek, elállva az utat a kereszttben közlekedő autók elől. A kínai

Ifjúság és környezet

példán felbuzdulva az első, hivatalosan megrendezett Critical Mass 1992 szeptemberében volt San Franciscóban, 48 résztvevővel. A felvonulásokon havonta kb. 75%-kal többen jelentek meg, így 1993-ra 500 körüli résztvevővel jól ismertté vált a városi bringások körében, ám a városi hivatalnokok nem foglalkoztak vele. Néhány hónap múlva más városokban is elkezdődtek a felvonulások. Manapság a világ több száz városában, gyakran kéthetente, havonta tartanak nyeregbe világszerte. A legnagyobb ilyen megmozdulás Berlinre és *Budapestre* jellemző, s a nagy sikerre való tekintettel Brüsszel is történelmének első nagyszabású CM-felvonulását rendezte meg 2007 májusában, ezzel népszerűsítve a kerékpározást. A brüsszeli CM különlegessége, hogy a vidékről és külföldről érkező biciklisek az alkalomra lezárt autópályákon kerékpáron juthattak el a fővárosba.

A Critical Mass Budapest

A magyarországi Critical Mass szülőatyja biciklis futárként kezdte pályafutását. A kalandos életformát megörökítendő – „Ninja”²⁵ néven –, a maga szórakoztatására memoárként kezdett el írni egy akkoriban statikus módon működő webnaplót (a mai nevén blogot), a '90-es évek végén. Előtte a kerékpározás témakörében Magyarországon jóformán csak reklám célzattal működő, fórumszerű honlapok voltak (pl.: www.forum.bikemag.hu), ami főleg a biciklik alkatrészeit, felhasználási módjait és magát a kerékpározást reklámozta kis létszámú berkekben. A későbbiekben ezek a fórumok – így a bikemag.hu is – a biciklis társadalom központi találkozóhelye lett az információs szupersztrádán, s a benne szunnyadó lehetőségek kiaknázása még pár évet váratott magára. Több ötlet, egyesület és nagyszabású akció is ezen az oldalon keresztül valósult meg, legyőzve a távolságot, összehozva a nagyvárosok bringásait, akik ezután vasparipájukon szállva nagyjából bárhol és bármikor tudtak találkozni. Ninja honlapja (amelyet kb. 5 perc alatt létrehozott) nem a bicikliket vagy a biciklizést volt hivatott propagálni. A saját élményeit és véleményeit rögzítő honlap hamarosan nagy érdeklődést váltott ki. A site látogatói meglepő

módon nemcsak kerékpárosok, futárok voltak, hanem szabadszellemeű fiatalok, különféle szubkultúrák képviselői, akik értékelték ezt a fajta életmódot. Az alleycat.hu csakhamar központi weboldala lett az azonos korcsoportú és látókörű fiataloknak, megalkotva a városi kerékpáros szubkultúrát. Több baráti összejevetel, kisebb létszámú kerékpáros találkozós is erről az oldalról lett meghirdetve. Ezzel egyidejűleg Ninja és pár futár elkezdte megszervezni Magyarországon is a Futár VB-t (2001-től a neten is archiválva), amely a világszerte több hivatásos futárt is vonzott. A verseny célja különböző ügyességi feladatok teljesítése volt úgynevezett „checkpoint”-ok érintésével, valamint megrendezték például a híres: „biciklivel egyhelyben álló versenyt” és „magasugró versenyt” is. Ezek során a külföldi versenyzők különböző helyszínekre együtt tekertek, miközben a tömegre reagálva elmesélték saját országuk (Olaszország, Németország stb.) kerékpáros felvonulásainak történetét. Így került szóba a náluk már megrendezett Critical Mass (mely jelenség itthon is ismert volt, csak épp megrendezésre nem került). Az alleycat – ismertségét kihasználva – ugyan hirdetett felvonulásokat, ezekre először csak 20-30 fős baráti társaságok jelentek meg. A szervezést nehezítette, hogy az alleycat.hu statikus oldal volt, vagyis csak információ közlésére volt alkalmas, interaktivitásra nem, ezért legfeljebb e-mailben vagy körlevélben lehetett értesíteni másokat.

Az első, 2004 szeptemberében, az Autómentes Napon megrendezésre kerülő Critical Mass Budapest is csak sokadik volt a sorban; a korábbi években legalább 50 alkalommal volt hasonló felvonulás Budapest utcáin. Elsősorban a Városi Biciklizés Barátai, a Rügycskék Alapítvány, és a budapesti biciklisfutárok szervezték ezeket, de előfordult, hogy szervezetektől független lelkes civilek is belevágtak. A korábban szervezettek közül a legemlékezetesebb alkalom az 1999-es Off Pedálszemle volt, 1500 kerékpárossal. A felvonulást így kommentálta a sajtó:

„Off Pedálszemle címmel tartották felvonulásukat a hét végén a kerékpározás (görkorsolyázás) és a tisztább, jobb levegőjű városi lét elkötelezett hívei. Az akción sem a környe-

Ifjúság és környezet

zetvédelmi tárca, sem a környezetvédő szervezetek képviselői nem vettek részt. Így a városi biciklizés – úgy tűnik – továbbra is néhány száz elszánt kerekező belügye marad.”²⁶

Egy lehetséges, az eddigieknél jelentősebb megmozdulás ötlete futótűzként terjedt az interneten, a bikemag.hu-n külön topicot nyitottak, és az érdeklődők száma egyre nőtt. A baráti kapcsolaton nyugvó biciklis túrák vagy az egyesületek által rendezett kisebb felvonulások szűkebb körben ismertek voltak, de igazi nyilvánosságot vagy nagyobb reklámot soha nem kaptak, noha céljuk mindig ugyanaz volt: felébreszteni és terjeszteni az emberek közt a kerékpározás iránti szenvedélyt. Ezek a felvonulások a hobbibringások és más kívülálló érdeklődők körében nem váltak ismertté, a Critical Mass megvalósításának ötlete pedig 2003-ban nem jutott el mindenkire. Mivel sem konkrét rendezőség, sem hivatalos bejelentés nem volt, a tömeg nem válhatott kritikussá.

Az internet hatalmas időbeni szerepét a rendezésben mi sem példázza jobban, mint egy fórum topic a bikemag.hu-ról, amit egy Lualua nicknevű kíváncsi felhasználó kezdeményezett:

„Letezik ilyen bicos felvonulas fovarosunkban?? A oldalon levo informacio szerint igen ☺ viszont en meg nemigen hallottam rola.” [sic!]

2003-11-12, 23:39²⁷

A válaszadók szerint a leginkább Critical Mass-hez hasonló akció VBB (Városi Biciklizés Barátai egyesület) nevéhez fűződött, akik lelkesedése idővel alábbhagyott, majd a rossz idő és a tél kezdetével szünetelt. A bejegyzést követő 10. hónapon belül már maga a kérdést felvető Lualua válaszolt, bizonyítva, hogy a gondolattól egészen a megvalósításig, vagyis a megszervezést, propagandát és az összes rendezvényszervezéssel járó bürokratikus lépést is ideértve nem telt el egy év, és a hír eljutott az érintettekhez:

„Felhozom a temat mivel ket het mulva lesz egy oriasi Critical Mass budapesten! ☺” [sic!]

2004-09-12, 23:33

A szervező: criticalmass.hu

2004. szeptember 22-én az Autómentes Nap alkalmából szinte minden korábbi szervező és újabb aktivisták összefogásával jött létre az első Critical Mass Budapest. Mivel egy ilyen rendezvény lebonyolítása rengeteg fáradtságba, pénzbe és időbe került, két alapvető változás történt: az alleycat.hu olyan szintű látogatottságra tett szert, amelyet az oldal kapacitása már nem bírt, így egy odaadó kerékpáros lefoglalta a criticalmass.hu domain nevet, majd ingyen és bérmentve átadta a rendezőnek, vagyis Ninjanak, aki maga szerkesztette tovább. Ettől kezdve a criticalmass.hu lett a felvonulás hivatalos oldala, és a statikus megjelenítés helyett aktív lett, tehát minden hozzászólást, javaslatot meg lehetett jeleníteni, majd rögtön reagálni rá. A másik változás a rendező közvetlen személyében következett be: mivel Ninja már nem bírt egy emberként ekkora tömeget mozgatni, és senkire sem lehetett ekkora felelősséget hárítani, a szervezőst önkéntessé tette, vagyis mindenki segíthetett ott, és ahol csak tudott. Végül a rendezők száma végtelen lett. A korábban külön kinyomtatott és grafikussal elkészített CM-matricákat magánszemélyként biciklisek kezdték el megtervezni és kinyomtatni. Az eddig nagy példányszámú nyomtatás helyett a matricák és plakátok weboldalra feltett minták alapján egyénileg kinyomtathatók lettek, így mindenki szervezővé és „terjesztővé” vált. Vagyis a Critical Mass a hagyományokhoz híven nem egy egyesület, nincsen szervezője sem elnöke; mindenki, aki részt akar venni, egyénileg plakátot, ragaszt, vagy ingyen beáll rendezőnek, ezért is lett mottója a „Terjeszd! Szervezd! Támogasd!”. Mára már senki sem tudja, kik pontosan a szervezők, rendezők, és hogy hányan vannak.

Arra, hogy mára a Kerékpáros felvonulás hogyan nőtte ki magát, íme néhány példa;

2004-es első felvonulás szeptember 22-re, szerdára esett, a nemzetközileg elismert Autómentes Napra. Célja: a kerékpározás előnyeire való figyelemfelkeltés – a környezeti károkat okozó autózás helyett. Így a város vezetősége ezt a napot 18-ára tette, hogy az autóforgalmat ne zavarják a biciklisek (mivel a város

Ifjúság és környezet

ezen a pontján, ebben az időben a lehető legkevesebb autós tartózkodik), és az Andrásy utat is csak részlegesen kell majd lezárni. Továbbá az okok közt szerepelt, hogy visszatetszést keltene az emberekben egy effajta forgalomzavar. A VBB elnöke, Kóhalmi István, az egyik fő rendező, két éve egyezkedik a fővárossal, hogy a megmozdulás ne demonstratív erejét elveszítve vasárnap délutánra essen, hanem az Európa más országaiban is elfogadottá vált hétköznapra: „A felvonulás lényege ugyanis, hogy felhívja a döntéshozók és az utca embeérének figyelmét a személyautó használatán alapuló városi közlekedési rendszer tarthatatlanságára és a kiutat jelentő kerékpáros közlekedés mostoha helyzetére. Ha azonban éppen azok nem értesülnek a problémáról, akik okozzák, az egész demonstráció értelmét veszti.”²⁸

Az ezen a napon megjelent pár ezer fő beváltotta a feltételezett reményeket: megjelenésük nagyobb (pozitív) visszhangot keltett, mint azt remélték. Az akció meghozta gyümölcsét, a sajtóban – és főleg az elektronikus sajtóban – nyilvánosságot kapott a megmozdulás és az is, hogy a forgalomszámlálók adatai szerint közel annyi gépjármű közlekedett az utakon, mint egy átlagos hétköznap szokott.

A tömeg nem érte be ennyivel; négy nap múlva, az eredetileg is kitűzött időpontban, az Autómentes Napon szintén megjelent biciklisták száma elérte a 4000 főt.

Azóta, mint ahogy ez már ismeretes, az Autómentes Nap (és a Föld Napja) alkalmából tényleges és nagy megmozdulásokat tartanak az ország minden pontján az elfogadhatóbb levegőért.

Egyre nagyobb érdeklődés mutatkozik fővárosi szinten is a kerékpározás céljai, gondjai iránt, de több megyeszékhely és város is csatlakozott a mozgalomhoz, ezek külön a criticalmass.hu oldalán linkelve vannak. Úgy tűnik, mára már egy kerékpárügyi miniszteri biztos is foglalkozik a városi biciklizés problémáinak felszámolásával, és milliárdos nagyságrendű forrásokhoz jutott a kerékpárosok ügye, mindezt úgy, hogy már a tervezés folyamatába is beleszólhatnak a biciklisek. Azóta Ninja sok magyar – főként a természettudatos és környezetbarát – honlap szerkesztőjeként keresi kenyerét, miközben az idej felvonulások rendezésében is közreműködik.

A gyűjtőzsinór, az autóforgalom zavartalanságának biztosítása miatt hétvégére áthelyezett Autómentes Nap volt, 4000 ember jött el a Hősök terére. Ezt követően 2005. április 22-én, a Föld Napján 10 000-en, majd szeptember 22-én, a már hétköznap tartott Autómentes Napon 20 000-en gyűltek össze. A rendezők soraiban önkéntesként ugyanúgy jelen vannak civil kerékpár-imádók, különböző kerékpáros és környezetbarát egyesületek tagjai, sportolók, akik közösen fognak össze a biciklizés népszerűsítéséért, a tisztább környezetéért. A közvélemény – vagyis az útlezárások ellenére mégis a tömegközlekedést vagy a gépkocsijukat választók – elfogadták és több helyütt tapssal, mosollyal reagáltak a bringás tömegre. Ez egyúttal az ország történetének egyik legnagyobb civil, politikától független demonstrációja volt és az egyetlen felvonulás, amely nem valami ellen, hanem valami *mellett* „tüntetett”.

Komoly áttörést hozott, hiszen a sajtó érdeklődését sikerült tartósan ráirányítani a városi kerékpározás mostoha helyzetére.

Miután az első hivatalos CM több mint 4000 embert vonzott, és a kerékpáros akciók magyarországi történelmébe hatalmasat robbant. Céljához híven, sikerült felhívni a figyelmet a kerékpározásra, mint a környezetbarát közlekedési forma alternatívájára és megnőtt az érdeklődés egyéb hasonló rendezvényekre.

Az Autómentes Nap és a Föld Napja rendezvényeinek sikereit mi sem mutatja jobban, minthogy a rendezvények résztvevőinek száma a legutóbbi mérés szerint immár 32 000 főre tehető, a legnagyobb eredménynek azonban mégis a városban hétköznapokon kerékpározók számának már második éve tartó duplázódása. Ez a növekedési ütem az egész világon egyedülálló.

A jól szervezettség és a szakszerűen létrehozott weboldalnak köszönhető a 2006 szeptemberében rendezett felvonulás lefújása is. Az internet által gyorsan terjedő hír minden potenciális résztvevőhöz eljutott. A belvárosi zavargások és az MTV székházának ostroma csupán pár nappal előzte meg a Kerékpáros Felvonulást. Az így kialakult lehetséges rizikót felmérve a CM rendezősége úgy döntött, hogy az ez évi Autómentes Napon felvonuló több tízezres tömeg biztonságát – sem egy-

Ifjúság és környezet

másra, sem a kívülállókra – garantálni nem tudják, ezért a rendezvény elmaradása mellett döntöttek. Az ezt követő napokban a hírt az összes ismert kerékpáros honlapon, fórumon közre is tették, több matrica és plakát szövegét átírták. Felhívták mindenki figyelmét arra, hogy a szeptemberi rendezvény elmarad, és töredelmesen kértek mindenkit arra, hogy semmilyen felvonulást ne tartson, hiszen a kerékpáros szubkultúra és a CM, mint rendezvény, mélyen elhatárolódik mindennemű erőszakos megmozdulástól és politikai állásfoglalástól. Továbbá felkértek pár önkéntest arra, hogy akihez nem ért el időben a felhívás, az Újpest-rakparton – ahonnan a felvonulás indult volna – kérjen fel minden e célból megjelenő kerékpárost a távozásra. A csalódott biciklisek véleményüknek hangot adva ugyan, de szinte teljes elfogadásban értettek egyet, és noha pár százan megjelentek a helyszínen, a kisebb csapatok a felszólítás után azonnal elhagyták a helyszínt.

A bringás tábor példátlan toleranciáról tett tanúbizonyságot, és a többi honlap, élén a *criticalmass.hu*-val tökéletesen vizsgálva, bebizonyította, hogy egy 32 000 fős „Kritikus Tömeget” megmozgató internetes oldal, hogyha kell, ugyanennyi embert meg is tud *kérni* a semlegességre.

Kerékpárosok a fórumon

A Critical mass előtt és után

A bikemag fórum fennállása óta (1999) rengeteg esélyt adott a kerékpárosoknak, hogy kérdéseiket és információikat megosszák egymással. Interaktivitása révén kulcsfontosságúvá vált a magyar kerékpáros élet számára. Ez azért is volt lényeges, mert a Critical Mass-t megelőzően az országszerte elszántan biciklin tekerők csekély száma megkívánta az összefogást – mind szakmailag, mind az érdekérvényesíthetőség miatt.

Az új kerékpárosok és alkatrészek használhatóságától kezdve a bicikliutak használhatatlanságáig mindent kitárgyalhatóvá tett az internet Mátészalkától Nagykanizsáig. Azok – a többségükben fiatalok –, akik számára elérhető volt a világháló, megoszthatták egymással ötle-

teiket, tapasztalataikat, megalapozva ezzel egy, az egész országra kiterjedő kapcsolathálót, amely összetartja a hasonló „életstílust” maguknak tudókat. Az ország egész területén – a legkisebb településtől a fővárosig – megtalálható kis létszámú társaságoknak szükségessé vált a kapcsolat megteremtése egymással.

Mivel a kerékpáros szubkultúra lényege maga a biciklizés, így kevés a lehetőség arra, hogy képviselői széles körben tudjanak kapcsolatot kialakítani egymás közt. Míg számos fesztivál és rendezvény főleg egy adott célközönségre fókuszál, addig a kerékpárosok különböző korú és stílusú tagjai számára nincs közös pont. A bringázás szenvedélye ugyanúgy rabul ejtheti az orvosokat, gépjárműszerelőket, informatikusokat, zenészeket, mint a diákokat, középkorúakat vagy a nyugdíjasokat.

Így egyfelől érthető, miért is nehéz „egymásra találni” ezeknek a különböző decilisekből és korosztályból jövő embereknek, másfelől a kerékpározás maga mint közlekedésmód – a sebesség miatt – nem nyújt lehetőséget a kapcsolatteremtésre. Noha voltak és vannak olyan vendéglátóhelyek, koncertek és egyéb helyek, amelyek népszerűek ezekben a berkekben, ám ezek nem kaptak akkora hírnevet, hogy mindenki számára ismertté váljanak.

Másrészről meg kell említeni, hogy amennyire egyedi stílusú életforma a kerékpárosoké, annyira láthatatlan jegyekkel is rendelkezik. A legkülönbözőbb emberek válnak vérbeli versenyzőkké vagy egyszerű közlekedőkké, ezért nincsenek meghatározott elemek, mint pirosra festett kakastaréj-frizura vagy a raszta haj. Talán mondhatjuk, hogy ez egy *szubkultúrákon belüli szubkultúra*, hiszen éppúgy van punk kerékpáros, mint hippi (itt megjegyezném, hogy e szubkultúrán belül is vannak trendek, jelenleg a „fixi” vagyis az örökhajtós kerékpár az egyik ilyen). Ezért az élet más területein „civilben” nem viselnek feltűnő megkülönböztető jegyeket, így egymás számára sem nyilvánvaló ez a fajta „hovatarozás”.

Mindezek alapján az látszik, hogy a kis létszámú, az ország szinte minden pontján feltehető, különböző korú és társadalmi osztályból kikerülő emberek alkotta kultúra szinte egyetlen megbízható találkozó pontja a cyber tér. Az itt valódi foglalkozásukat és mibenlétüket „félredobó” fiatalok kizárólag *kerékpárosok*

Ifjúság és környezet

tudnak lenni. Összejöveleket, rendezvényeket hozhatnak létre, érdekeikért kiállva akár egyesületeket, felvonulásokat tudnak szervezni. Tehát van, aki ezáltal, mint közlekedési formát, jobban ki tudja használni a kerékpározás előnyeit, mert futárként meg tudja könnyíteni munkáját, esetleg sportolóként jobban tudja építeni karrierjét.

A fiatalok a net hatalmát és saját tudásukat kihatárova egyre inkább összetartóbbak lettek e téren. A Critical Mass óriási sikere új célok, lehetőségek és főleg ismeretségek tárházát kínálta fel az egyre növekvő biciklis tábornak. A korábban kis létszámú közösségek és baráti társaságok száma nemcsak megnőtt, de össze is kapcsolódott. Az emberek „felbátorodását” mi sem bizonyítja jobban, minthogy ebben az időszakban, vagyis 2000 és 2004 között, a fiatalok sport- és egyéb egyesületekhez, szervezetekhez való tartozása arányaiban megnőtt. Ezenkívül nőtt az „igazán sport”-rendezvények látogatottsága is.

A Critical Mass berobbanása következtében nemcsak igény, de lehetőség is volt hasonló egyesületek megalakulására is. A figyelem egyre inkább a bringásokra és a világháló hasonlószerű fórumaira irányult, az érdeklődés pedig nőttön-nőtt.

A Bringaut Közhasznú Egyesület ma Magyarországon egyik leghíresebb kerékpáros egyesülete. Az egyetlen, amely nem sporttevékenységre épül, hanem a használható kerékpárutak, az egyszerű és logikus biciklis infrastruktúra kialakításán fáradozik. Az egyesület 19 alapító taggal, több egyesületi taggal és számos aktivistával rendelkezik, célkitűzésük a biztonságos, élvezhető és egészséges kerékpárhasználat – nemcsak Budapesten, hanem az egész országban.

A Bringaut Egyesület azért is rendhagyó, mert kialakulásának története kizárólag egy *internetes fórumra*, a www.forum.bikemag.hu-ra épül, ám azóta már önálló és népszerű weboldallal rendelkezik, a „bringaut.hu”-val.

A Critical Mass-tól a Tour de Voks-ig

A Critical Mass sikeréhez hozzájárultak a társadalmon belüli, az ifjúságot érintő változások. Az egyesülethez való tartozás 2004-re arányaiban nőtt. A fiatalok részesei lettek a korlát-

lan információszerzésnek a weben keresztül, amely megnyitotta a kapukat a rendezvények, akciók megszervezése előtt, vagyis sok ember mozgósítását tette lehetővé. Pont ez a tömeg kellett ahhoz, hogy egy szubkultúra némi teret és figyelmet nyerjen, hacsak egy évben két nap erejéig is. Így vált híressé a Critical Mass, de kifejeződéséhez be kellett érnie bizonyos folyamatoknak. Ilyen volt az internet kellő elterjedése minél több háztartásban és a fiatalok szervezetek felé való nyitódása.

Az a bizonyos kritikus tömeg, ahogyan egy atombomba belsejében, úgy a kerékpáros életben is, láncreakciót indított el.

A korábban kevésbé ismert kisebb felvonulások nagyobb visszhangot és több érdeklődőt vonzottak. Mindamellet az ilyen közös tevéresek egyre komolyabb céllal és több érdeklődővel jöttek létre. Az eddig megtartott rendszeres programok mellett újak alakultak.

A régóta megrendezésre kerülő Fekete Tekerés (nevét az alkalomhoz illő öltözet – fekete póló és bukósisak – után kapta) célja, hogy felhívja a figyelmet a biztonságos közlekedésre. Az egyre több érdeklődőt vonzó program időpontja a világhálón kerül meghirdetésre, és előfutára a mai nagyobb felvonulásoknak.

A „Mentsük meg a Millit” a Millenárius pálya – ami az első versenykerékpározásra alkalmas pálya hazánkban – ezenkívül történelmi emlék; 1896-ban építették– megóvására létrejött demonstráció, ehhez hasonló volt a „Mentsük meg a Szigetet” felvonulás.

2000-től alapvetően átalakult a fiatalság hozzáállása: a mobilitás lehetőségei, a szabadidő- és sporttevékenységekhez kapcsolódó szokások és igények is módosultak. E változások következtében radikálisan átalakult a fiatalok polgári-társadalmi státusa, politikához való viszonya is. Talán ez vezetett el a Tour de Voksig, a legelső olyan felvonulásig, ahol egy szubkultúra adott nagyságú „kritikus tömege” direkt módon a politikai élet szereplőjéhez fordult. Természetesen pártsemlegesen, az összes nagyobb pártra egyszerre nyomást gyakorolva: „Mi emeljük a tétet! Te ott leszel?” mottóval. A Critical Mass-tól eltérően most nem voltak matricák, szórólapok, csak szűk körben, az interneten és szájról szájra hirdették, illetve értesítették a sajtót.

A 2006. március 11-én megrendezett Tour de Voks célja és szervezetsége egyértelmű és

Ifjúság és környezet

pontos volt. A zord időjárás és a nagy hideg ellenére a neten megjelent felhívásra több száz kerékpáros reagált. Céljuk az volt, hogy elérjék a kerékpáros közlekedés fejlesztésének kormányzati programokba való emelését, és még a 2006-os szavazás előtt ismertessék a pártok álláspontját ez ügyben, illetve a bringások segítségével a választási kampányba illesszék a követeléseket, vágyakat. A megjelenni kívánókat ismét határozottan megkérték, hogy pártokhoz kapcsolható propagandaanyagot – zászlót, pólót – ne hozzanak. A minden parlamenti párt részére átadott, pontokba szedett kéréseket magyar nyelvű uniós (holland, dán, osztrák és brit) szakmai anyagokkal, tanulmányokkal kiegészítve vitték a pártok székházaihoz. A kerékpárosok javaslatait a criticalmass.hu-n és az alleycat.hu-n gyűjtötték. Az átadást követően a pártoknak egyszerre és azonos terjedelemben lehetőségük volt, hogy a criticalmass.hu fórumon érdemben reagáljanak vagy más csatlakozó szervezetek honlapján ismertethessék a kerékpáros közlekedés kérdéskörében tervezett intézkedéseiket, stratégiájukat, így több tízezer biciklis értesülhet róluk. A Tour de Voksot később újfent megismételték ReTour de Voks néven.

2006-ban a Critical Mass elnevezésű civil kezdeményezés Budapest Díjat kapott.²⁹

Mindezekből kitűnik, hogy miként fogott össze megannyi stílusból és kultúrából álló biciklista a közös ügyért, hogyan állította maga mellé a modern kor legnagyobb fegyverét és fűjt ébresztőt.

A mai napig rengeteg akciót, felvonulást és túrát szerveznek a kerékpáros portálokon. A biciklis kultúra mindenki számára nyitottabbá vált. Talán éppen ezért küzdenek elszántan a kerékpárutak minőség- és mennyiségbeli növekedéséért, valamint a környezetvédelemben és az infrastruktúrában elismert szerepéért.

Zárógondolatok

A biciklis kultúra összefogása és önmagának népszerűsítése talán meghozta gyümölcsét. A jelenleg aktuális, kerékpárosokat pozitívan érintő kérdéseket illetően még folyik a vita, ám konkrét döntések is születtek.

Az uniós pénzekből finanszírozott, a Dél-Dunántúl és Dél-alföld kerékpárutainak fej-

lesztésére pályázatot írtak ki. Természetesen civil szervezetek pályamunkáit is várják.

A Kerékpáros Magyarország Program szakmai vitája 2007. április 22-ig, a Föld Napjáig és a következő Critical Mass felvonulásig tart: „Nagyságrendekkel csökken a levegőszennyezettség mértéke az autómentes napokon, a kerékpározás ezért környezetvédelmi ügy is.” – mondta Persányi Miklós.

A program szerint 2013-ra közel 2000 kilométer új kerékpárút és kerékpársáv épülhet, uniós forrásból 42 milliárd forint fordítható e célra, melynek nagy részét az Eurovelora, az első megépülő nemzetközi kerékpárút-hálózatra fordítják. Magyarország részesedése – az elvárások szerint – az európai biciklis turizmusból 2013-ra 4-5 százalék lesz, a belföldi turizmuson belül pedig 10 százalékra emelkedik a kerékpáros turizmus aránya.

„Ahol csak lehet, kerékpárutat is építünk” – ígérte Kóka János, aki szerint fontos volt a civil szervezetek bevonása is, mert így „sokkal hatékonyabban lehet elkölteni a pénzt”.

A 2007. évi költségvetésben most első ízben kerékpárútalap is szerepel önálló költségvetési soron, amit a kormányoldal és az ellenzék egyaránt támogatott.³⁰

Összefoglalás

A természettudatos magatartás napjainkra elengedhetetlenné vált. Földgolyónk egyértelmű jelzései minden kontinensre kiterjednek. A globális felmelegedés egyik fő okozója a légszennyezés, amit főleg a gépjárművek kipufogógáza okoz. A Kiotói egyezmény szerint – amelyet Magyarország is ratifikált – a légkörbe jutó gázok emisszióját csökkenteni kell.

Hazánk egyik legszennyezettebb levegőjű városa Budapest. A fővárosban közlekedő autók száma napról napra nő, nagyban hozzájárulva az ország károsanyag-kibocsátásához. Az emisszió budapesti visszaszorítása nemcsak a lakosainak válna előnyére, hanem az általunk aláírt egyezmény betartására is.

A környezetvédelem ügyeiben kompetens szervek között nagy a hangsúly a civil szervezeteken. Az 1970-es évektől szerepet kapó természettudatos hozzáállás a '86-os csernobili katasztrófától még inkább fontossá vált.

Ifjúság és környezet

Az ELTE Tudományos Diákkörétől a Zöld Fialokig minden mozgalomnak ugyanaz a célja: az emberek figyelmének felhívása az adott problémákra és egy természettudatosabb hozzáállás kialakítása. Akcióik révén több sajtóvisszhangot kapnak, mint a kormány tanácsadó szerve vagy a környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium. A főként fiatalokból álló zöld szervezetek ereje az egymásközi kapcsolattartásban, a lelkes érdekképviselésben és az informatikában való jártasságban rejlik.

Mégis éppen ez az a korosztály, amely beleszületett egy technikai forradalomba, ezzel egyidejűleg pedig ökológiánk jövője is az ő feladatukká válik.

Az ifjúság keresztútba került; a globalizáció árnyoldalaival viaskodva ki kell aknázni a benne rejlő lehetőségeket. Ennek egyik módja a számítástechnika felhasználása saját céljaik megvalósításához.

Az elektronikus kultúra megszületését követően annak előnyeit csak a társadalom egy bizonyos rétege élvezheti ki. A különbségek megmutatkoznak: a fiatalok internet-hozzáférési lehetőségei megosztottak, ezenkívül az idősebb generáció is tudásbeli hiányt szenved. Az információszerzés terén legjobb helyzetben lévők a budapesti fiatalok, valamint a magasan iskolázottak.

Ezen előnyöket kihasználva módjukban áll érdekeiket a legeredményesebben képviselni. Az ilyen képességű fiatalok által működő szervezetek megtalálva a közös hangot más egyesületekkel és a közvéleménnyel, még többre is képesek.

A légszennyezés redukálásának egyik alternatívája a kerékpározás, ezért a „zöldek” hamar közös nevezőre találtak a kerékpárosokkal. A kölcsönös együttműködés mindkét felet közelebb viszi céljaik megvalósításához.

A megannyi stílusból álló biciklis kultúra megérett arra, hogy valami nagyot vigyen véghez. Az elmúlt években egyre nőtt a rendszeresen sportolók száma – különösen a fővárosban. A kerékpárosok világhálón való kapcsolattartása, a levegő elviselhetetlensége és egy vállalkozó szellemű volt futár hirtelen nagy fába vágta a fejszét.

A mára nagyon népszerű, más országokban is igen elterjedt Critical Mass hatalmasat robbant, és láncreakciót hozott létre. A megvaló-

sítását a webnek köszönhető rendezvény nemcsak a sajtót és a köztudatot rázta fel, hanem kaput nyitott más kezdeményezéseknek, egyesületeknek. Szintén a neten keresztül összekovácsolódott maroknyi ember nem egészen egy év alatt az ország egyik legnépszerűbb biciklis egyesületét alapította meg. A Bringaút Egyesület az első, ami nem sport céllal jött létre, hanem azért, hogy aktívan fellépjen a kerékpárutak minőségének tarthatatlansága ellen és a biciklizést elfogadottá tegye. Célja csaknem megegyezik a két évszázaddal ezelőtti egyesületek célkitűzéseivel. Ám ez is csak egy láncszem volt a reakcióban.

Napjainkban már a hálón keresztül számos felvonulást, demonstrációt és közös tekerést szerveznek. Az egyik ilyen volt a Tour de Voks, amely a választások előtt a négy nagy pártot kérte fel, hogy működjenek közre egy élhetőbb, tisztább levegőjű Magyarorszáért, melyben a kerékpárosokat is egyenrangú partnerként kezelik.

A 2007. évi költségvetésben most első ízben kerékpárútalap is szerepel önálló költségvetési soron, amit a kormányoldal és az ellenzék egyaránt támogatott.

A negyedik fejezetben bemutatott események valóban azt mutatják, hogy a fiatalok talán felismerik, jövőjük érdekében tenniük kell, hogy élhetőbb legyen a nagyvárosi élet.

Kézenfekvő, hogy ehhez az általuk legjobban ismert eszközt, a cybervilágot is felhasználják így népszerűsítve gondolataikat, eszményeiket.

Jegyzetek

- 1 Az erre vonatkozó adatok egy része, valamint a magyar „CM” kialakulásának története – publikáció hiányában – a szervezőkkel való személyes beszélgetésen alapszik. Ezért külön köszönet illeti Kárpáti Richárdot (Ninját) és Kürti Gábort (Küküt)
- 2 A római szenátus 2000 éve meghozott törvénye, forrás: <http://www.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/legszeny3.htm>
- 3 2005-ben 383 518 autó volt a fővárosi lakosok nevére bejegyezve. A KSH adatai szerint ez 1980-tól egyre növekvő arányt mutat. Forrás: KSH Pest Megye Statisztikai Évkönyve 2005, Budapest, 2006

- 4 www.okotaj.hu/letoltes/22/ot22-13.rtf
- 5 Metro, 2007. április 5. csütörtök, 23. oldal
- 6 Azaz egy autóban többen utas együttes szállítása, csökkentve ezzel az autók számát az utakon
- 7 <http://www.greenpeace.hu/index.php?m=hirek&page=1>
- 8 Dessewffy Tibor: „Bevezetés a jelenbe” Magyar Tankönyv Kiadó, Budapest 2004, 35. oldal Termelés” fejezet első bek.
- 9 Vagyis „elektronikus kultúra”, itt jelen esetben főleg a számítógép és internet használat
- 10 Bauer Béla, Szabó Andrea: *Ifjúság2004* © Gyorsjelentés. Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda
- 11 Információs Társadalom, 2006. VI évfolyam 2. szám, Dombi Gábor, Faragó Judit: „Korhatártalanul: Új generáció az interneten”
- 12 Plakát szlogen 1983-ból
- 13 Civilszemle 2006/ 3-4: Jan Kroupa, Josef Stogr: „A stabilitás pillérei és a változás hordozói” 53. oldal „Stabilitás és változás”, 2. bek.
- 14 Ilyen például a Greenfo és Védegyelet linkek mind a HuMusz mind a ZöFi honlapján
- 15 Kerékpár Sport, 1897 Június 25. (225–226)
- 16 A Közlekedési Múzeum Évkönyve, Közlekedési Dokumentációs Vállalat, Budapest, 1988
- 17 A konkrét esetet 1899-ben jegyezték fel Kerepes községben
- 18 Szexlightkór: „Futárdal”
- 19 Régebben versenykerékpár néven voltak ismertek.
- 20 Nagy Dávid 1. helyezés BMXMasters 2006 Katona Dénes 1. helyezett Nokia Fise Verseny Forrás: <http://bmxmag.hu/>
- 21 Bauer Béla–Szabó Andrea: *Ifjúság2004* © Gyorsjelentés. Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda és Bauer Béla–Szabó Andrea: *Ifjúság2000* © Gyorsjelentés. Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda
- 22 <http://criticalmass.hu/oldal/20050813/bocsanatot-kerunk>
- 23 <http://ion.elte.hu/~kornyezet/kornyfiz/minilexikon/minilexikon.htm>
- 24 BikeMag 2004. október VI. évfolyam/003: Critical Mass
- 25 Született: Kárpáti Richárd – a továbbiakban „Ninja”. A vele való személyes beszélgetés szolgál forrásként.
- 26 <http://www.hajtaszajtas.hu/cikkek/990517nep.htm>
- 27 <http://forum.bikemag.hu/showthread.php>
- 28 [www.index .hu](http://www.index.hu), 2004. szeptember 17.

- 29 www.kerekparosklub.org/hirek?page=5
- 30 nol.hu/budapest/cikk/440229/

Irodalom

- A Közlekedési Múzeum Évkönyve, Közlekedési Dokumentációs Vállalat, Budapest, 1988.
- Bauer Béla–Szabó Andrea: *Ifjúság2000* © Gyorsjelentés. Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda.
- Bauer Béla–Szabó Andrea: *Ifjúság2004* © Gyorsjelentés. Mobilitás Ifjúságkutatási Iroda.
- BikeMag 2004. október VI. évfolyam/003: Critical Mass.
- Civil Szemle* 2006/ 3-4: Jan Kroupa, Josef Stogr: „A stabilitás pillérei és a változás hordozói” 53. oldal „Stabilitás és változás”, 2. bek.
- Dessewffy Tibor: „Bevezetés a jelenbe”. Budapest: Tankönyv Kiadó, 2004, 35. oldal Termelés” fejezet első bek.
- Információs Társadalom, 2006. VI évfolyam 2. szám, Dombi Gábor, Faragó Judit: „Korhatártalanul: Új generáció az interneten”
- Kerékpár Sport, 1897 Június 25. (225-226)
- KSH Pest Megye Statisztikai Évkönyve 2005, Budapest, 2006
- Metro, 2007. április 5. csütörtök, 23. oldal

Felhasznált linkek

- <http://ion.elte.hu/~kornyezet/kornyfiz/minilexikon/minilexikon.htm>
- [www.index .hu](http://www.index.hu), 2004. szeptember 17
- nol.hu/budapest/cikk/440229/
- <http://www.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/legszeny3.htm>
- <http://www.greenpeace.hu/index.php?m=hirek&page=1>
- www.okotaj.hu/letoltes/22/ot22-13.rtf
- <http://bmxmag.hu/>

Felhasznált dalszöveg

Szexlightkór: „Futárdal”

Köszönet a segítségért

Antal Gábor Attilának, Bauer Bélának, Czugler Petrának, Kárpáti Richárdnak, Kránitz Erzsébetnek, Lamm Péternek és nem utolsósorban Szolnoki Józsefnek.

Életmód- élethelyzet

Pethő László

Gyermekszociológiáról gondolkodva

EGY PROBLÉMAKÖR ÉRTELMEZÉSÉSÉNEK NÉHÁNY SZEMPONTJÁRÓL

A szintetizáló megközelítés lehetőségei

E sorok írója tanulmányainak és munkásságának nagy részét különféle pedagógusképző intézményekben töltötte. Jóllehet a tanító- vagy a tanárképzésben csak közvetve vállalt szerepet, azt folyamatosan tapasztalta, hogy a szociológiával szemben bizonyos fenntartások, „a háromlépésnyi távolság megtartásának” elve fogalmazódott (és fogalmazódik) meg. A döntően gyermek- és ifjúsági problematikával foglalkozó neveléstudományokba nem vagy csak részlegesen épült be a szociológia által feltárt tény- és ismeretanyag. A különféle jelzőkkel ellátott nevelés-, oktatás-, ifjúság-, család- és egyéb szociológiák ugyan megjelentek kollégáim kurzusaiban és publikációiban, de gyermekközpontú, szintetizáló megközelítésre már alig vagy nemigen akad példa. E tanulmány közreadásának szándéka a gyermekek szociológiai kutatásának elismertetése és bizonyos, beszűkített skatulyákból való kiemelése.

Az alcímbe foglalt megjegyzés elsősorban a diszciplína hazai művelőire vonatkozik. Az angolszász világban, a német nyelvterületen és több skandináv országban a nyolcvanas évek elejétől egyre inkább önállósodott a *sociology of childhood*, mely önálló kutatóhelyek, tanszékek, projektek, folyóiratok megjelenésével bizonyította létjogosultságát.¹

Pedig a gyermekek évszázadának adaptálására többféle kézzelfogható teljesítményt tettek le a neveléstörténet kutatói.² Ebből a körből tananyagként is használható kézikönyvek, tanulmánykötetek kerültek ki, konferenciáik részvevőiből pedig olyan csoport verbuválódott, melyet a szakmai közvélemény is számon tart. Hasonló kezdeményezéseket az „igazi” történészek is tettek, s ebben a műhelyben is szépszámmú, a gyermekvilág múltjával foglalkozó publikáció került ki.³

A hazai fogalomhasználat fogyatékoságai és ennek következményei

Problémáink egy része definíciós deficitből adódik. Ami az ifjúság megnevezésben természetes, az öregség és felnőttég esetében kissé mesterséges, a gyermekség esetében neveltséges. Pedig a nagy nyelvek természetes módon használják a *childhood* és a *Kindheit* elnevezéseket párhuzamosan a *youth*-al és a *Jugend*-el. Még egyszer hangsúlyozom: gyűjtőfogalomként, nemcsak életkorra, kultúrára és egyebekre vonatkozóan, hanem mindezekre együtt. Nekünk nincs ilyen fogalmunk, a gyermek, gyermekkor szavunk elsősorban életkort jelent, de azt már legfeljebb érintőlegesen, amit a *childhood* természetes módon magában foglal. Így aztán korántsem nevezhető véletlennek, hogy a tárgy- és kulcsszavakra épülő információ rendszerezésében magyar vonatkozásban hiánycikk a *sociology of childhood*. Ez annál inkább furcsa, mert a témakörben illetékesnek minősíthető Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum katalógusa, illetve kiterjedt tárgyszójegyzéke ismeri és használja a *gyermeklélektan*, *gyermeknevelés*, *gyermekpszichiátria*, *gyermekpszichoterápia*, *gyermekszínjátszás*⁴ szavakat, de a gyermekszociológiát már nem. Nem bánik különkül a fogalommal a szociológiában szakkönyvtárnak számító Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár sem, amely szintén nem különíti el a gyermekszociológia ismeretkörét. Ezzel szemben, ha bármely angol vagy német nyelvű katalógusra kattintunk, könnyedén rálelhetünk a *sociology of childhood* vagy a *Soziologie der Kindheit* tárgy-, illetve kulcsszavakra.

A fogalomhasználat nehézségei és fogyatékoságai nemcsak a könyvtárak katalógusainak szerkesztőit korlátozzák, hanem időnként a témával foglalkozó szakembereket is. A témában

Életmód-élethelyzet

autentikus és példának tekintett műveket fordító, összegyűjtő és értelmező munkák esetében hol a *gyermekkor-t* használják⁵, hol pedig egyszerűen a *gyermekre* szűkítik a „gyermekesség” fogalmát. Nem járnak el másként a szociológiai felkészültségű és indíttatású szakfordítók sem. Egy tematikailag igen változatosnak és sokrétűnek tekinthető tanulmánygyűjteményben jól érzékelhetően küszködnek a gyermek- és ifjúságszociológia megkülönböztetésével, s végül mind az angol, mind a német definíciókat *gyermekkor*ként ültették át. Ez azért tűnik kontrasztosnak, mert vele párhuzamban többnyire az ifjúság, s nem az ifjúkor szerepel.⁶

Egy a generációk elrendezését mutató táblázatról

A 2001-es népszámlálás egy kevésbé hivatkozott táblája jól szemlélteti, miként változott a generációk jelenléte a magyar társadalomban. Ebből a táblázatból manapság legtöbbször – joggal, de némi EU-ihletésre – az időskorúak növekvő jelenlétét szokás kiemelni. A táblázat adatai azonban más következtetések levonására is lehetőséget kínálnak. A 130 éves távlatot feltáró adatsor egyértelműen utal arra, hogy Magyarországon folyamatosan nagy létszámú – a társadalom kétharmadát, meghaladó, majd ahhoz közeli eltartott jelenléte regisztrálható. Az 1800-as évek és az 1910-es adatok igen magas eltartotti jelenlétet mutatnak, ami a későbbiekben folyamatos csökkenést, az utóbbi évtizedekben pedig egyáltalán nem drámai, hanem mérsékeltnek nevezhető növekedést mutat.

Lényegesebb változás történt az eltartottak struktúrájában: a gyermek- és időskorúak jelenléte megfordult. A második világháborúig a gyermekkorúak aránya sokszorosa volt az időskorúaknak, habár az is megjegyzendő, hogy a nyolcszáz éves nyomasztónak minősíthető túlsúlya fokról fokra mérséklődött. A háborús veszteségek és a sokat emlegetett *baby boom* nem vagy alig módosított a korábbi tendenciákon. Ütemesen közeledett egymáshoz a két generáció részesedése a nyolcvanas évektől, de igazi fordulatnak a 2001-es adatok minősíthetők, hiszen akkor haladta meg először az időskorúak aránya a gyerekekét.

Év	100 felnőtt korúra jutó		
	gyermek- és öregkorú együtt	gyermekkorú	öregkorú
1870	72	63	9
1880	72	61	12
1890	76	64	12
1900	74	61	13
1910	75	61	14
1920	66	51	15
1930	60	44	16
1941	58	41	17
1949	58	39	18
1960	64	42	23
1970	62	34	28
1980	64	36	28
1990	65	34	31
2001	59	26	32

A táblázaton túlmenően érdemes kitérni a generációk közötti alkuk változó és időről időre újratárgyalandó vagy definiálendő tényére. Amíg kevés idős eltartott volt, addig sorsukat elrendezte, vagy gondoskodott róluk a társadalom. Utóbb másfajta alkuk jöttek létre: átszabták az iskolakötelezettséget, a munkavállalás alsó, majd újabban inkább felső korhatárát. Ma Európa több országában, sőt halkabban nálunk is felvetődik a legidősebbek eddig felső korhatárhoz nem kötött szavazati jogának unokáik generációjára való átruházhatósága.

Gyerekek, cselekvőképesség, iskolázási határok

A magyar jogrend, pontosabban a Polgári Törvénykönyv rögzíti a cselekvőképesség határait.⁷ A törvény szerint ma az számít gyereknek, aki nem töltötte be a 14. életévét, pontosabban ugyanez a törvényhely ismeri a korlátozott cselekvőképesség fogalmát, mellyel mintegy kiterjeszti a gyerekkor határát a 18. életévig. Érdemes végiggondolni, hogy szociológiai-antropológiai nézőpontból mennyire tekinthető relevánsnak, s mire vonatkoztatható ez a szabályozás.

Valóban cselekvőképtelenek lennének gyerekek? – Vagy netalán miniatűr felnőttek, mint

Életmód-élethelyzet

ahogy azt Ariès a 16–17. századi viszonyokat elemezve megállapította.⁸ E kérdés megválaszolásához érdemes segítségül hívni a gyermeki léttel összefüggő iskolázás és iskolakötelezettség szabályozásának néhány megoldását, azért mert ez bizonyos mértékig érzékelteti, hogy adott időközönként kit is tekintettek gyermeknek.

Visszatekintve úgy tűnik, hogy a 19–20. század fordulójáig megannyi nekibuzdulás, szándék, intézkedés ellenére nem vagy csak részleges sikerrel járt a gyermekek iskolába szoktatása. Eötvös József Népoktatási Törvényéből is csak annyi valósult meg, hogy a népesség többsége néhány évtized elmúltával már négy elemi teljesített az iskolapadban. Ezt az egykori trendet tehát úgy fordíthatjuk le, hogy állami szándék ide, állami szándék oda az akkori magyar társadalom többsége belátta, hogy a gyerekeknek legalább négy évig az iskolapadban a helye. Vele szemben a kisebbség – naggyá téve Klebelsberg néhány évtizeddel későbbi iskolatelepítő programját – úgy vélte, a gyerekek nem az iskolában a helye, hanem helyette őrizzen disznót vagy libát, szegődjön el cselédnek, vagy éppen vezessen bányalovat. *Rövidre fogva: száz évvel ezelőtt Magyarországon úgy gondolták, hogy a gyerekeknek legalább tíz éves korukig az iskolában van a helye, velük szemben nem kevesen viszont füttyültek erre a szabályra, s a gyerekeket egyszerűen munkaerőnek tekintették.*

Meddig maradt érvényben a korábbi szabályozás? – Köztudott, hogy az általános iskola bevezetésével a negyvenes évek eleje óta próbálkozott az oktatásirányítás. A rendelkezések és törvények ugyan viszonylag hamar megszülettek, de a 14 éves korig terjedő iskolakötelezettség teljesítésének gyakorlata ugyancsak elhúzódott. Legalább a hatvanas évek elejéig, habár közismert, hogy esetenként még ma is engedményekre kényszerül a foglalkoztatásügyi kormányzat ebben a tekintetben. *Választott nézőpontunk alapján azt emelném ki, hogy nagyjából egészéből a negyvenes években érelődött meg a gyermekkor felső határának 14. életévig történő kiterjesztése, de ezt tényleges gyakorlattá tenni csak másfél-két évtizeddel később sikerült.*

Érdemes kitérni arra, hogy az oktatáspolitikai vonatkozású döntés egyáltalán nem tekinthető

„belterjes akciónak”, mivel számos új jelenséget tükrözött vissza és indukált, továbbá újabb szabályozások igényét vetette fel. A társadalmi folyamatok egy része összefüggött a foglalkoztatási struktúra átrendeződésével. A második világháború előtt viszonylag kis mértékben munkát vállaló nők foglalkoztatása szinte máról-holnapra vált tömegessé, melynek hatása az akkor felnövő gyerekek életét is átalakította. A legközvetlenebb hatások egyike a gyerekek munkavállalásának korlátozása és tiltása lett. A dolgozó nő tömeges megjelenése generálta az intézményes gondoskodás formáinak átalakítását, sőt esetenként még nőiesítette is őket. (A korabeli politika által favorizált munkásnők mellett, az óvónők és a tanítónők száma is többszörösére nőtt, az alsó tagozatokból ekkor koptak ki a férfiak.) Az addig jobbára csak urbanizáltabb környezetben ismert, a gyermekek kisebb hányadát gondozó-befogadó intézmények igénybevétele tömegessé vált. Ha a szülők – sőt később a nagyszülők – is munkavállalók lettek, akkor legalább a munkaidő tartama alatt óvodában, napköziben kellett elhelyezni a gyerekeket. Mindez olyan programmá vált, hogy a hatvanas-hetvenes-nyolcvanas évek jelképeinek tekintett lakótelepek építése során mintegy szabványként érvényesült az ún. gyermekintézmények (= bölcsődék, óvodák, iskolák) létesítése.

Az iskolázás ügyének további fejezetei sem minden tanulság nélküliek. Az 1960-as oktatási törvényben megcélzott, általánossá tenni szándékozott középiskola megvalósulásához talán ma kerülünk közelebb. Visszautalva a jog nyelvére, ezzel esetleg lehetővé válik, hogy a *korlátozottan cselekvőképes* (=már nem gyerek, de nem is felnőtt) polgárookra is kiterjedjen az iskola védernyője. Ráadásul a rendszer-váltás első éveiben ránk tört foglalkoztatási krízis megoldását is újabb generációk iskolapadba ültetésével kísérelték meg – részben – kezelni. S ha az iskolák működtetését lehetővé tevő adók beszedése nem ütközne különféle korlátokba, akkor másféle hatótényező aligha tud hátráltatni az iskolázás további bővítésének. Aki pedig óvoda-, iskola- vagy egyetemi padban ül, az jobbára eltartott, különféle állami kedvezményekkel megtámogatott, talán nem korlátozottan cselekvőképes, de szociológiai értelemben mégsem teljes (jogú) állampolgár.

Életmód-élethelyzet

A rendszerváltás várákozásai között szerepelt a különféle intézmények térvesztése, miszerint a családok visszavesznek azokból a funkciókból, melyet korábban az óvodák, napközök, kollégiumok, gyermekvárosok, gyermekfalvak és mások láttak el. Nos ezekből a várákozásokból nem sok vált valóra. A foglalkoztatottak – köztük a nők – száma ugyan látványosan lecsökkent, de sem a szülők, sem a nagyszülők nem vették el az említett intézmények kenyerét. Az egyik legkézenfekvőbb nyugat-európai mintát, a rész munkaidős foglalkoztatást nálunk nem sikerült meghonosítani, pedig ez a családok és a gyerekek számára egyaránt elfogadható kompromisszum sok országban népszerű.

A „cselekvőképtelenek” döntési képessége

A hagyományos gyermekfelfogás szerint a gyermek döntésképtelen, ezért helyette lehet és kell dönteni. Nem vagyok benne biztos, hogy ez mindig így volt, ma pedig inkább a fordítottja körül gyűlik egyre több bizonyosság. A döntési terepek egyike az intézményes ellátás. Nincs döntési lehetősége annak a gyermeknek, akit valamiért kiemelnek a családjából, szüleiket megfosztják szülői jogaitól, nevelőszülőkhöz vagy éppen gyermekintézményekbe adnak. Differenciáltabban érvényesül mindez az óvodába és iskolába kerülés esetén, ahol már sokkal több információra épül a döntés. Az információk között pedig a gyerekek által felhalmozottakénak is komoly szerep jut, tehát legalábbis befolyásolják a döntéseket. Státusuk pedig további hatótényező, hiszen azok a gyerekek, aki az elithez tartoznak, azok magánintézmények között válogatnak, velük szemben mások, akik pedig szegények közé, azok megkésve kerülnek óvodába, iskolaválasztásuk pedig ugyancsak korlátozott: a földrajzilag legközelebbi iskolába kerülnek. A magyar iskolarendszer rendszerváltáskori átalakulása részben kibővítette az iskolaválasztás kínálatát, ezzel párhuzamosan viszont alaposan be is határolta a lehetőségeket. A nyolcvanas évek végéig a továbbtanulással kapcsolatos döntéseket a 14. életév betöltése idején hozták meg. A gyerekek 20,4%-át gimnáziumba, 27,0%-át szakközépiskolába, 45,9%-át pedig

szakmai képzést folytató iskolákba írták.⁹ Formálisan ezek szülői aláírással hitelesített döntések voltak, de a gyerekek teljesítménye és ambíciói is befolyásolták a folyamatot. Ez hozzávetőleg annyit jelentett, hogy a közép- és felső-középosztálybeli jól tanuló lányok lányok gimnáziumba kerültek, az alsó közép- és a középosztály (fiú)gyerekeinek preferált iskolatípusa a szakmát és korlátozott továbbtanulási lehetőséget biztosító szakközépiskola volt. A fennmaradók esetében – néhány elit szakmát leszámítva – minden tekintetben a maradék elv érvényesült, szakmunkásképzőbe az alsó középosztálybeliek és a depriváltak kerültek.

A rendszerváltás oktatási struktúráját alaposan átalakító változásai lényegesen módosították ezen a gyerekeket közvetlenül érintő döntési folyamaton, méghozzá két ponton. Az addig 14. éves korban meghozott döntéseket előrehozták a nyolcosztályos gimnáziumok esetén 10, a hatosztályosok esetében 12 éves korra. Ez a gyerekek nem kis részét érintette, de nemcsak őket, hanem azokat is, akik velük *ott maradtak* az általános iskolákban. A döntések másik része az iskolák rehabilitálásával és az iskolaválasztás liberalizálásával kapcsolatos. A rendszerváltás első éveiben szépszámu kisiskolát élesztettek újjá, azon gyerekek számára, akik addig utazgatni, ingázni kényszerültek, megnyílt a lehetőség a helyben való tanulásra. A döntéseket ez a tényező azonban csak részben volt képes befolyásolni. A közép- és felső középosztálybeli szülők tekintélyes része iskolamegnyitás ide, iskolamegnyitás oda, továbbra is a *jobbnak vélt*, urbanizáltabb környezetet biztosító iskolába íratta gyermekét.¹⁰

A legaktuálisabb iskolszervezési viták egy része is éppen erről szól. A 2006-ban leköszönt kormány oktatási minisztere a nyolcosztályos gimnázium megszüntetése mellett kardoskodott,¹¹ mígnem néhány hónap elmúltával okafogyottnak minősült ez a kilátásba helyezett intézkedés, tehát az iskolaválasztás előrehozott döntésének lehetősége továbbra is fennmarad. Hasonlóképpen nyitott marad az utóbbi évtizedekben felgyorsuló szuburbanizáció által generált problémakör megoldása. Ez a leginkább a főváros – de számos további közép- és nagyváros – mindennapi életét befolyásoló folyamat a gyerekek számára

Életmód-élethelyzet

sem közömbös, hiszen csak a főváros több mint 300 000 egykori lakóját érintette. A „költözzön zöldbe!” szlogen nem kis részben éppen a gyerekek számára jelent vonzó alternatívát, hiszen a lakásukat, lakókörnyezetüket tekintve zsúfolt (nagy)város helyett természetközeli, „lakhatóbb” környezetet választhatnak és választanak az érdekeltek. (A reklámok készítői a gyerekekkel is számoltak mint kompetens személyekkel.) Ahogy ilyenkor lenni szokott az egyik probléma megoldása, új problémákat hoz felszínre. A kisiskolások számára nem egyszer komoly konfliktus- és feszültségforrást eredményez az agglomerációban lévő iskola létszámának megszorodása. Ha pedig a „lakni zöldben, tanulni a városban” megoldást választják, akkor zsúfolt tömegközlekedéssel és utakkal kell kalkulálniuk. A szülők és gyerekeik pedig utazás közben megbeszélhetik, hogy optimális döntést hoztak-e, avagy sem.

Családok, családmodellek és gyerekek

E helyütt főleg a családszociológia eredményeire építve világítok meg néhány problémát. Ezek közül tudatosan kerülöm a népességi kérdések elemzését, két okból: részben nem nevezhető valódi gyermekszociológiai kérdésnek, részben pedig azért, mert e területen megannyi információ halmoztak fel a kutatók.

A családokat és gyerekeiket elemezve, a jobb és kontrasztosabb megvilágítása érdekében érdemes néhány fontos előzményt számításba venni. A 20. század első felében a magyar társadalomban modernizálódási-polgárosodási jelek ugyanúgy jelen voltak, mint tradicionálisak. Meglehetősen sokféle családtípust lehet elkülöníteni, igaz némelyikük átfedi egymást. A magyar társadalom 50-60%-át kitevő falusi, mezővárosi és paraszti rétegek tradicionális életvitele gyakorta szegénységgel és nélkülözéssel párosult. Ezekben a családokban generációk és nemek szerinti szerepek és a rajtuk alapuló munkamegosztás érvényesült, a domináns családforma a házassági kötelékre épült, nem vagy alig fordult elő válás. A legtöbb család az apák jövedelméből tartotta fenn magát, az anyák nem dolgoztak, illetve nem voltak alkalmazottak. A családok többségében jellemző volt a magas gyermekszám,

ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy az itt felnövő gyerekek meglehetősen nagy hányada csecsemőkorában meghalt, csak mintegy kétharmaduk élte meg a felnőttkort. A sokgyerekes családok mellett meglehetősen gyakoriak voltak a gyerek nélküli házaspárok. A többgyerekes családokban a felnőttek és gyerekek státusa eltért a konvencionálistól. A szociográfiai szakirodalomból és egyéb forrásokból közismert, hogy a legidősebb és a legfiatalabb testvérek között jelentős – akár 15-20 évnyi – életkorbeli különbséget regisztráltak. Ennek következtében főleg a legidősebb fivérek és nővérek – gyermeki státusukkal ellentétben – apai, illetve anyai szerepeket vettek át, s még inkább így volt ez valamelyik szülő korai halála esetén.

Több hasonló és szinte ugyanennyi eltérő vonást mutatott az urbanizáltabb körülmények között élt *munkások, kiségzisztenciák* és családjaik életvitele. Esetükben a parasztkra jellemző merev szerepek fellazultak, gyakrabban előfordultak válások, a feleségek közül is többen dolgoztak, és valamivel alacsonyabb volt gyermekeik száma. A lakásból kiszorult, gyakorta utcára kényszerült gyerekek státusa nem nevezhető kiegyensúlyozottabbnak falusi társaiknál. Nem Budapestről, hanem a szomszédos Bécsből szól az a beszámoló, amely egy proletár család étkezési rendjéről közöl sokatmondó tudósítást. A munkából hazatérő – kereső – apát meleg étellel várja az anya, aki természetes módon szolgálja fel az ételt, az asztal melletti egyetlen széken helyet foglaló apának. Az étkező apát a gyerekek csak nézhették, s azt követően nyúlhattak az ételhez, ha az apa jóllakott.¹² – További megjegyzéssel ide kívánkozik, hogy a munkások és kiségzisztenciák családjaiban az imént említett szülői és gyermeki szerepek átrendeződése szintén nem nevezhető kivételesnek.

A meglehetősen szűk körű *középosztály* családjai már polgárosultabb vonásokat mutattak: ezekben a nagyobb egzisztenciális biztonságban élő családokban gyakori volt az alacsonyabb (1-2-3) gyermekszám, különösen a nagyobb városokban lakók esetében vált megszokottabbá a válás, a feleségek és nők munkavállalása szintén gyakrabban előfordult. Márai Sándor és mások leírásaiból tudjuk, hogy a polgárcsaládokkal egy fedél alatt

Életmód-élethelyzet

élő – nem egy esetben gyermeknek minősülő – cselédek sorsát sokkal kevésbé jellemezte a befogadó harmónia, mint a lényegesen jellemzőbb kiszolgáltatottság.

A korabeli magyar jogrendszerben visszatükröződtek a vázolt szociológiai jellemzők. A polgári jog alkotóit és alkalmazóit viszonylag kevésbé foglalkoztatta a házasságok megszűnése és felbontása, illetve az ezek után kialakuló jogi helyzet. Sokkal többet foglalkoztatta a jogalkotókat az utódlás és az öröklés kérdése. A szabályozásra annál is inkább gondot kellett fordítani, hiszen a hagyományosnak minősülő családok esetében ezek központi kérdésnek minősültek. A hírhedtté vált egykezési gyakorlat mellett, másfajta családtervezési megoldások is érvényesültek.

Jogtörténeti források és kézikönyvek szerint meglehetősen sokat foglalkoztak a *házasságon kívül született*, ún. *törvénytelen gyermek* helyzetével.¹³ Az 1945 előtti joggyakorlatban a törvénytelennek nevezett gyerekek jogi helyzetének megítélésénél a szülők eltartási kötelezettségét nem a polgári jogelvek alapján rendezték el. Pl. nem ugyanazon elbírálás alapján határozták meg az apa, illetve az anya kötelezettségeit. Gyakorta előfordult, hogy a törvénytelen gyermek nem az apa törvényes házastársától, hanem mástól származott. Ilyen esetekben azonban a gyermek – még bizonyított esetben sem – nem vehette fel apja nevét és az apai örökségből, sem részesedhetett. Az 1945 előtti törvények nem rendelkeztek egyértelműen a tartási kötelezettségek tárgyában, ami bizonytalanná tette az ilyen helyzetbe került gyermekek helyzetét. Végeredményben a törvénytelen, legtöbbször anyjával vagy szegényházban nevelkedő gyermek erkölcsileg kirekesztett, megbélyegzett figurának számított, beilleszkedési, karrierépítési esélyei előnytelenek voltak.

A második világháború után a magyarországi joggyakorlat is követte a változásokat. A kezdetekben meglehetősen ellentmondásosan alakult a polgári jogok kiterjesztése és alkalmazása. A polgári jogegyenlőség elvéből mindinkább átvették a nők (és gyerekek) egyenjogúságának elvét, és ezt a családjogban is alkalmazták.¹⁴ 1945 után – részben a nagyszámú elhagyott gyerek, később a mindinkább terjedő válások hatására – egyre következetesebben,

kiterjedtebben és határozottabban alkalmazták a *gyermektartásdíj* odaítélését. Az új törvények értelmében a gyermek léte és ellátása került középpontba, ettől kezdve pl. nem különböztették meg a házasságon belül, illetve az azon kívül született gyerekeket.

A tartásdíj bevezetése azonban nem volt elmentmondásmentes. A szocialista állam lényegében tagadta a magántulajdon intézményét. Megkülönböztették az ún. profitot hozó termelőeszköz jellegű magántulajdont, vele szemben a törvénykönyvekben szerepelt az ún. személyi tulajdon (lakást, gépkocsi stb.), amely az illető családtagok személyes rendelkezési köréhez tartozott, illetve örökölhetővé vált, megoszthatóvá tették. A személyi tulajdon központi kategóriájává vált a lakás, melynek használata megannyi válóperes, illetve vagyonmegosztási ügy tárgyát képezte. A bíróságok döntéseiben a feleségek és gyerekek érdekeit igyekeztek érvényesíteni. A válások lehetőségeinek megjelenése és elterjedése nem hozta magával automatikusan a gyerekekről való gondoskodás, más szóval a válási kultúra meghonosodását.

A bírósági döntések tényleges realizálása korlátozott mértékben valósult meg. Példaként említeném a 20-25 éves hallgatóim életútjáról készült 1500-1600 beszámoló szerint a válás – számos esetben ez sem valósult meg – után az egyik szülővel (leginkább édesanyjukkal) közös háztartásban élt ifjak főleg apjuk nemtörődömségéről írtak. Szépszámmal akadtak, akiknek kisgyerekkoruk után semmiféle kapcsolatuk sem volt tőlük külön élő szüleikkel. A tartásdíj elmaradása, fizetésének elmulasztása ugyancsak megnehezítette és megkeserítette a beszámolókat készítő – az ország legkülönbözőbb részéről érkezett – hallgatók gyermek- és ifjúkorát.

A gyerekek és családalkulatok ma

Ma a családszociológia művelőit leginkább a családi jellegű együttélés variációinak megszorodása foglalkoztatja. Az alternativitás terjedése világszerte vonzza a kutatók figyelmét. A kutatók érdeklődésénél sokkal fontosabb, hogy maguk az érdekeltek állnak elő újabb formációkkal és variációkkal. A házasság nélküli

Életmód-élethelyzet

együttélési variációk népszerűsége fokozódik, habár azt is érdemes megállapítani, hogy nálunk – az élettársi kapcsolatok terjedése ellenére változatlanul a családi-házassági köteléken alapuló együttélés a leggyakoribb.¹⁵ A 2005-ös mikrocenzus adataiból levonható további tanulság: az élettársi kapcsolatok urbanizáltabb közegben és az ország központi régiójában gyakoribbak, s arányaiban valamivel kevesebb gyerek él ezekben a formációkban, mint a házasság alapján szerveződőkben. Élettársi kapcsolatra egyre inkább a fiatalabban vállalkoznak, folyamatosan növekszik azoknak a száma, akik mindenféle deklarált együttélési tapasztalat nélkül költöznek össze. Ezzel párhuzamosan az is megállapítható, hogy folyamatosan csökken azoknak a száma, illetve részesedése, akik válás után választják az élettársi kapcsolatot. (Feltételezhető, hogy a hetvenes-nyolcvanas években igen gyakori újránházasságok szereplői között lényegesen nagyobb volt az elváltak jelenléte.)

Nézőpontunkból mindez azért érdemel figyelmet, mert mind a házassági szerződésre alapozott, mind a kevésbé formalizált élettársi viszonyra épülő családokban nagyszámú gyerek él, akik valamilyen módon viszonyulnak a szüleik által választott életformákhoz. A formalizált és a kevésbé formalizált családokra vonatkozóan minden bizonnyal lényegesen eltér egymástól a különféle generációk véleménye. A legidősebbek lényegesen jobban preferálják a házasságot, s komolyabb fenntartásaik vannak az élettársi együttéléssel kapcsolatban. A közvetlenebbül érdekelt szülők számára is elfogadhatóbb a házasságon alapuló együttélés, mint a lazább formának tekintett másik alternatíva. Lényegesen bonyolítja a megítélést, ha szakítással végződik a kapcsolat, mert ebben az esetben a házassági szerződést leszámítva ugyanarról kell dönteni, mint az előbbi esetben. A válásokról készült elemzésekből egyértelműen kiderül, hogy a gyerekek elhelyezése és további sorsának alakítása az egyik legfajsúlyosabb, legnehezebben megoldható probléma. A korábban élettársi kapcsolatokat kialakító, utóbb szétválók számára azonban semmivel sem jelent kisebb gondot a gyerekek „elosztása”, s az esetleg vitássá vált vagyongosztás is ugyanúgy megnehezíti a probléma megoldását, mint a másik esetben.

E helyütt érdemes még kitérni a gyerekek családon belüli pozícióinak elemzésére. A tradicionális felfogás a gyerekekkel mint passzív és éretlen szereplőkkel számol, akik mintegy végrehajtják, elszenvedik szüleik döntéseit. A mindennapi tapasztalat mellett szakirodalmi adatok is igazolják, hogy e területen lényeges módosulások történtek. Mára a gyerekek – esetenként korhatártól kevéssé determináltak – potens szereplők, döntésselőkészítőkké vagy éppen a konfliktusok megoldásának kiényszerítőivé váltak. Előbb amerikai szakirodalomból ismertük meg azokat a gyereket, aki megelégtették szüleik civódását, s felszólították őket a válásra. Ma ez – sokféle variációban és fokozatban – nálunk sem ismeretlen. A gyermekek jelenléte és kialakult pozíciói a házasságkötésekre is hatással vannak. Az élettársi kapcsolatok jelentős részét a gyerek vagy gyerekek megérkezése váltja át házassággá. Bizonyos esetekben, bonyolultabb együttélési képletekben a kamaszdó gyerekek „bírák rá” vagy „szólítják fel” szüleiket az összeházasodásra.

Sajátos módon alakul a főleg a nyugat-európai minták alapján érvényesülő alternatív családformák átvétele, illetve adaptálása. Közülük a statisztikailag ott sem, regisztrálható kommunák jelenléte nálunk sem ismeretlen. A felnőtt párok és gyerekei együttélésére alapozott családi formációban mindenképpen másfajta szocializáció zajlik, ami mind a résztvevők, mind a kívülállók számára feldolgozandó, megemésztendő folyamat.

Az alternatív családformák közül – leginkább közvetett módon hat – a német nyelvterületen elterjedt *lakóközösségek* (*Wohngemeinschaft*) léte, főleg a legfiatalabb, házassági előzmények nélkül kialakított élettársi kapcsolataira. A német lakóközösségek főleg a huszonéves egyetemisták és főiskolások között elterjedtek. Nálunk főleg azok a formák váltak ismertté, amelyekben a saját gyermekekkel nem rendelkező fiatalok alakítják ki párkapcsolataikat. Emellett érdemes megemlíteni, hogy a német fiatalok lakóközösségeiben szépszámu gyermek is él, melynek következtében az egy fedél alatt élők nemcsak párkapcsolataik alakításában és kipróbálásában, hanem akár gyermeknevelésben, gyermekekről való gondoskodásban is szerezhetnek tapasztalatokat.

Életmód-élethelyzet

A gyermekek gazdasági, fogyasztás-szociológiai és életviteli nézőpontokból

Napjaink egyik legvitatottabb, ugyanakkor meglehetősen gyakran agyonhallgatott kérdéséről van szó. A népesedéspolitikai viták kapcsán került előtérbe a gyermeknevelés költségeinek becslése és kalkulálása. Egy nemrégiben lezajlott vizsgálat – nemzetközi tapasztalatokat és mérőszámokat hasznosítva pontról pontra haladva mutatta ki, hogy milyen fogyasztási és háztartási költségek terhelik azokat, akik gyerekeket nevelnek.¹⁶ A vizsgálódó kutatók kimutatták, hogy a legnagyobb fogyasztónak a 19–29 évesek számítanak, míg nem a 6–14 évesek fogyasztásának szintje a 70 éven felüli kohorszhoz hasonló. A gyermekek fogyasztási költségeinek alakulását olyan közvetett tényezők is befolyásolják, mint az általános forgalmi adó, amely az általuk fogyasztott termékeket kevésbé terheli. A családegységek fogyasztását a gyerekek száma is befolyásolja, az egy gyereket nevelők esetében ez általában magasabb, mint a több gyerekesek esetében. (Lásd 1.2. táblázat) A kutatás eredményeiből az is kiderül, hogy a gyermekeket nem nevelő párokat vagy családokat sem a fogyasztási, sem az egyéb járulékos költségek sem terhelik. Összességében pedig azt is megállapítják, hogy

„a gyerekevelés költségei jóval magasabbak az ezt kompenzáló támogatásoknál”.¹⁷

Másfajta nézőpontból közelítik a problémát a gyermekek és a fogyasztói társadalmak viszonyát tartalmazó elemzések.¹⁸ A történetileg az egymás kinőtt ruhaneműit, cipőjét, táskáit hordó s ezzel a fogyasztás korlátozását jelképező gyerekmodell helyett manapság éppen ennek ellenkezője került előtérbe. A gyerekek mára a fogyasztás fontos célpontjaivá váltak, bizonyos iparágak azért prosperálhatnak, mert direkt módon a gyermekek igényeire, illetve kiszolgálására építenek.¹⁹ A fogyasztást serkentő²⁰ reklám pedig egyre több eszközt vet be a gyerekek megnyerése érdekében, vagy más esetekben arra koncentrálnak, hogy rajtuk keresztül a velük együtt élő felnőttek fogyasztását is élénkítse, vagy növelje.²¹

További fontos és részletesebben megvizsgálendő tényező lehet a családok térbeli életvitelének alakítása. A mai lakáskultúrában, széles körben elfogadottá tett és dominánsnak számító gyermekszoba intézménye – a többség számára – még néhány évtizeddel ezelőtt is megvalósíthatatlannak minősült. Mára a differenciálódás került előtérbe, a családalakulatokban nemcsak a gyerekeknek van szobájuk, hanem a kamaszodó lánynak(oknak), illetve fiúnak(úknak) egymástól elkülönített

1.2. táblázat

Egy gyermek nevelésére fordított fogyasztási és háztartási munkából származó éves költség családtípusonként (2003, eFt)

	Fogyasztási költség gyermekenként (éves, eFt)	Háztartási munkaköltség gyermekenként (éves nettó, eFt)	A két költség-típus együtt	Az adott családtípus gyermek-nevelésre fordított teljes költségének aránya az átlag %-ában
Pár 1 gyermekkel	377	1 663	2 040	162
Pár 2 gyermekkel	363	822	1 185	94
Pár 3+ gyermekkel	282	835	1 117	89
Egy szülő 1 gyermekkel	417	960	1 377	109
Egy szülő 2+ gyermekkel	337	504	842	67
Más család 1 gyermekkel	288	1 180	1 469	117
Más család 2+ gyermekkel	259	680	939	75
Összesen	327	931	1 258	100

Forrás: Gábos-Gál-Keller i. m.

Életmód-élethelyzet

szobája van. A gyerekek közösségi, kollégiumi típusú lakásmódjával szemben is folyamatosan változik a családok véleménye. A hetvenes évek egyik csúfos kudarca lett a tanyai kollégiumok intézménye, melyek – jobbító szándék ide, jobbító szándék oda – szinte máról holnapra váltak funkciótlanná és egyszerűen elnéptelenedtek. Sőt nemcsak a tanyai, hanem a másfajta indíttatású – általános iskolásokat befogadó – kollégiumok is hasonló sorsra jutottak. Néhány évtizeddel ezelőtt a középiskolások diákotthonaiból havonta vagy még ritkább időközönként tértek haza a diákok, mára a hétfégi hazautazás vált elfogadottá. Ha valakik – nagyon távol, határon túl lakók – számára meg kell oldani a kollégiumi elhelyezést, akkor rendhagyó megoldásokat kell alkalmazni. Nem szorosan ide tartozik, de itt említtem meg a szülőktől való elköltözés problémáját, amely inkább ugyan az ifjúkor kérdése, de a gyermekek, a gyermeki lét esetében is van jelentősége. Nyugat-Európa országaiban, főleg a német nyelvterületen az érettségizett, önálló keresettel rendelkező ifjak többnyire nem élnek együtt szüleikkel. Tapasztalataim szerint a törzscsaládtól való leválásban az önállóság, az önálló magánélet kialakítása ugyanúgy jelen van, mint a keletkező konfliktusok kölcsönös megoldásának lehetősége. Ráadásul – s szempontunkból ennek van jelentősége – ez az aktus a gyermeki (függő) státus feladását is jelenti, hiszen aki külön alakítja életét, annak már nem kell óráról órára és nap mint nap elszámolnia cselekedeteivel.

Jegyzetek

- 1 Markefka, Manfred – Nauk, Bernhard: Handbuch der Kindheitsforschung – Luchtenhand 1993., Corsaro, William (2005). The Sociology of Childhood. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press, Kränzl-Nagl, Renate-Johanna Mierendorff–Thomas Olk (Eds.): *Kindheit im Wohlfahrtsstaat*. Frankfurt a.M.: Campus 2003; Childhood A journal of global child research; Norwegian Centre for Child Research <http://www.svt.ntnu.no/noseb/english/>.
- 2 A gyermek évszázada (Szerk Pukánszky Béla) Bp. 200. Osiris Kiadó, Vajda-Pukánszky i. m. Bp. 1998
- 3 Gyermek a kora újkori Magyarországon (Szerk. Péter Katalin) Bp. 1996. MTA Történettudományi Intézete
- 4 <http://opac.opkm.hu/index.php?fn=mpt/lk.php&l=gyermeksz%EDnj%E1tsz%E1s>
- 5 Erik H. Erikson: Gyermekkor és társadalom Bp. 2002. Osiris (Eredeti cím: Childhood and Society); A gyermekkor története – szöveggyűjtemény Szerk.: Vajda Zsuzsanna és Pukánszky Béla Bp. 1998. Eötvös József Könyvkiadó
- 6 Gábor Kálmán–Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Szeged: Belvedere, 2006. – A kötet több tanulmányában a fordítók a gyermekkor alkalmazása mellett döntöttek a „gyermekség” helyett.
- 7 Cselekvőképtelenek elsősorban a tizenegyedik életévüket még be nem töltött kiskorúak (gyermekkorúak), illetve azok, akiket a bíróság cselekvőképességet kizáró gondnokság alá helyezett. ...Ha tizenegyedik életévét már betöltött kiskorút helyez a bíróság ilyen gondnokság alá, az a határozat jogerőre emelkedésével cselekvőképtelenné válik, de a gondnokság hatálya csak nagykorúsága elérésével áll be, mivel addig szülői felügyelet (vagy ennek hiányában gyámság) alatt áll. <http://www.magyarorszag.hu/allampolgar/ugyek/csalad/gyamsag20050802/cselkep20060627.html>
- 8 Philippe Ariès: *Gyermek, család, halál*. Budapest: Gondolat, 1987.
- 9 Jelentés a magyar közoktatásról http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=Jelentes2006-24_tovabbhaladas#fuggtabla_4.5
- 10 A döntések meghozatalában esetenként a települési lejtő elve érvényesült. Jász-Nagykun-Szolnok megyében kisváros iskolái vonzónak bizonyultak a közvetlen környék falvaiban lakók számára, ugyanakkor a kisvárosi gyerekeket a megyeszékhelyre vagy éppen a fővárosba iratták be szüleik.
- 11 A koalíció elfogadta Magyar Bálint oktatási miniszter javaslatát, így két éven belül megszűnnek a nyolcosztályos gimnáziumok –

Életmód-élethelyzet

- írja a Népszabadság. A lap úgy tudja, a döntés egyik oka, hogy ez az iskolatípus rendkívül korai szelekcióhoz vezet, mivel a felvételin a legjobb diákokat válogatják ki. – <http://index.hu/politika/belfold/nyolcas0524/>
- 12 Josef Ehmer: *Historische Familienforschung: Ergebnisse und Kontroversen Frankfurt/Main ; New York : Campus-Verl.* 429 S.
  - 13 Nizsalovszky Endre: *A család jogi rendjének alapjai.* Budapest.
  - 14 Nizsalovszky i. m.
  - 15 Mikrocenzus 2005. 5. Háztartástípusok, családformák – KSH 2006.
  - 16 Gábos András–Gál Róbert Iván–Keller Tamás: *A gyermeknevelés költsége és a társadalmi kompenzáció.* TÁRKI, 2007. február.
  - 17 Gábos–Gál–Keller i. m.
  - 18 Ariès, Paul: *A McDonald's gyermekei. A világ McDonaldizálódása.* [Ford.]: Hatala Ágnes. Budapest: L'Harmattan, 2000. 170 p.
  - 19 Golnhofer Erzsébet–Szabolcs Éva: *Gyermekkor. Nézőpontok, narratívák.* Budapest: Eötvös József Könyvkiadó, 2005. 122 p.
  - 20 Mihály Ildikó: *A gyermekek és a fogyasztóvédelem.* *Új Pedagógiai Szemle*, 2005. június
  - 21 Hofmeister Tóth Ágnes–Malota Erzsébet: *Reklámok a gyerek és a szülő szemével. Marketing és Menedzsment*, 34. 2000. 2. (33–38.) Sulyokné Guba Judit: *Kis emberek, nagy piac, avagy a gyermek fogyasztóvá válása. Marketing és Menedzsment*, 34. 2000. 2. (39–44.)

Fábián Róbert

Létezik a prevenció?!

I. Az iskolai prevenció – drogprevenció

A hajdani Nemzeti Egészségnevelési Intézet (NEVI) támogatásával működő Egészségesebb Iskolákért Egyesület két alkalommal vállalkozott arra, hogy felméri az általános iskolákban folyó prevenció, egészségnevelési gyakorlatot. Először 1997-ben. (Egészségnevelési programok az általános iskolában. 1997. NEVI iskolai csoport.) Ebben az időben az iskolák hozzávetőleg egyharmadában folytak idesorolható tevékenységek. A későbbi adatfelvétel idején, hasonlóan kis mintával végzett s ezért éppoly kevésbé megbízható felmérés már nagyobb értékeket mért. Ekkor már az iskolák kétharmadában történt „valami” a tanév során, ami idesorolható. (Egészségnevelés, egészségmegőrzés az általános iskolákban az ezredfordulón. 1999. NEVI.) Ekkor már azt is megállapíthattuk, hogy oly mértékben eltérők ezek a programok, illetve a módszerek tekintetében oly különbségek mutatkoztak, hogy bármiféle szempontú kategorizálás egyszerűen nem volt lehetséges. Egyszeri események, többszöri gyakoriságok mellett akadtak már olyan iskolák, ahol az egészségnevelési órák egész évben a tanterv részeként, képzett pedagógusok irányításával folytak. Mindkét időpontban a programok (események) monitorozása, hatásvizsgálata még teljességgel hiányzott az iskolákban, s ez ekkortájt még természetesnek volt mondható. Az oktatási és egészségügyi politika eddigre már elfogadta az iskola színterét mint a prevenció kítüntetett színterét, s az elkötelezett egészségnevelők elsősorban azzal foglalatostkodtak, hogy a munkát eredményesebbé tegyék, s az elkészített programjaikat az összes évfolyamra kibővítsék. Így bővültek ki többek között Csendes Éva („Élethelyzetértékek”), és az Iskolaegyesület („Egészséges Élet”) programjai 8 évfolyamossá,

de a többi koherens egészségfejlesztési program is bővült, fejlődött. Az volt a társult „ideológia”, hogy mindenki számára szükséges bizonyos képességek és készségek iskolai fejlesztése, ezért nincs értelme szelektálni a különböző környezetből, különböző ismeretekkel és felkészültséggel, adottsággal rendelkező diákok között, senkinek sem árt, és mindenkinek használ, ha a programban részesül.

E fejlődési szakasz vitathatatlan hasznossága mellett problémákat vetett fel. Vajon elér-e valamiféle hatást a beavatkozás? Vajon ugyanaz a program ugyanolyan haszonnal jár-e különböző környezetben, akár településtípus, akár iskolafenntartó relációban a tanyasi iskolában tanuló gyerekektől az elit, alapítványi iskolába járó fiatalokig? A válasz nyilvánvalóan: nem.

Miután itthon a hatalmas költség- és időigény miatt nem készültek hatásvizsgálatok, Rácz József az amerikai Botvin és Ruchin (USA, 1988) vizsgálataira hivatkozva kategorizálta az eddigiekben alkalmazott egészségnevelési programokat (több száz esetről van szó) és azok mért hatását.

Szerintük

- az információra szorítózkodó módszerek (pl. tények egyszerű közlése, az elrettentés technikája, a személyfüggő beszélgetések pl. volt drogfüggővel) hatástalannak bizonyultak;
- az érzelmi nevelés (pozitív önértékelés megcélzása, a csoportos tréningek, a készségfejlesztés) sem hozott lényeges változást;
- a társas hatás – kortárs hatással szembeni ellenállás, a pszichológiai immunizálás, a normatív elvárások korrekciója – a vizsgált esetek 30–50%-ában volt eredményes;
- az egészségfejlesztés (egyéni és közösségi értékek megerősítése, attitűdváltoztatás, holisztikus megközelítés és az intézmények szerepének bevonása) által elért hatás eredménye még nem mérhető igazán;

Életmód-élethelyzet

– öngyógyítás (a kockázatkárosító vágyak ki-elégítése más módon) esetenként, de nem minden esetben segített.

Összességében az amerikai kutatók azokat a módszereket találták eredményesnek, amelyek interaktív módon, a csoportdinamikát felhasználva folytatták a pedagógusok, egészségnevelők – ráadásul évente 20-30 foglalkozással és egy teljes tanévet átívelően alkalmaztak.

A prevenció tétje – mit akarunk megelőzni?

Az igen régi (Konfuciusznak ítélt) szellemes mondás úgy hangzik: „Ha vizsgálni akarsz egy jelenséget, először győződj meg arról, hogy a jelenség egyáltalán létezik-e!” Mi prevencióról, megelőzésről beszélünk, miközben évről évre nő az egészségkárosító magatartással jellemezhető fiatalok aránya. (Erre általában az a válasz, hogy mi történne akkor vajon, ha nem történne semmiféle megelőzés az iskolákban és más színtereken? Feltehetően e statisztikák még rosszabbak lennének – állítják a prevenciószolgáltatók, vagyis nem tudjuk mekkora körben, de érvényesül a prevenció hatása).

A történetek ellenére nagyon alacsony a prevenciószolgáltatók hatékonysága, hiszen folyamatosan nő az alkoholt kipróbálók, rendszeres fogyasztók aránya, s életkoruk is egyre alacsonyabb. Az illegális szerek életprevalencia értéke is – ugyan csökkenő dinamikával – de évről évre nő. Évente átlagosan 160 tizenéves alatti lány kényszerül abortuszra, a 15–19 év közötti lányok közül évente átlagosan hétezeren esnek át hasonló műtéten, miközben 17 éves korukig a fiatalok 40%-a túl jutott a nemi élet kezdsén.

Helyesebb lenne, ha nem a megelőzés kifejezést használnánk arra a kísérletre, hogy lehetséges összes eszközünkkel csökkentünk a fiatalok veszélyeztetettségét, tudatosítsuk a veszélyét az egészségkárosító magatartásoknak, növeljük ismereteiket, erősítsük akaratukat a helyesnek ítélt életvitel választására. Talán pontosabb meghatározás a „segítségnyújtás” az egészség tudatos életmód kialakításához. Ezzel eljutottunk ismét a bevezetőben említett „a megelőzés hatékonysága” kérdéséhez, hiszen a szükségleteknek és igényeknek megfe-

lelő *segítségnyújtás* minőségileg eredményesebb megelőző munkát eredményez. A polémia ellenére a továbbiakban mi is – jobb nem lévén – a prevenció kifejezést használjuk.

Az iskolai tevékenységet jól átlátó szakemberek igen pontosan és jól meg tudják fogalmazni az ideális prevenció formáját és tartalmát. Egészségfejlesztéssel, komplex és hosszú távú programokkal lehet a legtöbb eredményt elérni, *viszont a személyiségfejlesztés összetett és hatalmas többletmunkával járó feladatát a jelenlegi iskolarendszer egyelőre nem tudja integrálni.* Ezt pótolják az alkalmi, egyedi és rövid időtartamú programok, leginkább csak a „lelkiismeretük megnyugtatóására, a „feladat kipipálására”. A megelőzés fontosságának vannak harcos képviselői az oktatási intézményekben, de összességében az jellemző, hogy szinte mindenki másként látja a megelőzés lehetőségeit és a szükséges módszereket. Akadnak szép számmal olyan testületek is, akik elégedettek az eddigi tettekkel, elegendőnek és sikeresnek vélik a beavatkozásokat. Úgy látják, hogy az iskola ennél többet nem vállalhat, az oktatás rovására nem lehet bővíteni a prevenció órák számát.

Az oktatási tárca fontos rendelete miatt (osztályfőnöki órák kötelező egészségfejlesztési tematikával), a prevenciószolgáltatók pályázatok száma miatt ma már jogosan véljük azt, hogy minden iskolában történik valami egészségfejlesztés, egészségnevelés vagy bizonyos egészségre ártalmas viselkedésmódok megelőzésének szándékával. E három kifejezés mást és mást tartalmaz – a komplex személyiség- és egészségfejlesztéstől valamely konkrét egészségkárosító viselkedés elleni fellépésig (leggyakrabban a dohányzás elleni akciók, az egészséges táplálkozás melletti agitáció és a droghasználat megelőzése folyik az iskolákban).

Az iskolai egészségfejlesztési programok teljes feltérképezése, mérése (az adatfelvételi technikák fejlődésével együtt) véleményünk szerint továbbra sem lehetséges, bár egyre többet tudunk az iskolában történetekről – tanárok, egészségnevelők, drogügyi koordinátorokkal folytatott fókuszcsoport beszélgetések, a számtalan iskolai kérdőíves adatfelvétel, a prevenciószolgáltatók felkeresése és megkérdezése ellenére sem. Ennek okát elsősorban abban

Életmód-élethelyzet

látjuk, hogy a szakmában ismert és alkalmazott fogalmak a színtereken még nem ugyanazt jelentik, többek között az „egészségnevelés” és „egészségfejlesztés”, a „holisztikus programok” és általában a „programok”, az „események” és az „egymásra épülő, összefüggő programok” között legtöbbször nincs értelmezésbeli azonososság. Ez gondot jelent a döntéshozóknak és a népegészségügy állapota miatt aggódó szakértőknek egyaránt. De ha a jelenlegi (sejthető) helyzetet a tíz-húsz évvel ezelőtti állapotokkal hasonlítjuk, akkor a fejlődés vitathatatlan.

Ma már ott tartunk a folyamatban, hogy *a mennyiségi növekedést fel kell, hogy váltsa a minőségi – eredményességi mutatók javulása is*. Ennek mérése pedig egyelőre nagyon korlátozott. Amit viszont rövid távon lehetne tenni a javulás érdekében, az a szükségleteknek és igényeknek megfelelő programok kiválasztása az azonos módon és tömegesen végzett „prevencióval” szemben.

Az iskolákban évek óta az akkreditált programokkal rendelkező szakértő szervezetek végzik a dropprevenciós feladatot. Ők sikeresnek és elegendőnek gondolják mindazt, amit az iskola tesz az egészségkárosító magatartás megelőzésére. Mások szerint vannak sikerek és vannak kudarcok is. A nem pedagógus pályán dolgozó résztvevők nem látják ennyire kedvezőnek a helyzetet. Az egyik fókuszcsoportban részt vett 18 éves diák véleménye szerint egyáltalán nem jó az iskolai prevenciós gyakorlat. Alkalmasabb az érdeklődés felkeltésére, mint a távolságtartásra, és valójában hatástalan. Évek óta ugyanaz ismétlődik, unalmasak a foglalkozások. Más szakemberek véleménye szerint minden iskolában történik valami, de kevés kivétellel csak „kipipálják” ezt a feladatot, annak tényleges hatása már nem foglalkoztatja az iskolákat. *„Nagyon nehéz kérdés, hogy milyen a hatékony prevenció. Azt gondolom, hogy az információ nem óv meg senkit semmitől, sőt a visszajára fordulhat a dolog” – mondta az egyik tanár.* A megelőzést csak kellő óraszámmal és megfelelő tematikával érdemes csinálni, erre viszont nem nyitottak az iskolák. Nem biztosítanak elegendő óraszámot, vagyis valójában csak látszattervekenység folyik.

A *szükséges módszert* illetően a leggyakoribb vélekedés az „elriasztás” sikerességéhez kapcsolódik. Az alsó tagozatos diákok a dohányzás

elleni propaganda látványos bemutatóit (rákos légzőszerv bemutatását stb.) a felsős diákok a dropprevenciós foglalkozásokon a volt drogfüggők tapasztalatait vélik igazán hitelesnek, miközben akad pedagógus, aki a komplex egészségfejlesztést tartja a legeredményesebbnek. Minden bizonnyal igazuk van, hiszen mindezek a módszerek bizonyos közegben sikeresek lehetnek, máshol inkább kárt okoznak. Annak felismerése, hogy a számtalan elérhető program és alkalmazható módszer közül azokat kellene választani, amelyek valóban a diákok szükségleteit és igényeit szolgálják – még várat magára. Mi sem indokolja ezt, mint a diákok körében szerzett tapasztalatunk arról, hogy *iskolánként – osztályonként jelentős különbségeket mértünk a diákok ismeretei, egészséges magatartáshoz kapcsolódó attitűdjei és főként veszélyeztetettségük mértékében*. Ennek felismerésben a pusztán logikai következtetések mellett a mellékletben szereplő kérdőív alkalmazása segített.

A „bumeránghatás”

Az egészségnevelők az elérhető hatás legnagyobb akadályának azt vélik, hogy a tanuló-csoportokban különböző fejlettségű, érettségű fiatalok egyidejűleg találhatók. Ez a leglátványosabban a szexedukációt jellemzi, de az egészségkárosító anyagok használatát megelőzését megcélzó programok esetében is gyakori a félelem attól, hogy néhányan érettségükhöz mérten túl korán kapnak információt, miközben hasonló korú társaiknál a tudnivalókkal már el is késtek. Hasonló problémát jelent, bár súlyosabb kárt okoz az ún. bumeráng hatás, mint a prevenciós beavatkozások lehetséges következménye.

Képzelnék el azt a helyzetet, amikor egy prevenciós program beindulásának feltételül szabja a szolgáltató, hogy az csak hatásvizsgálattal együtt vezethető be. Ilyen esetben a már említett kérdőív egy blokkját alkalmazzuk az elővizsgálat során, majd az utóvizsgálat során is. Így történt ez több speciális dropprevenciós program esetében. Minél kisebb lélekszámú volt a település, ahol az adatfelvétel megtörtént a program indulása előtt, annál kisebb érdeklődést és ismeretszintet mértünk

Életmód-élethelyzet

a felsorolt témák – de legnagyobb mértékben az illegális szerekkel kapcsolatosan.

A prevenciósnak szánt programot követően az utóvizsgálat ismét tartalmazta e kérdésblokkot: mennyire jellemző most az érdeklődés az egyes témakörökben, és milyen ismeretszinttel párosul? Azt tapasztaltuk sok esetben, hogy utóvizsgálat során a drogok iránti érdeklődés jelentősen megnőtt, miközben az ismeretek szintje alig változott – vagyis az eleinte nem létező érdeklődést a program erősen felkeltette, miközben a kapott információk kevésnek bizonyultak a kialakult érdeklődéshez mérten.

Az eredmény figyelmeztető jelzés arról, hogy mennyire haszontalan és esetenként akár ártalmas is lehet egy olyan program alkalmazása, amely nem veszi figyelembe az igényeket és szükségleteket. Az elővizsgálat tapasztalata alapján a drogprevenciósnak szánt programot nem lett volna szabad bevezetni – még akkor sem, ha úgy vélik a pedagógusok, hogy a veszélyeztettség fennáll. A nagy országos mintával végzett reprezentatív drogérzékenységi vizsgálatok alapján tudjuk, hogy a falvakban nincs jelen (vagy nem ilyen formában létezik) az illegális szerhasználat, tehát a tematikában szereplő ismeretek a különböző illegális szerek hatásáról – szándékunkkal teljességgel ellenétes módon – bumeráng hatást értek el.

A bumeráng hatás mellett a fent említett elmentmondás a korai illetve a késői beavatkozást illetően is viszonylag jól feloldható az igények és szükségletek előzetes felmérésével.

A tanulócsoporthoz heterogenitása mint akadály

Gyakran felmerül a prevenció hatástalanságával kapcsolatban az a vélemény, hogy a tanulócsoporthoz egyáltalán nem tekinthetők egységesnek sem az ismeretek szintje, sem az attitűdök tekintetében, ezért vannak tanulók, akiknél hasznosul, vannak akiknél hatástalan a beavatkozás. Természetesen ezt a tényt el kell fogadnunk, de ezzel érvelve a prevenció teljes hatástalanságát igazolni nem tartjuk jogosnak.

Nézzük meg történelmi távlatokban ez a tanulócsoporthoz belüli heterogenitás mennyire volt jellemző, és hogyan módosult.

A rendszerváltozás előtti évtizedekben az alapfokú képzés körzetesített volt, vagyis lakóövezetek szerint a kijelölt oktatási intézménybe volt kötelező beiratkozni. Emiatt a kedvező társadalmi és családi pozícióban élő, előnyös helyzetű fiatalok azonos tanulóközösségekbe jártak a minden tekintetben kedvezőtlen helyzetű családok gyermekeivel. Ekkor valóban nagy gondot jelenthetett a pedagógusoknak az, hogy az oktatás vagy nevelés kerüljön túlsúlyba a tanévben, ráadásul a tematikát és módszert az „átlagnak” megfelelően lehetett csak megválasztani, ami sem a kiemelkedő képességű, sem a kifejezetten rossz képességű (és/vagy hátrányokkal érkező) gyerekek fejlődésének nem kedvezett. Az osztályközösségekbe került deviáns magatartású vagy éppen túlkoros gyerek komoly problémát okozhatott az osztály addigi „szellemiségében”, magatartásában.

A szabad iskolaválasztás kiterjesztése az alapfokú képzésre erőteljes szegregációt, elkülönülést eredményezett. A folyamatok egymást erősítették. A jó hírű, jó felszereltségű, (megfelelő tornaterem, különféle szakkörök, sok számítógép, nyelvtanulás lehetősége stb.) kiváló tanárokat foglalkoztató iskolákból a kedvező státusú családok gyerekei „kiszorították” az oda nem illő diákokat, a hátrányos helyzetű diákokat befogadó iskolákra egyre inkább a rosszabb feltételek és valljuk be a kevésbé elhivatott, esetleg kiegészítő pedagógusok lettek jellemzők. Ez a folyamat elsősorban a városokban, nagyvárosokban zajlott le, de az is tény, hogy a kisebb településeken élő „elitebb” státusú szülők is szívesebben utaztatják gyermeküket egy jobb hírű, jobb feltételeket garantáló iskolába, mint ezt tették eddig. Ennek eredményeképpen a homogénebb tanulócsoporthoz lettek jellemzőbbek, a többször emlegetett egyéni igények és szükségletek a tanulócsoporthoz belül közeledtek egymáshoz.

Ferge Zsuzsa (2005) a társadalmi egyenlőtlenségekkel foglalkozó tanulmányában pontosabban írja le ezt a jelenséget – igaz más megközelítési szempontból és más céllal.

„A nyomor átörökítésének egyik lehetséges eszköze a szegregálás. Részben régi rossz tradíciók folytatásaként, és még sokkal inkább a szabad iskolaválasztás negatív hatásaként rohamosan nő az iskolák közötti és az iskolákon belüli szegregálódás. Ilyen – az iskolák közötti

Életmód-élethelyzet

– *társadalmi elkülönülésre alig van példa a világon. Az OECD legújabb vizsgálata szerint a társult 40 ország között Törökország után Magyarországon a legnagyobb (az államok átlagának több mint kétszerese) az iskolák közötti társadalmi-gazdasági szegregáció. A hazai iskolák már szokatlanul homogének, ha viszont egy iskolán belül van mit szegregálni, akkor ez meg is történik.*”

Ez a homogenizálódás társadalmi szinten nagy károkat okoz, és a társadalmi esélyegyenlőtlenségeket jelentősen növeli. Talán nem cinikus a következtetésünk: a mi szempontunkból viszont kedvez, hiszen könnyíti a prevenció munkát.

II. Hogyan győződünk meg a szükségletekről és igényekről?

Ezek gyakran teljességgel elválnak, hiszen eltérő szempontból történő megközelítést tartanak. Mi tájékozott és tapasztalt „felnőttek”, „egészségnevelők” szabjuk meg a *szükségleteiket*, a diákok pedig kíváncsiságuk mértékében *igényeiket* fogalmazzák meg. Hogy szerezhethünk a szükségletekről és igényekről megbízható információt?

A *leggyakrabban alkalmazott adatgyűjtési eszközök* az önkitöltéses kérdőívek, tesztek, interjúk és a megfigyelés. Ezek olyan eszközök, amelyek alkalmazhatóságukat, érvényességüket már igazolták. Jelentős probléma az, hogy aki az elemzést végzi, annak jártasnak kell lennie a társadalomkutatási módszertanban, statisztikai elemzésekben és a tapasztalatok pontos, valósághű és érvényes interpretálásában. Megfelelő statisztikai ismeretekkel kell rendelkeznie ahhoz, hogy a beavatkozás során gyűjtött adatokat elemezni tudja, s ehhez ismernie kell bizonyos számítógépes programokat (pl. SPSS, SAS, Excel). Míután a szisztematikus értékelés módszere a társadalomkutatási módszereken alapszik, az értékelést végzőnek legalább alapvető társadalomkutatási képzettséggel kell rendelkeznie.

Míndezeket előrebocsátva és nem vitatva úgy érezzük, hogy a felsorolt eszközök között akad olyan is, aminek alkalmazása talán nem ennyire szigorúan társadalomtudományos

képzettségfüggő. Bár sokan úgy vélik, nem tekinthető tudománytalannak, de a legegyszerűbb személyesen tapasztalatot szerezni és választ kapni kérdéseinkre abból a körből, amelyre fókuszálunk. A módszer hibalehetősége nem olyan mértékű, hogy ezt a módszert elveszük. A megfigyelők, moderátorok felkészítésével a hibázás, téves percepció esélye jelentősen csökkenthető.

Az eddigi gyakorlatban meglehetősen sok esetben alkalmaztuk igény és ismeretszint felmérésre a *megfigyeléssel összekötött csoportos interjúkat*, irányított témájú beszélgetéseket. A drogprevenciót megelőző igényfelmérés a téma stigmatikussága miatt képzett kortárs-segítők alkalmazásával történik, de nem zárható ki az osztályfőnök vagy szaktanár által vezetett beszélgetés sem, ha a tanár-diák viszony minősége ezt lehetővé teszi. Célunk ez esetekben is a tanulócsoporthoz uralkodó vélemények megismerése és a diákok számára legfontosabbnak ítélt problémák beazonosítása. Az előzetesen felkészített kortárs-segítők standardizált vázlat alapján vezetik a beszélgetést, az osztály tanulóinak involválódását követően. Természetesen a csoportdinamikai jellemzőkre és a lehetséges védekezés módszereire is felkészítjük a fiatalokat. A „nagyhangú” sokat szereplő diákok által másoktól elvett időt az egyes témák lezárásakor „szavazással” egyenlítjük ki – vagyis a hozzászólásokból kialakult jellemző véleményt a kortárs-segítő összefoglalja, és az egyetértés mértékét rögzíti. Ha továbbra is megoszlanak a vélemények, az nem kerül a jegyzőkönyvbe, illetve úgy szerepel, hogy a bizonyos kérdés megítélésében megoszlanak a vélemények.

Az idő rövideje miatt max. 4-5 súlyponti kérdés megbeszélésére van lehetőség, ezért a legjobban bevált kérdésekre fókuszálunk a prevenció témák függvényében. Természetesen a kötött beszélgetés ellenére sem jut idő minden kérdés megbeszélésére, sőt a tervezettől el is térhetnek esetenként a moderátorok, hogy az osztály motiváltságát ne veszítsék el. Ezért van, ahol tudnak, van, ahol nem tudnak az órát követő írásos beszámolóban mindenre válaszolni.

Van olyan helyzet, ahol a megfelelő humán és anyagi erőforrás rendelkezésre áll, és lehetőség nyílik a *komplexebb megközelítésre*.

Életmód-élethelyzet

Komplex információgyűjtés

Ilyenkor egy rövid önkitöltéses kérdőívet is alkalmazunk, s ezt az adatfelvételt kiegészítjük leírt megfigyelés + csoportos interjú módszer alkalmazásával. Lehetőség nyílik arra, hogy a kérdőívekben szereplő válaszok matematikai feldolgozásából nyert következtetéseket kiegészítjük, bővítjük, esetenként összemérjük, ellenőrizzük az órán nyert tapasztalatokkal.

Mindenekelőtt azonban fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy az ilyen formájú adatgyűjtés nagyon sok előnnyel, ugyanakkor rendkívül sok veszéllyel, hibalehetőséggel jár! Más, eddig nem alkalmazott kérdőív szerkesztésének feltétlen a fent idézett szakértelemmel kell együtt járnia. A szerkesztőnek jártasnak kell lennie az egészségfejlesztésben, a prevencióban és nagy gyakorlattal kell rendelkeznie a kutatás módszertanban egyaránt. A kérdések megfogalmazása, az attitűd itemek megválasztása és összeszerkesztése nagy rutint igényel, ráadásul készítésekor már az adatfeldolgozás pontos tervének is el kell készülnie. Ez utóbbi persze a matematikai-statisztikai elemzés során módosulhat, váratlan összefüggések éppúgy adódnak, mint bizonyos hipotézisek be nem igazolódása esetén – ami ismét erősíti a szakértelem szükségességét.

A következő kérdőív-blokk alkalmas arra, hogy az egészséges életmód választásához szükséges ismeretek iránti érdeklődés és a vallott ismeretszint közötti eltéréseket elemezzük¹. Ilyen esetben az egészségnevelés különböző szakterületeit tartalmazó blokkban témánként arra kérdezzük, hogy „*Mennyire érdekelnék ezek a témák?*” Majd egy újabb blokkban: „*Mennyit tudsz ezekről a témákról?*” S a harmadik blokkban: „*Kitől fogadnál el tanácsot, segítséget ezekben a témákban?*”

Miután minden felsorolt részterületet fontosnak, az egészség megőrzéséhez szükséges ismereteknek ítélünk – vagyis „szükségletnek” – a válaszok orientálnak minket az igények és szükségletek közötti diszkrépancia mértékéről. Mindenek előtt célszerű elemeznünk azokat a részterületeket, ahol az érdeklődés szintje igen alacsonynak mutatkozik (vagyis soronként a „nem” vagy csak „kicsit érdekel” válaszok gyakorisága), és azokat a témaköröket, amelyek iránt kiemelkedően magas érdeklődés mutatkozik.

Általános tapasztalatunk az, hogy a felnőtté válás, a harmonikus emberi kapcsolatok, a párválasztás témaköre foglalkoztatja leginkább a tizenéves korosztályt. A drogok iránti érdektelenség a többi témához képest látványosnak mutatkozik (bár nagy szórást mutat több tekintetben), emellett csak a törvények, környezetvédelmi elvek iránti kismértékű közömbösséget érdemes említeni.

Az átlagos érdeklődés jelentősen átrajzolódik abban az esetben, ha a fiúk és a lányok válaszait külön tekintjük át. A lányok elsősorban a társas kapcsolatok alakítása iránt mutatnak kiemelkedő érdeklődést, míg a fiúk körében a szexualitás emelhető ki, s az, hogy a törvények, büntetendő tettek és büntetések témaköre iránt sokkal nyitottabbak. A drog megosztja a diákokat, s érdekes módon a lányok nyitottabbak, vagy inkább vállalják kíváncsiságukat, mint a fiúk, de összességében is kevesen vannak. A több ezer fiatal válaszait elemezve igen meglepő, hogy minden területen alacsonynak érzik a felsorolt témákban ismereteik szintjét; ez különösen az általános iskolásokra jellemző. Meglepő a szexben való ismeretek „vélt” magas szintje – még a 13–14 éveseknél is. Ebben a korban jellemző, hogy a szexualitás fogalmát az aktusra szűkítik: szinte semmit sem tudnak a szexről – a családtervezéstől, a születésszabályzástól, egészen a szexuális úton terjedő betegségekig bezárólag. A kíváncsiság mértéke viszont jelentősen szóródik. A drogok, a környezetvédelem és a törvények témakörében alacsony a jártassági szint mellett igen alacsony az érdeklődés szintje is. *Azok a témakörök különösen érdekesek számunkra, ahol magas érdeklődés alacsony ismeretszinttel párosul.* Ezek elsősorban a társas kapcsolatok, életvezetési gondok. Ebben nem látható különbség az életkori csoportok között, jelezve azt, hogy folyamatos segítséget, támogatást, erősítést igényelnek a fiatalok abban, hogy eszközeik legyenek a barátság, szerelem, párválasztás, családi élet nehézségeinek legyőzésében. Ez is igazolja azt, hogy az egészségnevelésnek, egészségfejlesztésnek kitüntetetten *a harmonikus személyiségfejlődést kell szolgálnia.* Ezek a készségek nyilvánvalón nem ismeretfüggők, előadásokkal, tájékoztatókkal képességek és készségek nem fejleszthetők. Ez okozza a legnagyobb problémát

Életmód-élethelyzet

az iskolai munkában. Mennyivel könnyebb évente néhány osztályfőnöki órát tartani – esetleg meghívott előadókkal – s ezzel „letudni” az egészségnevelést, mint folyamatosan, nagy energiák befektetésével egyénileg vagy csoportosan, interaktív formában foglalkozni a diákokkal. Az alapvető funkcióit hiányosan ellátó családok feladatait átvállalni, vagy az otthonról hozott attitűdöket alakítani a helyes irányba.

Az első lépésként megleptük, tudjuk melyek azok a témakörök, amelyek iránt a legnagyobb érdeklődés mutatkozik egy-egy osztályközösségben. Emellett azt is megtudtuk, hogy milyen mértékűnek ítélt ismeretszint jellemzi ezt a közösséget – témakörök szerinti bontásban. Ez utóbbi jelentőséggel bír a számunkra, hiszen az általunk fontosnak vélt szükségletek mellett az érdeklődés mértéke és ugyanezen témákban az ismeretek szintje is elemezhető és regisztrálható, s könnyíti a prevenció módjainak és tartalmának megválasztását.

Nem mellékes az sem, hogy kiket tartanak ezekben a témákban autentikus, hiteles segítőknek, tanácsadónak a diákok. Előfordul – elég gyakran – hogy bizonyos témák megbeszélésére nem tartják alkalmasnak tanáraikat vagy az iskolai egészségügyi személyzet tagjait. Ez leggyakrabban éppen a szexualitással kapcsolatos ismeretek esetében van így, de a drogokkal kapcsolatban is regisztrálható. Az eddigi felmérések alapján a család és a szülők azok, akik a legtöbb segítséget tudják adni a fiataloknak – és ez természetes. Ideális esetben a diákok mindegyikének ez lenne a válasza, de ez nem így van. Sokan választanak más „informátort”, jelezve azt, hogy a szülők nem minden esetben és nem mindenben alkalmasak felkészíteni gyermekeiket. A pedagógusokat elsősorban a környezetvédelem, a táplálkozás és a jogi kérdésekben tartják partnernek a diákok, s a szexualitás és a drogok témájában választják a legritkábban – szemben a külső szakemberekkel.

Kiegészítő attitűdvizsgálat

Az egészségkárosító viselkedésformákkal kapcsolatos attitűdök azonosítása lehetőség szerint olyan véleményeket, hiteket és normákat magá-

ban foglal, amelyet az emberek ezekkel a tettekkel kapcsolatban megfogalmaznak. Ezek a köznapi beszélgetésekből könnyen felidézhetőek, s akár a pozitív akár a negatív állításokkal való egyetértés alapján kategorizálhatók. Az könnyen igazolható, hogy az egészségkárosító cselekedetekkel kapcsolatos pozitív attitűd inkább valószínűsíti a jelenlegi vagy a későbbi várható magatartást, míg a negatív ítéletek inkább gátolják.

Szinte mindegyik viselkedés esetében akadnak titkolandó, esetleg már stigmatikusnak ítélt elemek, ezért nem lehet direkt kérdésekkel tudakozódni az iránt, hogy a kérdezett diák él-e már vagy élni fog-e ezekkel. A viselkedésre vonatkozó megjelenési formák, manifesztumok rögzítése komoly módszertani nehézségekbe ütközik, ezért a jövőre vonatkozó, prognosztizálható viszonyulás alapján igyekszünk ezt a hiányosságot pótolni.

A szociálpszichológiai szakirodalom eredetileg az attitűdöt mint cselekvésre való készenléti állapotot, beállítódást jelölte, ma már tartós beállítódást, értékelő viszonyulást jelent valamilyen tárgy, személy vagy gondolat irányában. Közvetlenül nem megfigyelhető, csak következtetni lehet rá a személy szóbeli, viselkedéses vagy nem verbális, érzelmi reakcióiból. Három összetevőből áll:

1. az érzelmi összetevőből, amely az attitűdtárgy iránti érzelmi reakciót, a pozitív vagy negatív viszonyt fejezi ki;
2. a gondolati (kognitív) összetevőből, amely az attitűdtárgyról rendelkezésre álló információkra, az azzal kapcsolatos hiedelmekre utal;
3. és a viselkedéses összetevőből, amely az attitűdtárggyal kapcsolatos eljárásmodokat tartalmazza.

Bármely egészségkárosító magatartással kapcsolatos attitűdökben, érzelmi beállítódásban is nyomon követhetjük ezt a hármas tagolást. Az alkalmazott kérdőív egy blokkjában a megelőzendő magatartással kapcsolatos attitűdök gyakoriságát vizsgáljuk meg. Elsőként a probléma érzelmi összetevőit, ezt követően a problémával kapcsolatos információkkal, hiedelmekkel kapcsolatban tekinthetjük át a fiatalok válaszait, majd a jövőre vonatkozó cselekvési prognózisokat vizsgálhatjuk.

Életmód-élethelyzet

Érzelmi összetevők

Ha a droghasználattal kapcsolatos attitűdöket kívánjuk megismerni, könnyebb helyzetben vagyunk, mint például az alkoholfogyasztás esetében. Gondoljunk csak a heti egy-két sör elfogyasztásának megítélésére. Hova sorolhatjuk azokat, akik ezzel a gyakorisággal egyetértenek? Még a napi egy-két sör elfogyasztása sem igazán sorolható a veszélyes, káros viselkedésmódok közé, csak a heti berúgási gyakoriságról állíthatjuk azt, hogy veszélyes, egészségkárosító magatartás. Ilyen esetben segít az, hogy több (esetünkben négy) item is foglalkozik az alkoholfogyasztással – tehát azokat, akik mind a négy esetben elfogadók, azokat valóban besorolhatjuk azok közé, akiket célcsoportunknak tekinthetünk egy prevenció folyamat beindulása előtt.

Az illegális szerhasználatra vonatkozó két állítás esetében az a gond merül fel, hogy tudjuk, a marihuána egyszeri kipróbálása nem súlyos rizikófaktor, hiszen az esetek többségében nem követi ismétlés, az egyszeri használat pedig nem jár igazolható ártalmakkal. Ezt viszont sokan (attól függetlenül, hogy egyértelműen a morális vétségek közé számít) vitatják a szakmában is –

vagyis kategorikusan nem eldönthető a válaszok alapján a veszélyeztetettség. Viszont a gyakoribb és ismétlődő szerhasználat veszélyei nyilvánvalóak, ezért a heti többszöri szerhasználatot elfogadók egyértelműen besorolhatók a veszélyeztetettek közé.

A táblázat megoszlásaiból látható, hogy a drogokkal kapcsolatos érzelmi viszony a fiatalok körében a felsorolt lehetőségek közül a legelutasítóbb. A mintában szereplő diákok 60 százaléka nagyon helyteleníti azt, ha valaki hetente több szál marihuánás cigarettát elszív, viszont a fiatalok egytizede nem helyteleníti a heti többszöri marihuána fogyasztást. A heti egy-két pohár sör elfogyasztása a legelfogadottabb a felsoroltak közül (86 százalékuk nem helyteleníti). A szexedukációt tervezők számára pedig a 16%-os veszélyt bagatellizáló populáció jelenthet feladatot – bármekkora kisebbségben is vannak.

Ezt a megoszlást akár életkor, akár iskola, akár tanulócsoportos bontásban is érdemes megnézni – összkép, összehasonlíthatóság és konkrétan egy tanulócsoport jellemző attitűdjeként interpretálható az adatsor, s mindháromnak önálló jelentősége van, s az egészségnevelők számára fontos információt jelentenek.

1. táblázat. A különböző viselkedésmódok helytelenítése (százalék)

	Nem helytelenítem	Helytelenítem	Nagyon helytelenítem	Nem tudom eldönteni
Ha hetente több szál marihuánás cigarettát elszívunk	11	27	60	2
Napi egy csomag cigit elszívunk	17	46	35	3
Ha nem ügyelnek egyszer-egyszer a biztonságos szexre	16	46	30	8
Ha hetente berúgnak	29	38	29	3
Ha kipróbálják a marihuánás cigarettát	37	24	35	4
Napi-egy két pohár sört megiszunk	56	31	9	4
Ha egy-egy szál cigit elszívunk	71	20	6	3
Ha nem tartják be az egészséges táplálkozás elveit	68	19	5	8
Ha évente egyszer-kétszer berúgnak	81	11	7	1
Ha hetente egy-két pohár sört megiszunk	86	8	4	2

Életmód-élethelyzet

2. táblázat. A droproblémával kapcsolatos vélemények, ítéletek évfolyamok szerinti megoszlása

		Évfolyam	
		8.	10.
1. Bármilyen rossz helyzetbe is kerül valaki, a drog nem megoldás.	Egyetértek	87%	91%
	Nem értek egyet	6%	5%
	Nem tudom eldönteni	7%	3%
2. A könnyű drogok engedélyezése csak növelné a fogyasztást.	Egyetértek	66%	62%
	nem értek egyet	25%	28%
	Nem tudom eldönteni	9%	10%
3. Nem a kábítószeres fiatalok a bűnösök, hanem a terjesztők.	Egyetértek	44%	42%
	Nem értek egyet	41%	42%
	Nem tudom eldönteni	15%	17%
4. Akinek szilárd hite van, az nem nyúl kábítószerhez.	Egyetértek	50%	39%
	nem értek egyet	36%	47%
	Nem tudom eldönteni	14%	13%
5. A drogozás sokkal veszélyesebb, mint az alkohol, vagy a cigaretta.	Egyetértek	72%	67%
	Nem értek egyet	19%	25%
	Nem tudom eldönteni	9%	8%
6. Meg lehet érteni, hogy a kilátástalan helyzetben lévő fiatalok a drog felé fordulnak.	Egyetértek	22%	28%
	Nem értek egyet	67%	65%
	Nem tudom eldönteni	11%	7%
7. Minden kultúrának megvannak a kábítószerai, csak tudni kell őket használni.	Egyetértek	47%	63%
	Nem értek egyet	30%	24%
	Nem tudom eldönteni	22%	13%
8. A drog olyan, mint a korábbi nemzedékeknek az alkohol.	Egyetértek	25%	26%
	Nem értek egyet	55%	59%
	Nem tudom eldönteni	20%	15%

Hiedelmek, pozitív és negatív attitűdök

Most nézzünk egy másik példát arra – például egy dropprevenciós program bevezetését megelőző adatfelvétel során a kérdőívben milyen itemeket szerepeltethetünk azért, hogy megtudjuk milyen jellemző gondolkodásmód, ve-

szélyérzet és attitűdök jellemzik a vizsgált közösséget. A kérdőív blokkjában szereplő negatív és pozitív véleményeket ezúttal évfolyamonkénti bontásban közöljük.

A fenti táblázatot azért célszerű szemügyre venni, mert jól látható, hogyan növekszik az illegális és legális szerhasználattal kapcsolatos

Életmód-élethelyzet

pozitív attitűdökkel rendelkezők aránya a 14. és a 16. életév között. Az általános iskolások többsége még nem találkozott e szerekekkel, és csak hallomásból alkotott ítéletet, míg a másodikos középiskolások tájékozottabbak és tapasztaltabbak.

Ismét jól érezhető az, hogy az egyes állításokkal való egyetértés alapján milyen nehéz kategorizálni. Mely esetekben mondhatjuk egyértelműen és főleg igazolhatóan azt, hogy a kérdőívet kitöltőt, a szerekek használatához és a szerhasználókhoz pozitív vagy éppen negatív attitűdök jellemzik. Ilyen esetekben a válaszok együtt járása orientálhat minket – vagyis azok, akik a 3,6,7,8 állítással *egyaránt* egyetértők, nagyobb valószínűséggel toleránsabbak, liberálisabb véleményen vannak a szerhasználatról, mint azok, akik az 1,2,4,5 állítással egyaránt egyetértettek, akik veszélyesnek látják a szerekek használatát.

Az eddigiekben nagyjából az illegális és legális szerhasználathoz köthető attitűdökről és érdeklődési szintekről írtunk, pedig az egészségmegőrzés számos fontos területe legalább ennyire fontos.

Ha a szexuális ismeretek és a szexualitáshoz köthető attitűdök alapján kívánjuk megismerni a diákok szükségletét és/vagy igényeit egy megelőzési célú beavatkozás iránt, éppúgy kell tennünk, mintha a droghasználat, a környezetvédelem, az egészséges életmód, vagy a helyes táplálkozás a tervezett megelőzés tárgya. Ez esetben olyan itemeket választunk, amelyek alkalmasak tartalmuknál és megfogalmazásuk módja alapján arra, hogy megismerjük a diákok jellemző gondolkodásmódját, veszélyérzetét, ismereteit, hiszen ez alapján dönthetünk reálisan a szükséges teendőkről.

A szerkesztés során a legnagyobb gondot és felelősséget az jelenti, hogy a kérdőívben szereplő állítások (itemek) minden esetben jól azonosítható pozitív vagy negatív tartalmúak legyenek. Sokszor még a kutatóknak is kétségei vannak ezek valóban pontos besorolása tárgyában. Igen erős az uralkodó erkölcsi normák hatása, s valóban sok cselekvésforma esetén felmerül a kérdés: valóban problémásnak tekinthető-e, és ha igen, akkor minden esetben érvényes negatívum, vagy csak korlátozott körben tekinthetjük annak.

Ekkor a legjobb tanács az *értékmentesség*, vagyis ne erkölcsi megfontolások alapján történjen a „besorolás”, hanem valóban a pontosabban mérhető – egészséget veszélyeztető vagy az egészséget szolgáló – viselkedés legyen a besorolás szempontja, ne pedig világnézeti, erkölcsi alapú ítéletek szülessenek.

Ezek megválasztása neuralgikus kérdés: elsősorban a helyes és veszélytelen, egészséges szexuális magatartással kapcsolatos ismeretek, az ettől elválaszthatatlan harmonikus emberi kapcsolatok és párválasztás témakörében.

Nézzünk példát e problémás szituációra.

Nem szabad például a házasság előtti nemi kapcsolat létesítésével való egyetértés vagy tiltakozás a kérdésünk tárgya, hiszen sem a megőrzött szüzesség, sem a házasság előtt nemi kapcsolat önmagában nem egészségi kérdés, hanem erkölcsi megfontolások tárgya – kinél ez, kinél az a döntés szempontja. A nemi kapcsolat teremtésekor viszont az óvatosság mellőzése, az éretlenség és a védekezés hiányával kapcsolatos bármilyen állításról alkotott vélemény már sokkal alkalmasabb a prevenció szükségletek megállapítására.

III. Cselekvési prognózisok értékelése A veszélyeztetettség- védettség kritériumai

Bizonyos viselkedésformák esetében vannak stigmatikusnak ítélt elemek, ezért nem lehet közvetlen kérdésekkel tudakolódni az iránt, hogy a kérdezett diák él-e már ezekkel a cselekedetekkel, vagy éppen komolyan érdeklődik utánuk, s egyben a negatív választ tekinteni a veszélyeztetettség egyedüli kritériumának. Ezért a jövőre vonatkozó, prognózisuk alapján próbálkozunk meg azzal, hogy jelenlegi érzelmi, értelmi azonosulásukat ezekkel a tettekkel megismerjük. Egy újabb kérdésblokkban szereplő állítások ismét a dohányzás, alkoholfogyasztás, drogfogyasztás mellett az egészséges életmód megőrzésére, a társas kapcsolatok problémamentességére és a törvények betartásának valószínűségére utalnak. Az egy-egy állítással való egyetértés alapján komoly következtetések levonása szakszerűtlen és indokolatlan – valójában a blokk szer-

Életmód-élethelyzet

kesztésekor a cél éppen az összes állításhoz való viszony (egyértékes, vagy egyet nem értés) alapján történő faktorizálás volt. Olyan csoportok elkülönítése, (majd a csoportok nagyságának megállapítása) amely alapján a veszélyeztetettség mértéke egy közösségen belül meghatározható. A tanulócsoportban mi a jelenleg uralkodó szemlélet? Milyen mértékben valószínűsíthető az, hogy az egészségkárosító (és most még megelőzhető) viselkedésmódok jellemezni fogják a diákokat?

A meglehetősen bonyolult faktorképzés folyamatának leírása nélkül is megállapítható milyen cselekedetek valószínűsítése esetén jelenthetjük ki a veszélyeztetettséget, és ezzel a prevenció szükségletek mértékét egy tanulócsoporton (vagy iskolában, akár egy adott évfolyamon) belül. Azt viszont, hogy a „nagyon valószínű” vagy „valószínű” választ adókat egy csoportba soroljuk, vagy sem, azt a magatartás veszélyességének mértéke szabja meg, de minden esetben a kutató döntése, éppúgy, mint a bizonytalanok – a „nem tudom” választ adók besorolása valamelyik csoportba. A standardizálás csak viszonylag nagy mintán végzett elemzést követően végezhető el – a legpontosabb és számtalan variációban elvégzett analízist követően.

A szerhasználat valószínűsítése – tapasztalatunk alapján – még nem elegendő a védettség vagy veszélyeztetettség becslésére. Az elemzés során nagyobb megbízhatóságra, pontosságra van szükségünk. A kérdőív attitűdkérdéseinek elemzése során leírtuk azokat az „itemeket”, amelyekkel való egyértékes, illetve egyet nem értés alapján a toleráns, elfogadó véleményen lévők – és a szerek használatát veszélyesnek és indokolatlannak tartók jól megkülönböztethetők, elválaszthatók. A kérdőív első blokkjában pedig az egészségkárosító magatartásformákat (többek között az illegális szerek kipróbálását) elítélők és azt tolerálók különböztethetők meg.

Ezek után adódik a következtetés, a pontosabb becsléshez mindezeket a válaszokat együtt kell értelmeznünk, az „együttjárások” adják a legpontosabb becslést, valószínűséget.

A szerhasználat szempontjából *védettnek* tekintjük azokat a fiatalokat, akik helytelenítik a marihuána

kipróbálását, biztosak benne, hogy nem próbálják ki a marihuánát és az egészséges életmód elkötelezettjei. A szerhasználathoz kapcsolható attitűdjeiket a rendpártiság és intolerancia jellemzi („felesleges pénzt költeni a kezelésükre”, „keményen kell büntetni a fogyasztókat is”, „a könnyű drogok kipróbálását követően nincs visszaút” – állításokkal egyetértők)

Veszélyeztetettnek azokat tekintjük, akik már kipróbálták (vagy ezt tervezik) a marihuánát, nem helytelenítik a szerhasználatot, toleránsak a szerhasználókkal szemben, illetve veszélytelennek tartják a marihuána használatát. („minden kultúrában jellemző a szerhasználat”, „része a modern szórakozásnak”, „már nem lehet visszaszorítani”, „a legalizálás a drogkereskedelmet felszámolná” – állításokkal egyetértők)

A 14 évesek védettségének – veszélyeztetettségének megítélése igen rizikós a kérdőív kérdéseire adott válaszok alapján, még akkor is, ha valamelyik szer kipróbálását tervezik és egyben igen toleránsak a szerhasználókkal, egyben veszélyérzetük sem jellemző. Nem csak azért, mert gyakran inkohérens válaszokat adnak, hol a toleráns, hol rendpártinak ítélt véleménnyel értenek egyet, ismereteik még hiányoznak, tapasztalataik nincsenek, következtetéseik átgondolatlanok. Tudjuk pontosan, hogy a következő két év alatt gondolkodás módjuk, attitűdjeik jelentősen megváltoznak. Akiket védettnek minősítünk ebben az életkorban, éppúgy megváltozhatnak, mint a már most veszélyeztetettnek minősítettek. Ezért ezeket a kategóriákat csak a 16 évesek esetében alkalmazhatjuk biztonsággal.

A 14 évesek körében a Nemzeti Drogmegelőzési Intézet által immár tíz éve használt, és nagy mintán alkalmazott „komplexebb”, információgazdagabb kérdőívének alkalmazása megbízhatóbb abban az esetben, ha védettségük vagy veszélyeztetettségük mértékét kívánjuk megismerni. A válaszok alapján megbízhatóan elválaszthatók a rossz közérzetű, tanulásban alulmotivált, reális tervek és jövőkép nélküli fiatalok a tudatos életvezetésű, jó közérzetű fiataloktól. Miután már 14 évesen összefüggés látható a közérzetük és az egészségkárosító magatartásformák gyakorisága között – úgy véljük a veszélyeztetettség mérésére egy másik, általunk gyakran alkalmazott kérdőív

Életmód-élethelyzet

jobban megfelel, mint az eddigiekben elemzett, rövidebb kérdőív.

Már csak egy megválaszolatlan kérdés maradt. Milyen mértékű veszélyeztetettség esetén mondhatjuk a prevenció iránti szükségleteket meghatározónak és szükségesnek? Mi lesz azokkal, akik egy csoporton belül nem bizonyultak „veszélyeztetettnek”, nem igazolt a prevenció beavatkozás szükségessége esetükben?

A tanulócsoporthoz heterogenitása mint (töb-
bek között) a prevenció beavatkozás eredményességének problémája már szerepelt előzőleg tanulmányunkban. Ott azt a tapasztalatunkat írtuk le, hogy az iskolák igen erős szegregációs folyamata eredményeképpen a tanulócsoporthoz is homogénebbek lettek családi környezetük, tanulás iránti motiváltságuk, ismereteik, közérzetük és ezek együttes következményeképpen a jelenlegi és várható egészségmagatartásuk alapján is. Kivételt jelentenek azok az oktatási intézmények, ahol nem választás, hanem a lehetőségek miatti „kényszer” alapján alakulnak ki a tanulócsoporthoz. Ilyenek nagy valószínűséggel a kisvárosok és a községek általános iskolái, de meglehet az is, hogy bizonyos szakmákat oktató közép- és felsőfokú intézmények is kivételnek számítanak. Nyilvánvaló, hogy az erős elkülönülés ellenére sem „ikertestvérek” alkotják az osztályközösségeket, a diákok között hol több, hol kevesebb bizonyul veszélyeztetettnek, miközben mindig akad (hol félelemből, hol tudatosságból, és még számtalan okból eredően) „rendben lévő” és nem a veszélyeztetettek közé sorolt fiatal. Természetesen a felmérést sem tekinthetjük egzaktnak, minden esetben *csupán valószínűségeket* mérünk, még akkor is, ha az adatfelvétel minden szabályát sikerül pontosan betartani. *(Az egyik városban végzett adatfelvétel a várakozással ellenkező eredményt hozott az egyik kiemelten veszélyez-*

tetett családi háttérű tanulókat befogadó iskolában – miután itt találtuk a legnagyobb „védezt” és a legkisebb „veszélyeztetett” csoportot. Kiderült az, hogy máshol nem, de itt a tanárok bent voltak az adatfelvétel alatt az osztályokban. Ez is igazolja azt, hogy mennyire fontos betartani az adatfelvétel szabályait)

Ezért nem szabad egyértelműen és általánosan alkalmazott szabályt felállítanunk a szükséges beavatkozást illetően. Eddigi vizsgálataink során közel tízezer 10-16 éves diák töltötte ki standard kérdőívünket. Ezekben az esetekben elsősorban az egészségkárosító legális és illegális szerek használatának megelőzése céljából a szükségletek felmérése volt a célunk. Jelentős különbségeket mértünk az iskola telephelye, típusa, és az iskolafenntartó intézmények között is. A tapasztalatokat a fenntartó vagy éppen a tantestület tudomására hozva segítettük a döntésük megszületését a szükséges beavatkozás mértékéről és tartalmáról.

A módszer bevált és alkalmas arra, hogy az egészségkárosító magatartásformákhoz köthető *egyéni* attitűdök, vélemények, hiedelmek és várható cselekvési prognózisok alapján megállapítsuk azt, hogy milyen mértékűnek látjuk a tanulócsoporthoz azok arányát, akiknek (ha gyakran nem is igénylik) szükségük van valamilyen szervezett vagy egyéni beavatkozásra jelenlegi vagy későbbi egészségmagatartásuk módosítására, befolyásolására.

Jegyzet

- 1 A tapasztalataink validitását megalapozza az a több ezer kérdőív, amit a fővárosban, megyeszékhelyeken, kisvárosokban a 14 és 16 éves diákokkal töltöttünk ki. A vizsgálatok részletes felsorolásától eltekintünk.

Kitekintés

Kertész Anna

Két pedagógiai példa

FILOZÓFIA ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET 2007

A „Filozófia- Művelődéstörténet 2007” kötet oktatással, neveléstudománnyal foglalkozó tanulmányai között különös figyelmet érdemel Donáth Péter: Adalékok Nagy László pályájához, és Farkas Mária: A népiskolai történelem-tanítás és a nemzetiségek a dualizmus korában című dolgozata. Mindkét munka az oktatás, a nevelés, az iskolarendszer helyzetével, problémáinak elemzésével foglalkozik egy adott kor keretei között és mint azonosság ez leírható, de fontos látni, érzékelni a különbségeket is a két tanulmány között. Míg Donáth Nagy László életpályájának bemutatásán keresztül foglalkozik a 19. századvég – 20. század közel három évtizedének történetével is, addig Farkas a dualizmus korát, iskolarendszerének történelmi légkörét vizsgálódása tárgyának egy-egy sajátosságán (népiskola a nemzeti identitás szolgálatában, a nem magyar tannyelvű iskolák olvasó- és nyelvkönyvei, anyanyelvi tankönyvek...) keresztül érzékelteti. A történelmi kor különösen hat az oktatásban, a nevelésben az ifjúsággal való foglalkozásban és főleg olyan társadalmi környezetben, mint a soknemzeti-ségű és nemzetiségi problémákkal időről időre terhelt Kárpát-medence. Nem véletlenül hangsúlyozza Nagy László: „A nemzeti érzés mellett fejlesztendő a nemzetek közötti közösség érzése is...” A történelmi korra figyelemmel Nagy Lászlónál arról sem szabad megfeledkezni, hogy munkálkodására esik az újabb kori magyar történelem egy máig vitatott időszak: a Tanácsköztársaság.

Természetesen mind Donáth, mind Farkas munkájában a kor csak történelmi keret, amibe ágyazva vizsgálják az oktatás, közelebbről a közoktatás, az iskolai nevelés és tanítás helyzetét, annak lehetőségeit, feltételeit, társadalmi illeszkedését. Nagy László közoktatásról vallott nézeteit máig ható érvényűnek tekint-

hetjük. „A közoktatás berendezése azon elvet kövesse, hogy mindenkinek joga van a legmagasabb fokú műveltség eléréséhez, sőt az általános műveltségi színvonalat elérni nemcsak joga, hanem kötelessége is mindenkinek” – írja *A magyar közoktatás reformtervezete* című munkájában. Úgy látja, hogy ezt leginkább a népiskolai rendszer és az erre szervezeten épülő középiskola és szakiskolai képzés szolgálja.

A népiskola vizsgálata Farkas Mária tanulmányában is fontos helyet foglal el, joggal. Míg Nagy Lászlónál a népiskola az ifjúság nevelésének, oktatásának legfőbb letéteményese, addig a dualizmus korának népiskolája nem pusztán oktatási intézmény, sokkal inkább a nemzetiségi politika érvényre juttatásának fontos színtere. Farkas kiemeli, és jól láttatja a dualizmus népiskolájának két fő lényegét, a nyelvkérdést, ami a kor, a társadalom, a politika szellemiségét abban testesíti meg, hogy a „nyelv egyenlő nemzet”-tel; illetve a nemzeti identitást erősítő, hazafias szellemi történelemoktatást.

Donáth Péter: Adalékok Nagy László pályájához

„Arra törekedtem, hogy az ifjúságban eszménységet fejlesszek ki. Az eszméket szeretni tanítottam meg őket: hazát és gyermeket szeretni” – írja hitvallását Nagy László részletes önéletrajzában, 1922-ben. Bár a részletes szakmai önéletrajz egy érzékeny, öntudatos, sok elemében rejtett sértettséget, belső fájdalmakat hordozó önvallomás, kényszerűség szülte következmény – egy magasabb szakmai elismertség és az azzal járó anyagi juttatások érdekében –, mégis elfogadható és hiteles, mert minden részletében, minden indokában hordozza azt az elkötelezettséget az ifjúság, főleg a gyermeknevelés

Kitekintés

iránt, ami őt egész életében szakmai pályáján, pedagógusi munkálkodásában jellemezte.

Donáth elismerésre méltó és megalapozott tényfeltárással, elemző kutatással, annak során fellelt szellemi adalékokkal találja meg helyét az életműnek, és kiváló arányérzékkel helyezi el a szakmai önéletrajz vonatkozó részeit a Nagy László-életpályát elemző tanulmányában. Ha ezt nem igazán érezné, úgy a donáthi elemzést rendkívül „száraz”, egy életpálya adalék leltárának tekinthetné az olvasó. Mivel azonban a szerző a tanulmányában mindvégig szakmailag elkötelezetten foglalkozik a 19. századforduló, a Millennium, majd azt követően a 20. század eleji Magyarország egyik legkiemelkedőbb, legnagyobb formátumú pedagógusával, tanítóképzőjével, filozófával, úgy az életpálya, az életműelemzés egyben egy nagy ívű hiteles kortörténeti, részleteiben, illetve sok tekintetben ismereteket bővítő tanulmány is.

Fontos hangsúlyozni a donáthi elemzésben a kortörténetet, mert a Nagy Lászlói gondolatok, eszmék és értéktételek akkor is helytállóak voltak, és most is igazolhatók, hovatovább érzékelhető hatással vannak napjainkban is. Különösen igaz ez *A Magyar közoktatás reformtervezete* dolgozatban az Iskolaszervezet kapcsán kifejtett nézeteire:

„Tiszteletben tartja az egyéni szabadságot, de az állampolgári erények kialakulását legfőbb feladatának tartja. Fő feladat a magyar honpolgári öntudat kifejlesztése. Azonban a nemzeti érzésből kiküszöbölendő minden előítélet és elfogultság más nemzetekkel és népekkel szemben. Fő, hogy az ország keretében együtt élő emberek között legyen meg a testvéri szeretet és az összetartozandóság érzése. De minden gyermek érezze magát a világtársadalom tagjának is...”

Megbecsülést érdemlő gondolatok és egyben figyelmet is érdemelnek napjaink aktuálpolitikai történéseinek tükrében, különösen, ha fiatalok neveléséről, oktatásáról van szó.

A már hivatkozott szakmai önéletrajzában Nagy László külön kiemeli, hogy pályáján kezdettől fogva fő gondot a pedagógiai működésre, az ifjúságra való hatásra fordított. A kortörténeti elemzésekben, levéltári anyagokban, levelezésekben, egyéb dokumentumokban Donáth nagyon sok példát, ténytet mutat fel, amely

igazolja a Nagy László-i gondolat fontosságát az ifjúság és a gyermeknevelés érdekében. Elmélyült elemzéssel vizsgálja Nagy Lászlónak a népiskoláról vallott nézeteit. Az oktatás, a nevelés fontossága mellett Nagy felismeri a fiatalkori testnevelés szerepét, karakterformáló erejét.

Az ifjúság nevelésének útkijelölésében fontos szerepet vállalt a Gyermektanulmányi társaság és természetesen mint annak elnöke, Nagy is. Három nagyobb célt tűzött ki maga elé a társaság, amelyből az egyik: a gyermekek fizikai és erkölcsi védelme, előremutatásában megelőzte a korát.

Nagy szívügyének tekintette az iskolareformot is. Kétségtelen, hogy a Tanácsköztársaság Közoktatási Népbizottságban viselt megbízatása okán is, reformprogramja sok mindenben hasonlóságot mutatott az orosz egységes iskola-programmal, mégis fontos lépésnek kell tekinteni az iskolarendszer megújításában. Donáth ezzel kapcsolatban azt mondja, hogy a maga nemében páratlan dokumentum a hozzá csatolt jegyzetekkel „önmagáért beszélt”. Ezt a megállapítást végső összegzés hiányában némi elvonatkoztatással a teljes Nagy László-i életútra, szakmai pályára érthetjük.

Farkas Mária: A népiskolai történelem-tanítás és a nemzetiségek a dualizmus korában

Az Osztrák–Magyar Monarchiában élő népek, nemzetek számára a megmaradás sorskérdése mindig is az anyanyelv használatához, az anyanyelven való oktatáshoz, neveléshez, az anyanyelvű kultúra ápolásához kapcsolódott. Különösen erősnek mutatkozott ez a jelenség a Monarchia felbomlása után, a nemzetállamok kialakulása során. Az anyanyelvű oktatásban a történelem tanítása gerjesztette – érthető okokból – a legnagyobb feszültséget, hozzájárult nemegyszer a nacionalizmus fellángolásához. Ezért választotta Farkas dolgozata témájaként az oktatáspolitikai egyik legérzékenyebb területét, a történelemtanítást; pontosabban az ifjúság történelemtanítását a dualizmus népiskoláiban. Nehéz témát választott, hisz a kor megközelítésében maga mondja:

Kitekintés

„Az adott helyzetben, amikor a térségünkben és országunkban a nemzeti, a nyelvi és az országhatárok szinte kibogozhatatlanul összemosódtak, kiútnak a többség számára a modern nemzetfogalom és a nemzeti állam gondolata megjelenésével a nyelvi nacionalizmus látszott.”

Farkas úgy látja, hogy a vizsgálódás korában az iskolai nevelésnek valamiféle transzcendentális erőt tulajdonítottak. Az oktatás-politika, főként a népoktatás-politika terén próbálták a nemzeti, nemzetiségi problémákat kezelni, és ennek állították szolgálatába a nyelv mellett a történelemtanítást is. Mindentől a nemzeti identitás megerősödését várták, és elengedhetetlennek tartották az ifjúság hazafias nevelésében is. Tény, hogy mindezek erősítették a nemzeti (magyar) identitást, ugyanakkor nemzetiségi oldalról számos problémát hoztak felszínre. Ezek közül Farkas azt tartja igazán lényegesnek, hogy „A népiszkolai törvény elfogadását megelőző parlamenti vitában a román és szerb nemzetiségi képviselők történelmi érveket sorakoztattak egyrészt amellett, hogy van saját, magyar történelemtől független történelmük, másrészt amellett, hogy ennek oktatása a népiszkolában is fontos lenne, szemben a magyar állásponttal, amely szerint csak azóta és annyiban van Magyarország nem magyar ajkú polgárainak történelmük, amióta Magyarországon élnek.”

Ezzel a megállapítással az a baj – láttatja Farkas –, hogy „nemcsak elvitatja az országban élő más népektől a saját történelmet, de

utal a magyar politikai elit jellemző felfogására, miszerint a nemzetiségek mozgalmait nem valamiféle belső fejlődésből fakadó igény, hanem pusztán külső izgatás hívta életre.”

Tanulmányának további részében Farkas Mária részleteiben is bemutatja az 1875 utáni kor történelemszemléletét, a történelemoktatás jellemzőit a népiszkolában. Vizsgálódásának nagyon fontos tárgya a tankönyv. Ez különösen érthető, ha nem feledkezünk meg arról a tényről, hogy alig egy-két évtizede a magyar politikának (kulturpolitikának) – ha nem is a legmagasabb állami szinten – történelemhamisítási vitái voltak bizonyos tankönyvek kapcsán egynémely ország-szomszédunkkal.

A történelemtankönyvek mellett Farkas nagy figyelmet fordít a magyar nyelvi egyéb tan- és olvasókönyvekre is. Nem teljes körűen de a könyvek többségére vonatkoztatva állapítja meg, hogy azok a magyar nemzeti identitás kialakítását, a magyar nemzeteszmé elfogadását célozzák. Dolgozatának következtetései között is azt emeli ki, hogy „A történelmi narrációk minden formájukban a magyar nemzetállam koncepcióit szolgálják. A nemzetiségieknek készült kiadványok specifikuma legfeljebb annyi, hogy bennük a magyar történelem retusáltabb jelenik meg, mint a magyar tannyelvű iskolák tankönyveiben, amelyekben nagyon visszafogottan, nagyon mérsékelten, de időnként szólnak belső társadalmi, szociális konfliktusokról is. Szóval, ha beszélni akarunk ezekről, mert hovatovább ez elkerülhetetlen, tegyük, csak az Istenért: „Nicht vor den Kindern!”

Összefoglalás

Somody Bernadette

Életkori kordon?

A cikk központi kérdése, hogy rendelkeznek-e a gyermekek alapjogi cselekvőképességgel, ezen belül hogyan gyakorolhatják a gyülekezési jogukat. A cikk számba veszi azokat a tényezőket, amelyek hatással vannak a gyermekeket megillető kommunikációs jogok (véleménynyilvánítási, gyülekezési, egyesülési jog) korlátozására, illetve azokat a formákat, ahogyan a jogkorlátozó döntés megszülethet. A cikk elemzi a téma egyik legjelentősebb hazai jogforrását, az Alkotmánybíróság 21/1996. számú határozatát.

Kulcsszavak: gyermekek gyülekezési joga, gyermekek egyesülési joga, gyermekek alapjog gyakorlása

Somody Bernadette

1976-ban született Budapesten. Jogász. A Nyugat-Magyarországi Egyetemen tanársegéd, alkotmányjog oktató. Volt az Oktatási Jogok Biztosa Hivatalának jogi referense, 2003 novemberétől 2004 júniusáig a GYISM gyermekjogi miniszteri megbízottja. Ph.D. aspiráns, témája az ombudsman-intézmények szerepe az alapjogvédelemben. Az oktatási miniszter 2002-ben miniszteri elismerésben részesítette.
e-mail: somodyb@alkotmanyjog.hu

Földi László

*Az ifjúsági munka nagykövete –
In memoriam Peter Lauritzen*

Megemlékezés Peter Lauritzenről.

Kulcsszavak: Európa Tanács, ifjúsági munka, ifjúság

Földi László

Pedagógus végzettséggel, valamint változásmenedzsment tanácsadó diplomával rendelkezik, angolul és franciául beszél. 1992 óta dolgozik ifjúsági területen. Eleinte civilként, egy egyesület önkénteseként. 1993–1996 között részt vett a nemzeti ifjúsági tanács létre-

hozásában, az egyik ernyőszervezet külügyeként. 1996 óta a Mobilitásnál dolgozik, kezdetben képzésekért és hálózatfejlesztésért felelős munkatársként, majd 1998-óta nemzetközi és európai programok igazgatójaként. 2004–2005-ben az Európa Tanács és az Európai Bizottság közötti együttműködési programjainak koordinátora Strassbourgban. 2007 január óta a Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat általános igazgatója.
e-mail: foldi.laszlo@mobilitas.hu

Peter Lauritzen

Egy Európai Ifjúsági Központ Budapesten

Peter Lauritzen cikkében személyes hangvétellel mégis pontosan számol be azokról az európai történelmi-politikai tényezőkről és intézményes keretekről, amelyek a Budapesti Európai Ifjúsági Központ létrehozását lehetővé tették a rendszerváltás után.

Kulcsszavak: Európa, Európa Tanács, ifjúság, BEIK, ifjúsági képzések

Peter Lauritzen

Peter Lauritzen 1972-ben csatlakozott az Európa Tanácshoz első képzőjeként. 1985-ben nevezték ki a Starsbourgi Európai Ifjúsági Központ helyettes igazgatójává. 1995–1999 között a Budapesti Európai Ifjúsági Központ alapító igazgatója volt, amely az ő vezetése alatt vált az Európa Tanács első állandó intézményévé Közép- és Kelet-Európában. 1999 óta az Európa Tanács Ifjúsági Osztályának vezetője és az Ifjúsági és Sportigazgató helyettese volt.

Peter Lauritzen pályafutása során az Európa Tanács ifjúsági munkájának fejlesztésén dolgozott és fáradhatatlanul tevékenykedett az európai ifjúságpolitika, ifjúságkutatás és ifjúsági munka fejlesztéséért, valamint a fiatalok közéleti részvételének elősegítéséért. Erős egyénisége, rendkívüli elemzőképessége, humorérzéke és elkötelezettsége a pluralista, aktív részvételen alapuló és kulturálisan sokszínű Európa kialakításáért példamutató volt és marad sokak számára. Peter Lauritzen öröksége az európai ifjúsági munka, ifjúságpolitika és nem-formális oktatás területén egyaránt óriási értéket képvisel és nagy felelősséget ró mindenkire. A Budapesti Európai Ifjúsági Központ eme gazdag örökség része

Nagy Ádám*A kis lauritzeni modell*

A Lauritzen-féle klasszifikáció szerint hatféle lehetséges kormányzati magatartás különíthető el aszerint, hogy mennyire és miként teljesíti be, elégti ki az ifjúságügy szükségleteit. A dolgozatban a lauritzeni modell magyarországi érvényesülését mutatjuk be, illetve az ifjúsági kormányzatok viselkedését írjuk le, s ennek kapcsán – jobb híján – bevezetjük a kis lauritzeni modellt.

Kulcsszavak: ifjúságügy és kormányzat, Peter Lauritzen, lauritzeni modell

Nagy Ádám

1972-ben született Budapesten. Négy évig a Zabhegyező Gyerekanimátorok Egyesületének vezetője. Korábban tagja a Nemzetközi Programok Tanácsa elődjének és a Gyermek és Ifjúsági Alapprogram Tanács tagja. Társfőszerkesztője az Új Ifjúsági Szemlének. Ph.D fokozatát oktatásmódszertanból írta, jelenleg a Budapesti Műszaki Egyetem adjunktusa és az Információs Társadalom és Trendkutató Központ ügyvezetője.

e-mail: nagy.adam@ittk.hu

Herczeg Tamás*A Békéscsabán tanuló tizenévesek helyzete egy ifjúságkutatás tükrében*

A 2005–2006-ban Békéscsabán zajlott ifjúságkutatás nyolcadik, tizedik és tizenegyedik diákok, általános iskolások, szakiskolások, szakközépiskolások és gimnazisták körében zajlott. Az ezer főt meghaladó mintán végzett vizsgálat a tanulók családjának társadalmi státuszát, a diákok fogyasztási javakkal való ellátottságát, tanulmányi helyzetét, a jövőről vallott elképzeléseit, az értékekkel kapcsolatos attitűdjeit, normaszegő magatartásuk gyakoriságát, a különböző népcsoportokhoz, illetve társadalmi problémákhoz való viszonyulását térképezte föl. Képet próbál adni az egyes, a tizenévesek számára fontos intézmények, programok, szervezetek megítéléséről, a személyiségi és diákjogok megsértésének gyakoriságáról, néhány társadalmi csoporthoz és a politikához való hozzáállásról, a zenei

irányzatok iránti érdeklődésről, a szabadidős tevékenységekről, a szülőkhöz való kapcsolatról, végül a településhez való viszonyulásról. A kutatás eredményei alapján összevethetőek a vizsgált korosztály jellemzői más településeken élő fiatalok helyzetével, illetve a dolgozat alapot nyújt korábbi kutatásokkal való összehasonlításhoz, a változástendenciák számbavételéhez.

Kulcsszavak: ifjúság, értékek, életesemények, társadalmi problémák, személyiségi jogok, szabadidő, életstílus, tanulás, közéleti aktivitás, normaszegő magatartás

Herczeg Tamás

1960-ban született Medgyesegyházán. Végzettsége: tanító, népművelő, magyar szakos tanár, szociálpolitikus. Békéscsabán él, főállásban az Ifjúsági Ház és Általános Társaskör igazgatóhelyettese, közösség gondozással, tehetségfejlesztéssel, fesztiválszervezéssel foglalkozik. A Tessedik Sámuel Főiskola címzetes docense, szociológiát, szociálpolitikát oktat. Harmadik ciklusban egyéni önkormányzati képviselő, a szociális ügyek tanácsnoka. Számos alapítvány, közalapítvány kurátora. 2000-ben verseskötete jelent meg, Világ-váltás címmel. A közelmúltban a kisgyermekes anyák, a cigányság, a tizenévesek, a fogyatékkal élők, illetve civil szervezetek és lokális közösségek helyzetével kapcsolatos kutatásokat végzett, illetve jelenleg is végez.

e-mail: herczegtamas@index.hu

Cs. Nagy Ágnes*A gyomaendrődi középiskolások kultúra-fogyasztása és szabadidő-eltöltése*

A gyomaendrődi ifjúságkutatás célja nem csak a helyi középiskolások kultúrafogyasztásának bemutatása volt, hanem az is, hogy általános képet adjon a dél-alföldi régió kisvárosainak helyzetéről. Az eredmények elkeserítő képet mutatnak nem csak az elitkulturális intézmények látogatásának gyakoriságáról (helyesebben fogalmazva ritkaságáról), de az olvasási szokásokról is. A szabadidő eltöltésének minőségétől függ, hogy a tömegkultúra milyen szinten befolyásolja az embereket. Sajnos a fiatalok, függetlenül attól, hogy melyik iskola-

típusba járnak, a rendelkezésükre álló szabadidő nagy részét otthon, televízió nézéssel töltik. Az Ifjúság2004 adataival összehasonlítva kiderül, hogy bár a nyertes-túlélő-vesztes kategóriák szempontjából meghatározó tényező lehet a lakóhely típusa és távolsága a fővárostól, a mai fiatalság kultúrafogyasztása országosan egyre romló képet mutat. A probléma tehát már nem ismeretlen, de az „ellenszérum” még várta magára.

Kulcsszavak: ifjúság és kultúra kisvárosban, tömegkultúra, McWorld kultúra, szabadidő

Cs. Nagy Ágnes

1984-ben született Gyomaendrődön, általános és középiskoláit is itt végezte. Az ELTE-TÓFK-on szerzett kommunikáció-művelősszervező diplomát 2007-ben.

e-mail: agik@freemail.hu

Szolnoki Fruzsina

Kritikus? Tömeg?

A természettudatos magatartás napjainkra elengedhetetlenné vált. A globális felmelegedés egyik fő okozója a légszennyezés, amit főleg a gépjárművek kipufogógáza okoz.

Hazánk egyik legszennyezettebb levegőjű városa Budapest. A fővárosban közlekedő autók száma napról napra nő, nagyban hozzájárulva az ország káros anyag kibocsátásához.

Az elektronikus kultúra megszületését követően, annak előnyeit csak a társadalom egy bizonyos rétege élvezheti. Az információszerzés terén legjobb helyzetben lévők a budapesti fiatalok, valamint a magasan iskolázottak.

Az elmúlt években egyre nőtt a rendszeresen sportolók száma – különösen a fővárosban. A kerékpárosok világhálón való kapcsolattartása, a levegő elviselhetetlensége és egy vállalkozó szellemű volt futár hirtelen nagy dolgot vitt véghez.

A mára nagyon népszerű, más országokban is igen elterjedt Critical Mass hatalmasat robbant és láncreakciót hozott létre. A megvalósítását a webnek köszönhető rendezvény nemcsak a sajtót és a köztudatot rázta fel, hanem kaput nyitott más kezdeményezéseknek, egyesületeknek.

Napjainkban már a hálón keresztül számos felvonulást, demonstrációt és közös tekerést szerveznek

Szolnoki Fruzsina

1984. február 13-án Budapesten született. A Zsigmond téri Gimnázium, Műszaki Szakiskola és Szakiskolában érettségizett 2002-ben. 2007-ben végzett az ELTE TÓFK ifjúságsegítő szakán. Jelenleg az ELTE TTK elsőéves biológia szakos hallgatója.

e-mail: pitch.poling@gmail.com

Pethő László

Gyermekszociológiáról gondolkodva

A szerző a gyermekekkel foglalkozó magyarországi kutatások aktuális kérdéseit elemzi és taglalja. Rávilágít a kutatások alapproblémáit képező fogalmi hiányosságokra, jogszociológiai nézőpontból kiindulva részletezi a cselekvőképesség definiálási problémáit. A tanulmány további részében az iskolázás és az infantilizáció dilemmáit, a családok és a bennük élő gyerekek viszonyának alakulását és a fogyasztói társadalom gyermekekre gyakorolt hatását vizsgálja.

Kulcsszavak: a generációk viszonya, a cselekvőképesség és határai, infantilizáció, az iskolázás határai és a gyermeki lét, a mai családformák és a gyerekek, a gyerekek mint a fogyasztás célpontjai, a gyermeknevelés költségei

Pethő László

Pethő László szociológus, kulturális antropológus, az ELTE PPK Andragógiai Tanszékének habilitált egyetemi docense. Falu-, család- és oktatásshociológiai kutatásainak eredményeiről könyvekett és egyéb publikációt jelentetett meg. Újabb kutatásai a felnőttképzés valamint a munkás- és városantropológia területére irányulnak. Számos nemzetközi szociológiai, felnőttoktatási és antropológiai konferencia előadója.

e-mail: pethol@vnet.hu

Fábián Róbert

Létezik a prevenció?!

Az iskolai szintér meghatározó fontosságú a fiatalok készségeinek fejlesztésére, motiválttá tenni őket az egészségesebb életmód választására. Az iskolai drogprevenció különösen

fontos, hiszen a szülők alulinformáltak, s a tájékozatlanság következményeképpen félelmek, előítéletek, s tehetetlenség jellemzi őket. Ma már minden iskolában történik valami drogrevenüciós céllal, de ezek hatékonysága tapasztalhatóan alacsony. Ennek oka elsősorban az, hogy a programok választásakor nem veszik figyelembe a különböző összetételű tanulócsoporthoz eltérő ismereteit, szükségleteit és igényeit. Gyakran ugyanaz a program folyik az elit gimnáziumokban és a falusi iskolákban. Ismert ennek következményeként a bumeráng hatás, és ismert a diákok véleménye a programok hatástalanságáról. E tanulmány olyan lehetséges információszerezési módszerek leírásával foglalkozik, amelyek alkalmazásával az egészségnevelők valóban a diákok igényeinek és szükségleteinek megfelelő - így a legeredményesebb hatást elérő - módszert és tematikát választhatják.

Kulcsszavak: iskola, drogrevenüció, módszer

Fábián Róbert

1948-ban született szociológus. Immár 15 éve foglalkozik a fiatalok egészségkárosító maga-

tartásának motivációival, okok feltárásával, az egészségfejlesztési programok hatásvizsgálatával és a különböző rizikós egészségmagatartású csoportok vizsgálatával. Megalakulása óta a Nemzeti Drogmegelőzési Intézet munkatársa.

e-mail: fabian.robert@ndi-int.hu

Kertész Anna

Két pedagógiai példa

A Filozófia- Művelődéstörténet 2007 kötet két oktatással, neveléstudománnyal foglalkozó tanulmányának ismertetése.

Kertész Anna

1984-ben született Budapesten. A gimnázium befejezése után, 2003–2005 között kétéves OKJ-s szakképzésen vett részt, ahol idegengergő szakmenedzser szakmai képesítést szerzett. Jelenleg az ELTE kommunikáció-művelődésszervező szakpár harmadéves, illetve ezzel párhuzamosan a Corvinus Egyetem nemzetközi kapcsolatok szak másodéves hallgatója.

e-mail: annanyusz@freemail.hu

Summary

Bernadette Somody

Cordon of Age? The Freedom of Assembly of Children

The main question of the article is whether children have the capacity to exercise their constitutional rights, among them their freedom of assembly. The article reviews the factors affecting the restriction on the rights of communication (freedom of expression, assembly and association) of children. It also analyses the potential legal forms of restriction decisions. The article evaluates an important decision of the Constitutional Court of the Republic of Hungary, one of the most important legal sources in Hungary on this issue.

Keywords: the freedom of assembly of children, freedom of association, the application of the fundamental rights of children

Bernadette Somody

Bernadette Somody was born in 1976 in Budapest. She earned a degree in law at the Faculty of Law of ELTE University in 2000. Between 2000 and 2003 she worked for the Office of the Commissioner for Educational Rights, then in 2003-2004 she worked as a ministerial representative at the Ministry of Children, Youth and Sports. Currently she is an instructor at the Constitutional Law Department of the Faculty of Law of ELTE University.

e-mail: somodyb@alkotmanyjog.hu

László Földi

The Ambassador of Youth Work in Europe – In Memoriam Peter Lauritzen

The memorial words for Peter Lauritzen from the General Director of Mobilitas National Youth Service.

Keywords: EYCB, Council of Europe, youth work, youth

László Földi

He graduated in education and as a counselor in change management. Language skills:

English, French. He works in youth work since 1992, initially as a volunteer in an NGO. In 1993-1996 he participated in the establishment of a national youth council as the international officer of one of the umbrella organisations. Since 1996 he works at Mobilitas, originally as an employee in charge of training and network development, since 1998 as director of European and international programmes. In 2004-2005 he was the coordinator of the co-operation projects in Strasbourg between the Council of Europe and the European Commission. Since January 2007 he is the General Director of Mobilitas National Youth Service.

e-mail: foldi.laszlo@mobilitas.hu

Peter Lauritzen

A European Youth Centre in Budapest – Challenges, Obstacles, Innovations

Peter Lauritzen provides a personal description of the historical and political factors and institutional framework that have contributed to the establishment of the European Youth Centre Budapest.

Keywords: Europe, Council of Europe, youth, EYCB, youth training programmes

Peter Lauritzen

Peter Lauritzen was the first Executive Director of the European Youth Centre Budapest (from 1995 to 1999) and the Council of Europe civil servant charged with the preparation and implementation of the project to establish a 2nd European Youth Centre. Peter Lauritzen began his career in the Council of Europe youth sector in 1972, when he became the first in-residence member of educational staff (tutor). He later became the Head of the Youth Department at the Directorate of Youth and Sport of the Council of Europe. He has passed away during summer 2007.

Ádám Nagy

The reduced Lauritzen Model

According to Lauritzen's classification, six possible governmental attitudes can be dis-

tinguished, based on how well and by what methods these attitudes satisfy the needs of youth policy. In our paper we investigate the manifestation of the Lauritzen model in Hungary, we describe governmental behaviour in matters of youth policy, and —lacking a better alternative —, we introduce the reduced Lauritzen model.

Keywords: youth policy and government, Peter Lauritzen, The Lauritzen Modell

Ádám Nagy

Ádám Nagy was born in 1972 in Budapest. He is an electrical engineer with qualifications in economics, politology and law. He earned his PhD in Educational Sciences. He is the CEO of Information Society Research Institute, the co-editor-in-chief of *Új Ifjúsági Szemle* (New Youth Review) and the editor-in-chief of *Civil Szemle* (Civil Review).
e-mail: nagy.adam@ittk.hu

Tamás Herczeg

The situation of teenagers in Békéscsaba based on a youth research project

During 2005/2006 a survey was conducted in Békéscsaba among students between the ages of 14 and 17. The students attended primary schools, trade schools, technical schools and secondary schools. More than a thousand students were involved in the research which assessed the social status of their family, their provision with consumer goods, their school record, their thoughts about the future, their attitudes towards values, the frequency of their involvement in problem solving situations, their attitudes towards different national groups and social problems. The teenagers were also asked about their opinion of certain institutions, programs, and organisations, the frequency of breaking human and specific student rights, their attitudes to certain national minorities and to politics, their interests in musical tendencies, their leisure time activities, their relationship with parents and finally their attitudes to their settlement. Using the results of the survey, the characteristics of the tested age group can be compared to the situation of students elsewhere. The report also assists comparison with previous surveys.

Keywords: youth, values, life experiences, social problems, individual rights, leisure time, lifestyle, learning, activity in public life, problem behaviour

Tamás Herczeg

He was born in 1960, Medgyesegyháza. Qualifications: elementary school teacher of Hungarian literature and grammar, welfare officer. He lives in Békéscsaba, works as deputy manager of the Youth House and General Social Club. He deals with talent development and community care and organizes festivals. He has got the title of Honorary Reader at the Tessedik College where he teaches sociology and social welfare. He is a local government representative in his third term and he is an alderman of social problems. He is a trustee for several endowments and public endowments. A collection of his poems was published in 2000. He has been researching the situation of mothers with young children, the gipsies, teenagers, handicapped people, non-governmental organizations and other local communities.

e-mail: herczegtamas@index.hu

Ágnes Cs. Nagy

Cultural habits and the spending of spare time of the Gyomaendrőd youth.

The aim of the study of the youth of Gyomaendrőd was to present the cultural preferences of and to give a general picture of the small towns of the Southern Great Plain. The results show a disappointing picture, including cultural visits as well as reading habits. The influence of mass culture depends on the quality of their free time. Unfortunately, these youth, no matter what kind of school they attend, spend most of their time watching television at home. Comparing the results of the research and the data of Youth 2004, it turns out that in the winner-loser categories, the type of settlement and the distance from the capital are determining. The problem is not unknown, now we have to find the cure.

Keywords: youth culture, small towns, mass culture, leisure time

Ágnes Cs. Nagy

She was born in 1984 at Gyomaendrőd (Hungary). She graduated from Eötvös Loránd University (Teacher Training College) in Communication and Cultural Management.
e-mail: agik@freemail.hu

Fruzsina Szolnoki*Critical? Mass?*

The environmentally conscious behaviour has become indispensable for today. The pollution of the air, is one of the main reasons for global warming.

Budapest is the most polluted city of Hungary. The number of cars in the traffic increases each day, contributing significantly to the pollution.

Among the competent environmentalist organisations, the role of non-governmental organisations is emphasised. The strength of the "green" NGOs - mobilising mainly young people - lays mainly in the cooperation, in the enthusiastic representation of interest and in the use of information technology.

The same generation - born in the age of technological revolution - will have to answer the future challenge of ecology too.

One of the solutions for pollution is cycling. That is why the ecologists easily found a common denominator with the bikers. The cooperation brings both parties closer to their goals. Besides environmental protection and the promotion of cycling, the appropriate improvement of the bikeways becomes their common objective too.

The movement 'Critical Mass' has become widespread and very popular in several countries.

There are several associations organized by the help of the worldwide net. One of the first of these is the BikeLane Association.

Keywords: Critical mass, bicycle, environmental, non-governmental organisations, process, bike, cyclists

Fruzsina Szolnoki

Fruzsina Szolnoki was born 13 February 1984 in Budapest. She graduated in 2002 at Zsigmond

Tér Secondary Technical and Specialised School. 2003 to 2005 she studied optics at Szász Ferenc Trade High School and Specialised School after that she graduated from "Young Peoples' Support" and specialised in animation at Eötvös Loránd University in 2007.

Currently she studies biology at Eötvös Loránd University, she lives with her boyfriend and labrador retriever. She is a hobby cyclist, and a member of the Bicycle Club.

e-mail: pitch.poling@gmail.com

László Pethő*Current problems of the sociology of childhood in Hungary*

The author examined the current problems the sociology of childhood in Hungary. He analysed the influence of changes in the society. The focus claim: the relation of the generations, the infantilisation, the incapacity, the consumer society, the modern family and the charges of education.

Keywords: the relationship between generations, the border of incapacity, the infantilisation of schooling, the status of children and the modern family, the influence of the consumer society, the costs of education

László Pethő

Professor of Sociology at Eötvös Loránd University of Science, Budapest Faculty of Pedagogy and Psychology, Department of Adult Education. The centre of interest: sociology of family, sociology of schooling and new sociology of andragogy. He read a many paper international sociological and andragogical conferences.

e-mail: pethol@vnet.hu

Róbert Fábán*Does Prevention Exist?*

School is a very important setting to develop youngsters' abilities and to facilitate a healthy way of living. School drug prevention is particularly important because parents' knowledge is incomplete, hereby they have fear, prejudice and helplessness concerning drug

abuse. Nowadays drug prevention programmes can be found in every school but their efficiency is very low. The main reason of this low efficiency is that the different knowledge and needs of student groups are not considered during the selection of prevention programs. It is very common that the same programme works for secondary schools in the village as well as in downtown. Boomerang effects, and youth opinion that these programmes are inefficient are well known. This study presents potential methods, which can be more effective techniques for the different student groups.

Keywords: school, drogprenvention, system

Róbert Fábán

He is a sociologist born in 1948. He has been researching motivations and reasons of young people's health-damaging behavior, outcome evaluation of health promotion programs and features and habits of different health behavior risk groups for 15 years. He has been working in the National Institute for Drug Prevention since its foundation.

e-mail: fabian.robort@ndi-int.hu

Anna Kertész

Two Examples of Pedagogy

Amongst the educational and philosophical studies of "The Philosophy of Civilization History 2007" the study by Peter Donath: "Additions to the carrier of Laszlo Nagy" and the study by Maria Farkas: "History studies of

the people's school and nationalities in the age of Dualism" deserve special attention. Both works study the situation and problems of education, training and school system of a given age, and it's important to see the differences between them.

While Donath shows the history of nearly three decades of the late 19th century and the early 20th century through the career of Laszlo Nagy; Farkas pictures the age of dualism through its school system's historical atmosphere.

Farkas emphasises and makes obvious the two important aspects of the public school in the age of dualism: the question of language which embodies the era, its society and political intellectuality in the idea that the "language is the nation", and he also emphasizes on the patriotic education of history that strengthens the national identity.

Keywords: Dualism, public school, national identity, public education, history, school reform, culture of the mother tongue, educational politics

Anna Kertész

She was born in 1984 in Budapest. After grammar school she took a Tourism Assistant Manager course, finished in 2005. Her language skills include German and English. Currently, she studies at the Department of Communication and Cultural Management at Eötvös Loránd University of Science and International Relations at Corvinus University, in parallel.

e-mail: annanyusz@freemail.hu